

KHAZAR REVIEW

XƏZƏR XƏBƏR

№ 419 İyul 2022

Khazar University

AYLIQ DƏRGI
ISSN 2218-2772
khazar-review.khazar.org

Məzun-51

Graduation-51

İÇİNDƏKİLƏR

Xəzər Universitetinin 51-ci məzunluq tədbiri	6
Professor, akademik Hamlet İsaخانlının “Mənim Qarabağım və ya Qarabağ düşünü” kitabı çapdan çıxıb	10
“Əhməd bəy Ağaoğlu – böyük narahat adam” adlı bibliografiya kitabı çap olunub.....	11
Xəzər Universitetinin “Ədəbiyyat səyyahları” rəsmi internet saytının və You Tube kanalının təqdimatı	14
“Xəzər Dil Kursu”- nu uğurla bitirən müdavimlərə sertifikat verildi	16
Xəzər Universiteti ilə Norm ASC arasında əməkdaşlıq memorandumu imzalandı	18
“Data, İqtisadiyyat və İnkişaf Siyasəti” MikroMaster proqramı çərçivəsində ingilis dilindən test imtahanı keçirildi	21
Xəzər Universitetinin professor-müəllim heyəti Şəki-Zaqatala regionunda elmi ezamiyyədə	22
Professor, Akademik Hamlet İsaخانlı təhsil naziri Emin Əmrullayev ilə görüşdü.....	23
“Xəzər”in tələbələri Mərkəzi Bankın maliyyə savadlılığı kurslarını müvəffəqiyyətlə bitirmişlər.....	24
Elmi şuranın iclası.....	26
“Data, iqtisadiyyat və inkişaf siyasəti” MikroMaster proqramı çərçivəsində riyaziyyatdan test imtahanı keçirildi.....	28
“Xəzər”in departament müdiri yenidən MEP üzvü seçilmişdir	29
Əcnəbi tələbələrin “Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu”na ekskursiyası	30
Xəzər Universitetinin əməkdaşları Türkiyənin Sabancı Universitetində	35
AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun xəbərləri.....	36
Hamlet İsaخانlı. Nizami Gəncəvi. Kimliyi və ideyalar aləmi	40
Altıntac Balayeva. İkinci türk dili qurultayında Atatürk ilə Əhməd Cəfəroğlu arasındakı fikir ayrılığı haqqında	54
Gi de Mopasan. Orlya (hekayə)	64

1995-ci ilin
yanvarından nəşr olunur

Təsisçi:
Xəzər Universiteti

Baş redaktor:
Hamlet İsaخانlı

Baş redaktor müavini:
Əlirza Balayev

Foto:
Multimedia Mərkəzi

Xəzər
Universiteti

Ünvan:
Bakı, Məhsəti küşəsi 41

Tel.: (+9912 323 93 13
(+9912 421 10 93
Mob.: (+99450) 321 31 69

E-mail: contact@khazar.org
Tiraj: 3000

Redaksiya heyəti:
İsa Həbibbəyli
Alla Axundova
Şahin Fazil
Knyaz Aslan

**İngilis dilində
mətnlərin redaktoru:**
Zamirə Qurbanova

Kompüter tərtibatçısı:
Günəl Əkbərova

CONTENTS

51st Graduation Ceremony at Khazar University.....	7
Professor, Academician Hamlet Isakhanli's Book "My Karabakh or the Karabakh Knot" Published	10
The Bibliography Book "Ahmet Bey Agaoglu - a great worried man" published.....	11
Presentation of Khazar University's "Literary Voyagers" Official Website and You Tube channel	14
Participants Who Successfully Completed "Khazar Language Course" Were Awarded Certificates.....	16
Memorandum of Cooperation Signed Between Khazar University and Norm OJSC.....	18
English Test Exam was held for the Selection to the MicroMasters Program in "Data, Economics and Development Policy"	21
Faculty Members of Khazar University on Scientific Mission to Sheki-Zagatala Region..	22
Professor, Academician Hamlet Isakhanli Meets with Minister of Education Emin Amrullayev	23
Khazar University Students Successfully Completed Financial Literacy Courses of the Central Bank	24
Meeting of Scientific Council.....	26
Calculus Exam was held for the Selection to the MicroMasters program in "Data, Economics and Development Policy"	28
Khazar University Department Head Re-elected as MEP Member.....	29
Excursion of International Students to "Gobustan State Historical-Artistic Reserve"	30
Khazar University Staff Members at Sabancı University in Türkiye.....	35
News of the Institute of Literature of ANAS Named After Nizami	36
Hamlet Isakhanli. Nizami Ganjavi. His identity and the world of ideas (in Azerbaijani).....	40
Altuntaj Balayeva. On the Incident Between Ataturk and Ahmad Jafaroghlu at the Second Turkish	54
Guy de Maupassant. The Horla (short story; in Azerbaijani)	64

It has been published
since January 1995

Founder:
Khazar University

Editor-in-chief:
Hamlet Isakhanli

Associate editor:
Alirza Balayev

Photo:
Multimedia Centre

Khazar
University

Ünvan:
Bakı, Məhsəti küçəsi 41

Tel.: (+9912 323 93 13
(+9912 421 10 93
Mob.: (+99450) 321 31 69

E-mail: contact@khazar.org
Tiraj: 3000

Editorial members:
Isa Habibbayli
Alla Akhundova
Shahin Fazil
Knyaz Aslan

Editor of English Texts:
Zamira Gurbanova

Computer graphics:
Gunel Akbarova

XƏZƏR UNİVERSİTETİNİN 51-Cİ MƏZUNLUQ TƏDBİRİ

İyulun 8-də Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyası Opera Studiyasının konsert salonunda Xəzər Universiteti 51-ci məzunluq tədbirini keçirdi. Tədbirdə universitetin rəhbərliyi, professor-müəllim heyəti, məzunlar, valideynlər və qonaqlar iştirak edirdilər.

Tədbir Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin ifası ilə başlandı. Sonra Xəzər Universitetinin Kamera orkestri məzunları musiqi ilə salamladı.

Universitetin rektoru dosent İradə Xəlilova məzunları təbrik edərək, yeni həyat yollarında onlara uğurlar arzuladı.

Qeyd olundu ki, bugünkü məzunlarla birlikdə universiteti 4641 bakalavr, 964 magistr bitirmişdir. Onlardan 1285 nəfəri universiteti fərqlənmə diplomu ilə başa vurmuşdur. Bu gün isə 355 bakalavr və 87 magistr məzun olur.

Məzunlar səhnəyə dəvət olunaraq, diplomların təqdim olunmasına başlandı. Diplomları rektor İradə Xəlilova, prorektorlar Məhəmməd Nuriyev, İsaخان İsaخانlı, Vlad Vernygora, fakültə dekanları və departament müdirləri, müəllimlər təqdim etdilər.

Xəzər Universitetini 2021-2022-ci tədris ilində birinciliklə bitirən məzunlara (Nayanathara Ranmalie Amunarawa, Muxtar Məmmədov, Məleykə Əhmədova, Yulia Baghirova (Lovina), Röyal Mahmudov) Uğur sertifikatı təqdim olundu.

(Ardı səh. 8-də)

51ST GRADUATION CEREMONY AT KHAZAR UNIVERSITY

On July 8, Khazar University's 51st Graduation Ceremony was held at the Opera Studio of the Baku Music Academy. The event was attended by University administration and staff members, alumni parents, and guests.

The ceremony started with the National Anthem of the Republic of Azerbaijan. Then the Khazar University Chamber Orchestra greeted the graduates with music.

Rector of the university, associate professor Irada Khalilova congratulated the graduates and wished them success in their new life paths.

It was noted that a total of 4,641 bachelors and 964 masters graduated from the university including current year's 355 bachelors and 87 masters. 1285 of them graduated from the university with honors.

The graduates were invited to the stage and the diplomas were presented. Rector Irada Khalilova, vice-rectors Mahammad Nuriyev, Isakhan Isakhanli, Vlad Vernygora, faculty deans and department heads, faculty members presented the diplomas.

A certificate of success was presented to the graduates of Khazar University in the 2021-2022 academic year Nayanathara Ranmalie Amunarawa, Mukhtar Mammadov, Maleyka Ahmadova, Yulia Baghirova (Lovina), Royal Mahmudov.

(To be continued page 9)

Məzunlar adından İqtisadiyyat və menecment fakültəsinin məzunu Şücaət Şahidli çıxış edərək, təhsil illərində onlar üçün yaradılmış şəraitə və yüksək təhsilə görə universitetin rəhbərliyinə və professor-müəllim heyətinə təşəkkür bildirdi.

Universitetin keçmiş məzunları – tədbirdə həm də məzun valideyni kimi iştirak edən Anar İsgəndərli, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində "AJ Group"un qurucusu Ceyran Əfəndi və Sahibkarlığın İnkişaf Fondunun İdarə Heyətinin sədr müavini Eldar Həmidov çıxış edərək, nail olduqları uğurlarda Xəzər Universitetindəki təlim və

Universitetin doktorantura pilləsini bitirərək, ölkənin elm və təhsil ocaqlarında müvafiq elmi guralarda fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün uğurla dissertasiya müdafiə etmiş məzunları təltif və bütün məzunları təbrik üçün səhnəyə Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor, akademik Hamlet İsaخانlı dəvət olundu. Təltifdən sonra Təbiət elmləri və mühəndislik fakültəsinin məzunu Aqşin Qaraşlı və Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin məzunu Xanım Rza-yeva Xəzər Universitetinin məzunluq andını səsləndirdilər və bütün məzunlar "And içirik!" ni-dası ilə cavab verdilər.

Tədbir professor, akademik Hamlet İsaخانlının çıxışı ilə başa çatdı. H. İsaخانlı universitetdə yaradılmış əlverişli təhsil mühitindən, yalnız yüksək keyfiyyətli mütəxəssislər yox, eyni zamanda hertərəfli inkişaf etmiş gənc nəsil yetişdirilməsindən, professor-müəllim heyətinin gərgin və səmərəli işindən danışdı, məzunlara tövsiyələrini verdi və onlara uğurlar arzuladı.

Qeyd edək ki, Xəzər Universitetinin tələbələr-dən ibarət rəqs ansamblı tədbir boyu ifaları ilə alqışlandı.

Shujaat Shahidli, a graduate of the School of Economics and Management, spoke on behalf of the graduates and expressed his gratitude to the administration and teaching staff of the university for the conditions and high education provided for them during their studies.

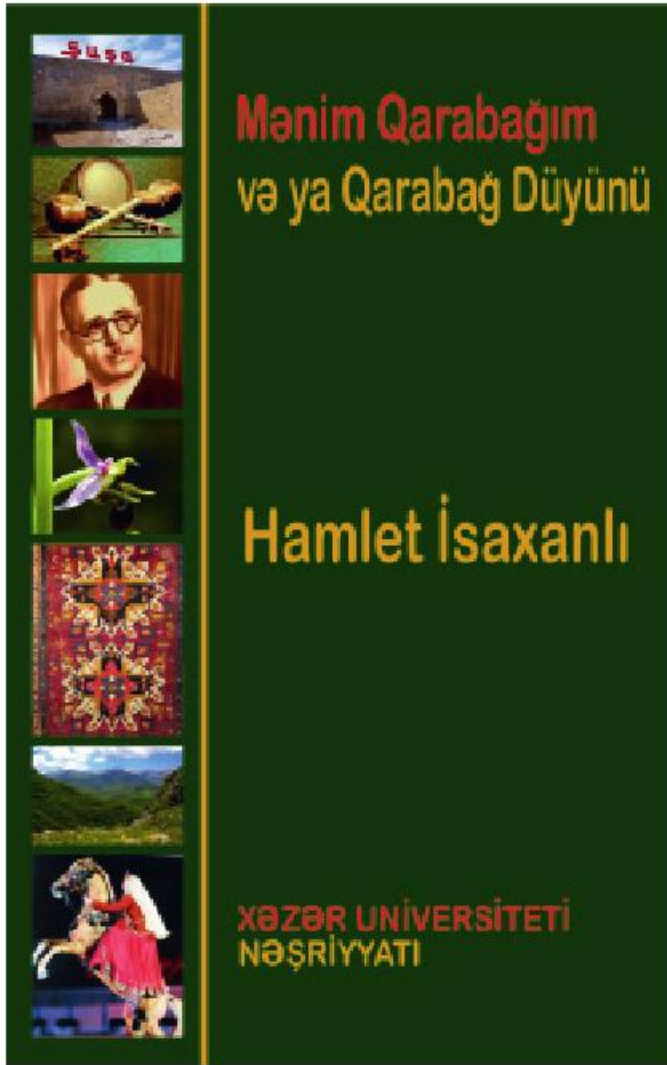
Former graduates of the university - Anar Isganderli, who also participated in the event as a graduate parent, Ceyran Efendi, the founder of "AJ Group" in the United Arab Emirates, and Eldar Hamidov, the deputy chairman of the board of the Entrepreneurship Development Fund, spoke about the importance of training and education at Khazar University in their success.

The founder of Khazar University, Chairman of the Board of Directors and Trustees, professor, academician Hamlet Isakhanli was invited to the stage to congratulate all the graduates and reward those who completed the doctoral degree of the university and successfully defended their dissertations to receive the degree of Doctor of Philosophy in the relevant scientific councils of the country's scientific and educational institutions. After the award ceremony, Aghshin Garashli, a graduate of the School of Science and Engineering, and Khanim Rzayeva, a graduate of the School of Humanities, Education and Social Sciences, recited the graduation oath of Khazar University, and all the graduates took the oath and chanted "We swear!".

The event ended with the speech of professor, academician Hamlet Isakhanli. H.Isakhanli spoke about the favourable educational environment at the university emphasising that it does not only prepare high-quality professionals but also raise a thoroughly developed younger generation. Professor also highlighted tense and efficient work of the teaching staff and gave recommendations to the graduates and wished them success.

Note that the dance ensemble of Khazar University students accompanied the event with their performances.

**PROFESSOR, AKADEMİK
HAMLET İSAXANLININ
“MƏNİM QARABAĞIM VƏ YA
QARABAĞ DÜYÜNÜ” KİTABI
ÇAPDAN ÇIXIB**

Professor, akademik Hamlet İsaخانlının “Mənim Qarabağım və ya Qarabağ düyünü” kitabı Xəzər Universitetinin Nəşriyyatında çapdan çıxmışdır.

Kitab Azərbaycan və erməni xalqları, Azərbaycan və Ermənistan arasındakı münasibətlər tarixi, xüsusilə son dövrdə baş verənlər, müəllifin öz müşahidələri, başına gələnlər, Azərbaycan və erməni xalqlarının həyatı və qayğıları barədə Azərbaycan və erməni ədəbiyyatı və mətbuatında yazılanlar, indiki vəziyyətdə nə etməli, gələcəyimiz necə ola bilər suallarına cavab axtarışı kimi məsələlərə həsr olunub.

Kitab “Giriş” də daxil olmaqla 40 bölmədən ibarətdir. Geniş ədəbiyyat siyahısı, şəxs və yer adlarının indeksi verilmişdir.

Qeyd edək ki, kitab Azərbaycan dilində ilk dəfə “Xəzər Xəbər” jurnalının 2021-ci il yanvar-iyun nömrələrində dərc olunub. Sonra *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* (“Xəzər Humanitar və Sosial Elmlər Jurnalı”) jurnalının xüsusi buraxılışı kimi (cild 24, № 4) ingilis dilində çap edilmiş, digər xarici dillərdə də çapı nəzərdə tutulur.

**PROFESSOR, ACADEMICIAN HAMLET
ISAKHANLI'S BOOK “MY KARABAKH OR THE
KARABAKH KNOT” PUBLISHED**

Professor, academician Hamlet Isakhanli's book “My Karabakh or the Karabakh Knot” was published by Khazar University Publishing House.

The book is dedicated to the history of the relations between the peoples of Azerbaijan and Armenia, Azerbaijan and Armenia, especially recent happenings, the author's own observations, experiences, passages from Azerbaijani and Armenian literature and press about the lives and concerns of the Azerbaijani and Armenian peoples, possible solutions for the current situation, and possible outcomes for the future of Karabakh.

The book consists of 40 chapters, including “Introduction”. An extensive bibliography and index of names of people and places is provided.

Note that the book was first published in the Azerbaijani language in the January-June 2021 issues of “Khazar Xəbər” journal. Then, it was published in English as a special issue of *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences* (Vol. 24, No. 4) and it is planned to be published in other foreign languages as well.

**“ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU –
BÖYÜK NARAHAAT ADAM”
ADLI BIBLIOQRAFIYA
KİTABI ÇAP OLUNUB**

Professor, akademik Hamlet İsxanlı və “Dünya” məktəbinin əməkdaşı, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Mədinə Karahanın tərtibçisi olduğu “Əhməd bəy Ağaoğlu – böyük narahat adam” adlı bibliografiya kitabı Xəzər Universitetinin nəşriyyatında çapdan çıxıb.

Bibliografiyada görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, tarixçi və mədəniyyətşünas Əhməd bəy Ağaoğlunun müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif dillərdə dərc olunmuş əsərləri, həmçinin onun həyat və fəaliyyəti haqqında yazılmış əsərlər əks olunmuşdur. Xronoloji ardıcılıqla düzülmiş bibliografik məlumat, əsərlərin adı, dərc olunduğu mənbə (qəzet, jurnal, kitab, nəşriyyat) və tarix daxil edilmişdir.

Bibliografiya və müəlliflər haqqında qısa məlumatlarla başlanan kitabda professor, akademik Hamlet İsxanlının “Əhməd Ağaoğlu: zəka və şəxsiyyət” adlı geniş elmi-publisistik məqaləsi verilmişdir. Məqaləyə ədəbiyyat siyahısı da əlavə edilmişdir.

Kitab “Əhməd bəy Ağaoğlu fəaliyyətinin əsas tarixləri”, “Əhməd bəy Ağaoğlunun əsərləri”, “Əhməd bəy Ağaoğlu şəkillərdə” və “Əhməd bəy Ağaoğlu haqqında yazılanlar” adlı geniş bölmələrdən ibarətdir.

Mütəxəssislərlə yanaşı, digər oxucular üçün də maraqlı ola biləcək kitab nəfis şəkildə çap edilmişdir.

**ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU -
BÖYÜK NARAHAAT ADAM**

BİBLİOQRAFIYA

Tartib edənlər:
Hamlet İsxanlı
Mədinə Karahan

Xəzər Universiteti Nəşriyyatı

**THE BIBLIOGRAPHY BOOK
“AHMET BEY AGAOGU - A GREAT
WORRIED MAN” PUBLISHED**

The bibliography book “Ahmet Bey Agaoglu - a great worried man” compiled by professor, academician Hamlet Isakhanli and “Dunya” school employee Madina Karahan, Ph.D. in philology, has been published by Khazar University Publishing House.

The bibliography contains the works of Ahmet bey Agaoglu, the prominent socio-political figure, publicist, historian and cultural critic, published in different countries and languages, as well as works written about his life and activities. Bibliographic information arranged in chronological order, titles of works, source of publication (newspaper, magazine, book, publishing house) and date are included. The book, which begins with a bibliography and brief information about the authors, contains an extensive scientific-journalistic article by professor, academician Hamlet Isakhanli entitled “Ahmed Agaoglu: intelligence and personality”. A bibliography is also attached to the article.

The book consists of broad sections called “The main dates of Ahmet bey Agaoglu’s activities”, “Ahmet bey Agaoglu’s works”, “Ahmet bey Agaoglu in pictures” and “Articles written about Ahmet Bey Ağaoğlu”.

The book is elegantly printed, which may be of interest to other readers as well as experts.

DİLLƏR VƏ ƏDƏBİYYATLAR DEPARTAMENTİNİN MÜƏLLİMİ TDESAM-İN KONFRANSINDA

İyunun 25-də Türk Dünyası Elmi Strateji Araşdırmalar Mərkəzinin (TDESAM) təşkilatçılığı ilə "Şuşa şəhəri və türk sivilizasiyası: tarixilik və müasirlik" adlı beynəlxalq konfrans keçirilib.

Türk Dövlətləri Təşkilatına daxil olan ölkələrdən və Kırmızıdan alimlər elmi məruzələrlə konfransa qatılmışlar. Xəzər Universitetini TDESAM-ın İdarə Heyətinin üzvü, Dillər və ədəbiyyatlar departamentinin müəllimi dosent Xatirə Yusifova "Əbdü bəy Qarahisarinin yaradıcılığında siyasi şəxslərin tərihi" adlı məruzə ilə təmsil etmişdir.

FACULTY MEMBER OF LANGUAGES AND LITERATURES DEPARTMENT AT TDESAM CONFERENCE

On June 25, an international conference called "Shusha and Turkish civilization: historicity and modernity" was held under the organization of the Turkish World Scientific Strategic Research Center.

Scientists from the countries included in the Organization of Turkic States and Crimea participated in the conference with scientific reports. Khazar University was represented by Assoc.Prof. Khatira Yusifova, the member of the Board of Directors of TDESAM, the lecturer at the Department of Languages and Literatures, with a report "Definition of political figures in the works of Abdi bey Garahisari".

DEPARTAMENT MÜDİRİ CELAL BAYAR UNİVERSİTETİNDƏ DEPARTMENT HEAD AT CELAL BAYAR UNIVERSITY

Xəzər Universitetinin Fizika və elektronika departamentinin müdiri Fəridə Tatardar Türkiyənin Manisa Celal Bayar Universitetində Elektronika və avtomatika kafedrasının müdürü Doç. Dr. Levent Paralı'nın dəvəti ilə iyunun 20-28-də səfərdə olmuşdur. Səfərin məqsədi birgə elmi tədqiqat işinin aparılması idi.

Səfər zamanı Fəridə Tatardar universitetin Elektronika və avtomatika ixtisasına aid olan laboratoriyaları ilə tanış olmuşdur. O, həmçinin, Xəzər Universitetində apardığı tədqiqat işlərinin nəticələrini Celal Bayar Universitetinin Araşdırma Mərkəzində analizdən keçirmişdir.

Farida Tatardar, head of Khazar University's Physics and Electronics Department, visited Turkey's Manisa Celal Bayar University on June 20-28, at the invitation of Assoc. Dr. Levent Paralı, head of Electronics and Automation Department. The purpose of the visit was to conduct joint scientific research.

During the visit, Farida Tatardar got acquainted with the laboratories of the university specializing in electronics and automation. He also analyzed the results of his research at Khazar University at the Research Center of Celal Bayar University.

ÜÇTƏRƏFLİ MÜQAVİLƏ ƏSASINDA YÜKSƏK REYTINGLI XARICI UNIVERSİTETLƏRDƏ TƏHSİL ALAN DOKTORANTLARIN SEMİNARLARI

SEMINARS BY DOCTORAL STUDENTS PURSUING THEIR PHD AT HIGH-RANKING FOREIGN UNIVERSITIES UNDER THE TRIPARTITE AGREEMENT

“2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliyi artırılması üzrə xaricdə doktorantura təhsili” proqramı çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Xəzər Universiteti ilə üçtərəfli müqavilə əsasında yüksək reytingli xarici universitetlərdə təhsil alan doktorantların seminarları təşkil edildi.

2022-ci il iyunun 22-də Təbiət elmləri, sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin və Həyat elmləri departamentinin təşkilatçılığı ilə London Kolleç Universitetində təhsil alan doktorant Mədinə Quliyevanın “Nanohissəcik-hüceyrə qarşılıqlı əlaqələri: nanohissəcik qəbulunda zülal tacının vacib rolu”, iyunun 28-də Birləşmiş Krallığın Exxes Universitetində təhsil alan doktorant Aygün Azadovanın “Alternative splicing analizi, yeni protein izoformları” mövzularında seminarları keçirildi.

Onlayn təşkil olunan seminarlarda həm Xəzər Universitetinin, həm də digər universitetlərin tələbə və əməkdaşları iştirak etdilər. Məruzələrdən sonra suallar cavablandırıldı və geniş müzakirələr aparıldı.

Doctoral students pursuing their PhD at high-ranking foreign universities under the tripartite agreement with the Ministry of Education and Khazar University held seminars within the framework of the program “Doctoral Education Abroad to Increase the International Competitiveness of the Higher Education System in the Republic of Azerbaijan for 2019-2023”.

During this month two seminars were held accordingly on 22nd and 28th of June: a seminar entitled “Nanoparticle-cell interactions: the important role of the protein corona in nanoparticle reception” by Madina Guliyeva, a doctoral student of University College London in the United Kingdom, “Alternative splicing analysis, new protein isoforms” by Aygun Azadova, a doctoral student pursuing his PhD at University of Essex, UK.

The online seminars were attended by students and staff members from both Khazar University and other universities. After the reports, questions were answered and extensive discussions were held.

İNGİLİS DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI DEPARTAMENTİ SİNAQ DƏRSLƏRİ KEÇİRDİ

ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE DEPARTMENT HOLDS DEMO LESSONS

İyunun 29-da İngilis dili və ədəbiyyatı departamenti tərəfindən sınaq dərsləri təşkil olundu. Sınaq dərslərində iştirak edən 4 müəllim - növbəti tədris ilində İngilis dili və ədəbiyyatı departamenti ilə əməkdaşlıq etmək istəyən namizədlər əvvəldən təyin olunmuş mövzu ətrafında müddəti 20 dəqiqə olan dərslər keçdilər.

Dərslər departamentin koordinatoru Milana Abbasova və digər əməkdaşları, Keyfiyyətin Təminatı Mərkəzinin direktoru Lyudmila Sotova, İnkişaf Mərkəzinin direktoru Raziyə İsayeva tərəfindən dinlənildi və qiymətləndirildi.

On June 29, demo lessons were organized by the Department of English Language and Literature. 4 teachers participating in the demo lessons - candidates who wish to cooperate with the Department of English Language and Literature in the next academic year - conducted 20-minute lessons on the pre-determined topic.

The lessons were evaluated by department coordinator Milana Abbasova and other employees, director of Quality Assurance Center Lyudmila Sotova, director of Development Center Raziya Isayeva.

XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN "ƏDƏBİYYAT SƏYYAHLARI" RƏSMİ İNTERNET SAYTININ VƏ YouTube KANALININ TƏQDİMƏTİ

İyunun 30-da Xəzər Universitetinin "Ədəbiyyat səyyahları" (<https://klv.az/>) rəsmi internet saytının və universitetin YouTube kanalının təqdimatı keçirilib.

Tədbirə moderatorluq edən Dillər və ədəbiyyatlar departamentinin müdiri dosent Dilbər Zeynalova tədbir iştirakçılarını salamlayaraq, Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor, akademik Hamlet İsxanlıya söz verib.

Təqdimatı uğurlayan H.İsaxanlı öz çıxışında bunu da vurğulayıb ki, ədəbiyyatın üfüqləri çox genişdir. Məsələn, bir fizik, riyaziyyatçı, biolog da ədəbi fəaliyyətlə məşğul olur. "Bu mənada da yeni bir ədəbiyyat saytının açılması məntiqə uyğundur" - deyə nətiq diqqətə çatdırıb.

Sonra Dillər və ədəbiyyatlar departamentinin müəllimi Qardaşxan Əzizxanlı saytla tədbir iştirakçılarını tanış edib, saytın fərqli cəhətlərini söyləyib, "İngilisdilli ədəbiyyat", "Alman ədəbiyyatı", "Türk ədəbiyyatı", "Tərcümə" bölmələri üzərində xüsusi dayanıb, saytda dərc edilən tərcümələrin yalnız orijinaldan çevrildiyini bildirib, saytdakı "Tələbə guşəsi" haqqında məlumat verib.

PRESENTATION OF KHAZAR UNIVERSITY'S "LITERARY VOYAGERS" OFFICIAL WEBSITE AND YouTube CHANNEL

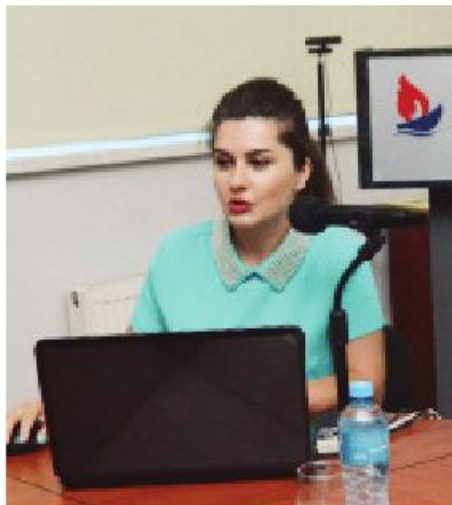
On June 30, 2022, the presentation of Khazar University's official website "Literary Voyagers" (<https://klv.az/>) and the university's YouTube channel was held.

Associate professor Dilbar Zeynalova, the head of the Department of Languages and Literatures, who moderated the event, welcomed the participants of the ceremony and gave the floor to the founder of Khazar University, the chairman of the Board of Directors and Trustees, professor, academician Hamlet Isakhanli.

Wishing success to the presentation, H.Isakhanli emphasized in his speech that the horizons of literature are very wide. For example, a physicist, mathematician, biologist can also be engaged in literary activity. "In this sense, it is reasonable to open a new literature website," the speaker pointed out.

Then the lecturer of the Department of Languages and Literatures, Kardashkhan Azizkhanli, introduced the site to the event participants, told about the different features of the site, focused on the "English Literature", "German Literature", "Turkish Literature", and "Translation" sections, and said that the translations published on the site are only translated from the original. He also gave information about the "Student Corner" on the website.

Departamentin müəllimi Ülvi Babasoy saytda dərc edilən istedadlı müəlliflərin timsalında saytın artıq hansı istiqamət götürdüyünün belli olmasına nəzəri cəlb edib.

Universitetin YouTube kanalını filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Gülşanə Xudiyeva təqdim edib. Təqdimatçı videolardan göstərdiyi fraqmentlər ətrafında danışıb.

Dəvət edilmiş qonaqlara söz verilib. AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun aparıcı elmi işçisi İlham Məmmədli, AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun əməkdaşı Mehəmməd Cəbrayilov, Azərbaycan Yeni Nəsil Hüquqşünasları Assosiasiyasının baş katibi, təhsil hüququ üzrə mütəxəssis Ramin Nureliyev, şair-essetist Ramil Əhməd çıxış ediblər.

Xəzər Universitetinin rektoru dosent İradə Xəlilova yeni saytla bağlı fikirlərini bildirərək, tədbiri yekunlaşdırıb.

Müəllim və tələbə heyətinin qatıldığı tədbirdə Təbiət elmləri, sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin dekan müavini dosent Mehəmməd Eldarov, gənc yazar Orxan Cavarlı da iştirak ediblər.

The lecturer of the department, Ulvi Babasoy, highlighted that it is already clear what direction the site is taking in the example of the talented authors published on the site.

The YouTube channel of the university was presented by Gulshana Khudiyeva, Doctor of Philosophy in Philology. The presenter talked about the fragments she showed from the videos. Invited guests were given floors. Leading researcher of the Nizami Ganjavi Institute of Literature of ANAS, İlham Məmmədli, employee of the Institute of Philosophy and Sociology of ANAS, Muhammad Jabrayilov, general secretary of Azerbaijan New Generation Lawyers Association, specialist in education law Ramin Nuraliyev, poet-essayist Ramil Ahmed made speeches.

Rector of Khazar University, associate professor Irada Khalilova, expressed her opinion about the new website and concluded the presentation ceremony. Associate Professor Mahammad Eldarov, deputy dean of the Graduate School of Science, Art and Technology, and young writer Orkhan Javarli also took part in the event, which was attended by teachers and students.

“XƏZƏR DİL KURSU”- NU UĞURLA BİTİRƏN MÜDAVİMLƏRƏ SERTİFİKAT VERİLDİ

Xəzər Universitetinin İngilis dili və dəbiyyatı departamenti nəzdində ingilis dilinin mənimsənilməsi və təkmilləşdirilməsi üzrə “Xəzər Dil Kursu” fəaliyyətini davam etdirir.

2022-ci ilin iyun ayında üç aylıq intensiv kurs müddətini başa vuran müdavimlər, kursun qaydalarına əsasən, imtahan vermiş və yüksək nəticə göstərənələrə kursun adından sertifikat verilmişdir.

Sertifikat alan müdavimlər: Nəzrin Pənahova - “Pre-intermediate” səviyyəsi üzrə (məktəbli); Fuad Yaminli, Vahid Dövlətov - “Intermediate” səviyyəsi üzrə; Aytəkin Qədirova, Elnaz Məhərrəmovna, Aysel Hüseynova - “Elementary” səviyyəsi üzrə (Xəzər Universitetinin tələbələri).

Qeyd edək ki, kursun fəaliyyəti yalnız universitetin müəllim və işçi heyətini əhatə etmir. Yəni, ingilis dilini öyrənmək və bu dildə yazı, dinləmə, danışmaq və oxu bacarıqlarını inkişaf etdirmək istəyən hər kəs “Xəzər Dil Kursu”na müraciət edə bilər.

PARTICIPANTS WHO SUCCESSFULLY COMPLETED “KHAZAR LANGUAGE COURSE” WERE AWARDED CERTIFICATES

The “Khazar Language Course” on mastering and improving the English language continues to operate under the Department of English Language and Literature of Khazar University.

Attendees who completed the three-month intensive course in June 2022 took an exam according to

the rules of the course, and those with high scores were awarded a certificate on behalf of the course.

Attendees who received certificates: Nazrin Panahova - “Pre-intermediate” level (schoolgirl); Fuad Yaminli, Vahid Dövlətov - “Intermediate” level; Aytəkin Qədirova, Elnaz Məhərrəmovna, Aysel Hüseynova - “Elementary” level (students of Khazar University).

It should be noted that the activity of the course does not include only the faculty and staff members of the university. That is, anyone who wants to learn English and develop writing, listening, speaking and reading skills in this language can apply for “Khazar Language Course”.

MANISA CELAL BAYAR UNIVERSİTETİNİN TƏLƏBƏSİ ERASMUS+ TƏLƏBƏ MÜBADİLƏSİ PROGRAMI ÇƏRÇİVƏSİNDƏ XƏZƏR UNIVERSİTETİNDƏ

MANISA CELAL BAYAR UNIVERSITY STUDENT AT KHAZAR UNIVERSITY WITHIN ERASMUS+ STUDENT EXCHANGE PROGRAM

İyulun 1-də Xəzər Universitetinin Beynəlxalq Əlaqələr Ofisi tərəfindən Türkiyənin Manisa Celal Bayar Universitetində təhsil alan bakalavr tələbəsi İrem Öztürk ilə tanışlıq görüşü keçirildi. O, iki ay müddətində Erasmus+ Tələbə Mübadiləsi proqramı çərçivəsində Xəzər Universitetinin Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsində, İnkişaf Mərkəzi və Beynəlxalq Əlaqələr ofislərində təcrübə keçəcək.

Təbiət elmləri və mühəndislik fakültəsi, İqtisadiyyat və menecment fakültəsi, Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsi və İnkişaf Mərkəzi əməkdaşlarının iştirak etdiyi görüşdə İrem Öztürk özünü təqdim etdi, təhsili barədə məlumat verdi.

Qeyd edək ki, Türkiyənin Manisa şəhərində yerləşən Manisa Celal Bayar Universiteti Ege bölgəsinin ən böyük 3 universitetindən biridir.

On July 1, Khazar University's International Relations Office held an acquaintance meeting with Irem Öztürk, a bachelor's student studying at Türkiye's Manisa Celal Bayar University. She will do an internship at Khazar University's School of Humanities, Education and Social Sciences, Development Center and International Relations offices within the framework of the Erasmus+ Student Exchange program for 2 months.

Irem Öztürk introduced herself and gave information about her education at the meeting attended by the staff members of the School of Sciences and Engineering, the School of Economics and Management, the School of Humanities, Education and Social Sciences, and Development Center.

Note that Manisa Celal Bayar University, located in Manisa, Turkey, is one of the 3 largest universities in the Aegean region.

**XƏZƏR UNIVERSİTETİ İLƏ NORM ASC ARASINDA
ƏMƏKDAŞLIQ MEMORANDUMU İMZALANDI**
**MEMORANDUM OF COOPERATION SIGNED BETWEEN
KHAZAR UNIVERSITY AND NORM OJSC**

İyulun 1-də Xəzər Universiteti ilə Norm ASC arasında görüş keçirilmişdir.

Görüşdə universitetin rektoru İrada Xəlilova, Tədris işləri üzrə prorektor Məhəmməd Nuriyev, İqtisadiyyat və biznes yüksək təhsil fakültəsinin dekanı İncilab Əhmədov, Karyera inkişaf koordinatoru Elnurə Əhmədova, İqtisadiyyat və menecment fakültəsinin koordinatoru Bahadır Baysal, Norm ASC-dən Baş icraçı direktor Henning Sasse, Baş maliyyə direktoru Elvin Mirzəyev, İnsan resursları və administrativ işlər üzrə müdir Arzu Abdullayev, həmin qurumun Baş mütəxəssisi Tamerlan Ələkbərli, İnsan resursları üzrə əməkdaşı Ruslan Osmanlı və İctimayyotla əlaqələr üzrə əməkdaşı Nərminə Mehdizadə iştirak etmişlər.

Görüşdə rektor İrada Xəlilova universitet, Baş icraçı Direktor Henning Sasse ilə Norm ASC haqqında ətraflı məlumat verdilər. Sonra İnsan resursları və administrativ işlər üzrə Baş mütəxəssis Tamerlan Ələkbərli Norm ASC və təcrübə proqramı haqqında təqdimatla çıxış etdi.

Görüşün sonunda Xəzər Universiteti ilə Norm ASC arasında əməkdaşlıq memorandumu imzalandı.

On July 1, 2022, a meeting was held between Khazar University and Norm OJSC.

The Rector of Khazar University Irada Khalilova, Vice Rector for Academic Affairs Mahammad Nuriyev, Dean of the Graduate School of Economics and Business Ingilab Ahmadov, Career Development Coordinator Elnura Ahmadzade, Coordinator of the School of Economics and Management Bahadir Baysal participated in the meeting. On the behalf of Norm OJSC, Chief Executive Officer Henning Sasse, Chief Financial Officer Elvin Mirzayev, Human Resources and Administrative Affairs Manager Arzu Abdullayev, Senior HR and Administrative Specialists Tamerlan Alakbarli, Human Resources Officer Ruslan Osmanli, Public Relations Officer Narmina Mehdizade participated in the meeting.

The meeting began with the greeting from the Rector Irada Khalilova. Then, the Rector informed the guests about the university. Henning Sasse, CEO of Norm OJSC, gave information about Norm OJSC. After that, the Chief Human Resources and Administrative Affairs Specialist made a presentation about Alekbarli Norm OJSC and the internship program.

At the end of the meeting, a memorandum of cooperation was signed between Khazar University and Norm OJSC.

"MƏN ÖZ GƏLƏCƏYİMİ SEÇİRƏM" MÖVZUSUNDA TƏDBİR EVENT ON "I DECIDE ON MY FUTURE" HELD

İyulun 1-də Xəzər Universiteti Psixologiya departamentinin təşkilatçılığı ilə universitetdə departamentin müəllimi psixoloq Ramin Allahverdiyev tərəfindən "Narkotik Vasitələrin Sui-istifadəsi və Qanunsuz Dövriyyəsi ilə Beynəlxalq Mübarizə Günü"nə həsr edilmiş "Mən öz gələcəyimi seçirəm" mövzusunda tədbir təşkil edildi.

Tədbirdə müəllim və tələbə heyəti iştirak etdi. Qeyd olundu ki, son illərdə ölkənin bəzi gənclərinin bu asılılıqdan xilas olması üçün psixopedaqoji maariflənmələr böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, həssas mərhələlərdən biri olan gənçlik dönməsində bəzən gənclərin maddə asılılığına olan maraqlarının çox acınacaqlı nəticələri ola bilər. Bu sahədə ölkəmizdə aparılan işlər və müalicə mərkəzləri və metodları barədə psixoloq Ramin Allahverdiyev ətraflı məlumat verərək, maddə asılılığı qurbanına çevrilmədən ailələrdə nələ edilə biləcəyi üzərində dayanaraq, iştirakçıların suallarını cavablandırdı.

"XƏZƏR XƏBƏR"İN ƏMƏKDAŞI YARADICILIQ FONDUNDA KEÇİRİLƏN TƏDBİRDƏ

Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunda Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının katibi, Əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərdi təqaüdüçüsü, musiqişünas Zəmfira Qafarova ilə görüş keçirildi. Görüşdə mədəniyyət xadimləri, ziyalılar iştirak edirdilər.

Görüşü fondun sədr müavini, əməkdar mədəniyyət işçisi Rafiq Kaşanlı açaraq, Z. Qafarovanı iştirakçılara təqdim etdi. Z. Qafarova çıxışında həyat yoluna nəzər saldı, özünün musiqişünaslıq fəaliyyətindən danışdı.

Çıxış edənlər – Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, bəstəkar, Xalq artisti Azər Dadaşov, televiziya və kino rejissoru, Əməkdar incəsənət xadimi, Azərbaycan Kinematografiya İttifaqı İdarə Heyətinin üzvü professor Oqtay Babazadə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professoru, "Simurq" Azərbaycan Mədəniyyət Assosiasiyasının prezidenti kulturoloq Fuad Məmmədov, "Xəzər Xəbər" jurnalının baş redaktor müavini, əməkdar jurnalist Əlirza Balayev və digərləri Z. Qafarovanı Azərbaycan musiqi elminin görkəmli nümayəndəsi kimi səciyyələndirdilər, çoxşaxəli zəngin fəaliyyətindən danışdılar.

Sonda Z. Qafarova müxtəlif sualları cavablandırdı. Sim-sim.az və digər saytlar tədbir haqqında xəbər yayımlamışlar.

<https://sim-sim.az/5499-2/>

On July 1, with the coordination of Khazar University Psychology Department, psychologist Ramin Allahverdiyev, the lecturer of the department, hosted an event dedicated to "International Day Against Drug Abuse and Illicit Trafficking" entitled "I decide on my future".

The event was attended by faculty members and students. It was noted that in recent years, psycho-pedagogical education is of great importance for some of the youth of the country to get rid of this addiction. So, during adolescence, one of the sensitive stages, sometimes the interest of young people in drug addiction can have very sad consequences. Psychologist Ramin Allahverdiyev gave detailed information about the work carried out in our country and the treatment centers and methods, focusing on what can be done in families without becoming a victim of substance addiction, and answered the questions of the participants.

"KHAZAR KHABAR" EMPLOYEE AT EVENT OF AZERBAIJAN CREATIVITY FOUNDATION

A meeting was held with Zəmfira Gafarova, professor of the Üzeyir Hacıbəyli Bakı Music Academy, secretary of the Azerbaijan Composers Union, Honored Art Worker, individual scholarship holder of the President of the Republic of Azerbaijan, musicologist at the Azerbaijan Creative Foundation. Cultural figures and intellectuals took part in the meeting.

The meeting was opened by the deputy chairman of the foundation, honored cultural worker Rafiq Kaşanlı, who introduced Z. Gafarova to the participants. In her speech, Z. Gafarova took a look at her life path and talked about her musical activity.

Speakers - professor of the Bakı Music Academy, composer, People's Artist Azer Dadashov, television and film director, Honored art worker, member of the Board of Directors of the Azerbaijan Cinematography Union, professor Oqtay Babazadə, professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, "Simurg" President of the Azerbaijan Culture Association, culturologist Fuad Məmmədov, deputy editor-in-chief of "Khazar Xəbər" journal, honored journalist Alirza Balayev and others characterized Z. Gafarova as an outstanding representative of Azerbaijani music science, and talked about her multifaceted rich activity.

In the end, Z. Gafarova answered various questions. Sim-sim.az and other websites published news about the event.

“DATA, İQTİSADİYYAT VƏ İNKİŞAF SİYASƏTİ” MİKROMASTER PROGRAMI ÇƏRÇİVƏSİNDƏ İNGİLİS DİLİNDƏN TEST İMTAHANI KEÇİRİLDİ

ENGLISH TEST EXAM WAS HELD FOR THE SELECTION TO THE MICROMASTERS PROGRAM IN “DATA, ECONOMICS AND DEVELOPMENT POLICY”

Xəzər Universiteti İqtisadiyyat və biznes yüksək təhsil fakültəsi MİT-nin “Data, İqtisadiyyat və İnkişaf Siyasəti” MikroMaster proqramına tələbə seçimi çərçivəsində 2022-ci il iyulun 2-də universitetdə ingilis dilindən test imtahanı keçirdi. İmtahanda müraciətçilər arasında seçilmiş 110-dan çox tələbə iştirak etdi. İmtahanın yüksək səviyədə təşkilinə İngilis dili və ədəbiyyatı departamenti və İctimai əlaqələr və media üzrə direktorluq yaxından dəstək göstərmişlər.

Növbəti test imtahanı iyulun 9-da riyaziyyat fənnindən keçiriləcək.

Hər iki imtahanın və sonda keçiriləcək müsahibənin nəticəsindən asılı olaraq, 20 tələbə MİT MikroMaster proqramında iştirak etmək hüququ qazanacaq.

Oktyabr ayında onlayn şəkildə başlanacaq proqramdan öncə tələbələr Xəzər Universitetində riyaziyyat və statistika fənlərindən 6 həftə ərzində hazırlıq dərsləri alacaqlar.

On 2nd of July, Graduate School of Economics and Business has organized English test exam within the selection process of students to the MIT's MicroMasters program in “Data, Economics and Development Policy”. More than 110 applicants participated at the exam. English and Literature Department and Public Relations and Media Office highly contributed to the organization of the exam.

The next exam will be held on calculus on 9th of July.

Based on the results of both exams and the interview which is the last stage of the selection process, 20 candidates will be selected for the MIT's MicroMasters program.

Before the start of the program in October, the selected students will take preparatory classes on calculus and statistics for 6 weeks at Khazar University.

XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN PROFESSOR-MÜƏLLİM HEYƏTİ ŞƏKİ-ZAQATALA REGIONUNDA ELMİ EZAMİYYƏDƏ

FACULTY MEMBERS OF KHAZAR UNIVERSITY ON SCIENTIFIC MISSION TO SHEKI-ZAGATALA REGION

Xəzər Universiteti Həyat elmləri departamentinin dosenti Cavid Ocaqi və Baytəralıq təbabəti üzrə koordinatoru b.ü.f.d. Ayaz Məmmədov, Sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin magistratura üzrə dekan müavini dosent Məhəmməd Eldarov iyulun 1-3-də Şəki-Zaqatala regionuna ezamiyyətdə olmuşlar.

Səfərin əsas məqsədi həmin regionda heyvandarlıq sahəsi üzrə fəaliyyət göstərən fermerlər və eyni zamanda istehlakçılar arasında heyvanların rifahı haqqında təsəvvürləri öyrənmək üçün sorğunun aparılması olmuşdur. Tədqiqat işinin digər regionlarda da davam etdirilməsi planlaşdırılır.

Qeyd edək ki, Xəzər Universiteti İsveçin "Baltik dənizi regionunda heyvanların rifahı" adlı layihəsində iştirak edir.

Javid Ojagi, associate professor of the Department of Life Sciences of Khazar University, and Veterinary Medicine Coordinator of the department Ayaz Mammadov, Ph.D. in Biology, Coordinator of the Graduate School of Science Art, and Technology for the master's degree, associate professor Mammad Eldarov visited Sheki-Zagatala region on July 1-3.

The main purpose of the trip was to conduct a survey to find out the perceptions of animal welfare among farmers and consumers in the region. It is planned to continue the research in other regions.

Note that Khazar University participates in the Swedish project "Animal Welfare in the Baltic Sea Region".

PROFESSOR, AKADEMİK HAMLET İSAXANLI TƏHSİL NAZIRI EMİN ƏMRULLAYEV İLƏ GÖRÜŞDÜ

PROFESSOR, ACADEMICIAN HAMLET ISAKHANLI MEETS WITH MINISTER OF EDUCATION EMIN AMRULLAYEV

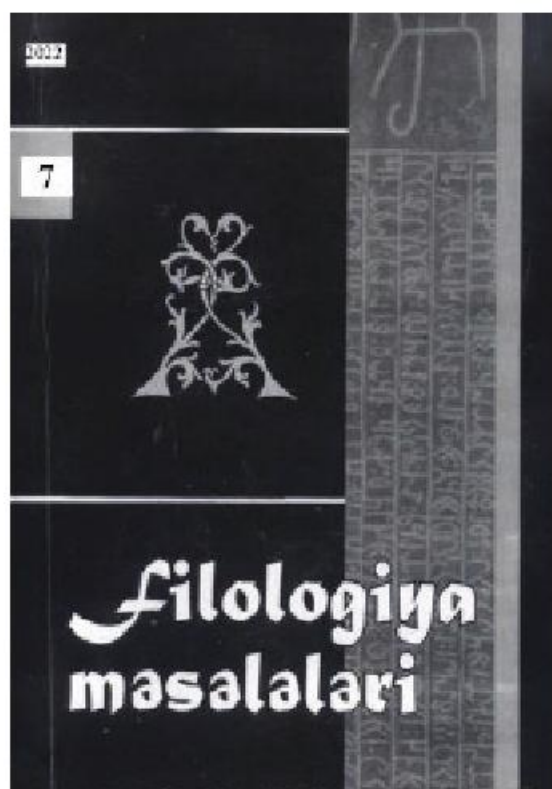
İyulun 4-də Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor, akademik Hamlet İsaxanlı təhsil naziri Emin Əmrullayev ilə görüşdü. Görüşdə Azərbaycan ali və orta təhsil sistemində aparılacaq islahatlar və Xəzər Universitetinin inkişaf planları müzakirə olundu.

On July 4, the founder of Khazar University, the chairman of the Board of Directors and Trustees, professor, academician Hamlet Isakhanli met with the Minister of Education Emin Amrullayev. Reforms to be carried out in Azerbaijan's higher and secondary education system and development plans of Khazar University were discussed at the meeting.

"XƏZƏR"İN MÜƏLLİMİNİN MƏQALƏSİ "FİLOLOGİYA MƏSƏLƏLƏRİ" JURNALINDA

Xəzər Universitetinin müəllimi Elza İsmayılovanın "Koroğlu" dastanında Dəli Həsən (Azərbaycan və Türkiyə variantları əsasında)" adlı məqaləsi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun "Filologiya məsələləri" jurnalında (№ 7, 2022) çap olunub.

Məqalədə Dəli Həsənin "Koroğlu" dastanındakı yeri araşdırılır. Onun Koroğlu kimi igid və cəsur qəhrəman olduğu, xalqın qəhrəmanlıq ruhunu əks etdirdiyi göstərilir. Eyni zamanda, XVI əsrin sonu - XVII əsrin əvvəllərində baş vermiş tarixi hadisələr təhlil edilir, bir sıra araşdırmalar əsasında dastan qəhrəmanı Koroğlunun silahdaşı Dəli Həsənin kimliyi müəyyənləşdirilir, onun həyatı, yaşadığı zaman və fəaliyyəti ilə bağlı məlumat verilir. Tarixi faktlara söykənərək onun xəyali qəhrəman deyil, tarixdə yaşamış, əfsanəyə çevrilmiş bir insan olduğundan bəhs edilir.

ARTICLE BY KHAZAR UNIVERSITY FACULTY MEMBER IN "PHILOLOGY ISSUES"

Khazar University faculty member Elsa Ismayilova's article entitled "Dali Hasan in "Koroglu" epic (based on Azerbaijani and Türkiye versions)" was published in the journal of "Philology Issues" of the Institute of Manuscripts named after M.Fuzuli of the Azerbaijan National Academy of Sciences (No. 7, 2022).

The article examines the place of Dali Hasan in the "Koroglu" epic. It is shown that he is a brave hero like Koroglu and reflects the heroic spirit of the people.

At the same time, the historical events of the end of the 16th - beginning of the 17th century are analyzed, based on a number of studies, the identity of Dali Hasan, Koroglu's comrade-in-arms, is determined, and information is provided about his life, time and activities. Based on historical facts, it is said that he is not an imaginary hero, but a person who lived in history and became a legend.

**“XƏZƏR”İN TƏLƏBƏLƏRİ MƏRKƏZİ
BANKIN MALİYYƏ SAVADLILIĞI
KURSLARINI MÜVƏFFƏQİYYƏTLƏ
BİTİRMİŞLƏR
KHAZAR UNIVERSITY STUDENTS
SUCCESSFULLY COMPLETED
FINANCIAL LITERACY COURSES OF
THE CENTRAL BANK**

2022-ci ilin yaz semestrində Xəzər Universitetinin İqtisadiyyat və menecment fakültəsində “Karyera planlaması” kursunun tələbələri maliyyə savadlılıqlarını inkişaf etdirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının İstehlakçılarla iş departamenti Maliyyə savadlılığı şöbəsinin rəisi Xumar Hüseynovanın təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə Mərkəzi Bankın Virtual Təhsil Platformasında (edu-e.cbar.az) “Maliyyə savadlılığı: strategiya, tədris, təhlil”, “Sığortaya giriş”, “İzafi borclanma” və “Uşaqlar və pullar” kurslarını müvəffəqiyyətlə bitirmişlər.

Bu kurslara tələbələrin cəlb edilməsində məqsəd onlara pul qazanmağa başlamazdan əvvəl düzgün pul xərcləməyi öyrətmək olmuşdur.

Bundan əlavə, tələbələr kurs boyu Mərkəzi Bankın İnsan resursları departamentinin İnsan resurslarının planlaşdırılması şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi Aynur Əliyeva, Təhsil və inkişaf şöbəsinin rəisi Lələ Ələkbərli, Heyətin idarəedilməsi şöbəsinin rəisi Tərənə Həsənlidən gələcək karyeralarında faydalı olacaq tövsiyələr al-

muş, qrup tapşırıqları yerinə yetirmişlər.

Tələbələrə, həmçinin, uğurlu karyera üçün akademik biliklərlə yanaşı, yazılı və şifahi kommunikasiya, komandada işləmək, təqdimat, İT və sair bu kimi bacarıqlara malik olmalarının vacibliyi aşılammışdır. Bundan başqa, tələbələr iş və şəxsi həyatları üçün zəruri olan pozitivlik strategiyaları, habelə, emosional zəkalarını inkişaf etdirəcək vasitələrlə tanış olmuşlar.

Tələbələrə korporativ tədbirlərin daxili kommunikasiyanın artırılmasına təsirini göstərmək üçün "Korporativ səhər yeməyi" də təşkil edilmişdir. Kursların sonunda tələbələrə sertifikat verilmişdir.

In the spring semester of 2022, students of the "Career Planning" course at Khazar University's School of Economics and Management successfully completed the courses "Financial literacy: strategy, teaching, analysis", "Introduction to insurance", "Over borrowing" and "Children and money" from the Virtual Education Platform of the Central Bank of the Republic of Azerbaijan (edu-c.cbar.az) under the initiative and organization of Khumar Huseynova, Head of the Financial Literacy Department of the Consumer Affairs Department of the Central Bank in order to develop their financial literacy.

The purpose of involving students to these courses is to teach them how to spend money before they start making money.

In addition, during the course, students received recommendations that would be useful in their future careers from Ayten Hajiyeva, the leading specialist of the Human Resources Planning Division of the Human Resources Department of the Central Bank, Lala Alakbarli, the head of the Education and Development Department, Tarana Hasanli, the head of the Staff Management Department, and performed group tasks.

Students were also taught the importance of having skills such as written and verbal communication, teamwork, presentation, IT, etc. for a successful career. In addition, students were introduced to positivity strategies necessary for their work and personal lives, as well as tools to develop their emotional intelligence.

A "Corporate breakfast" was also organized to show students the effect of corporate events on increasing internal communication. At the end of the courses, students were given a certificate.

ELMI ŞURANIN İCLASI MEETING OF SCIENTIFIC COUNCIL

İyulun 6-da Xəzər Universiteti Elmi şurasının növbəti iclası keçirildi. İclası universitetin rektoru dosent İradə Xəlilova açaraq, gündəlikdəki məsələləri elmi şura üzvlərinin nəzərinə çatdırdı. Bildirildi ki, 2021-2022-ci tədris ilində universitetin bakalavr və magistratura pilləsində təhsil alan tələbələr təhsildən kənar bir çox müsabiqələrdə iştirak edərək, uğur qazanmışlar.

Həmin tələbələr mükafatlandırılmaq üçün şuraya dəvət olunmuşdular. Tələbələr, nailiyyətləri haqqında məlumat verilməklə, şura üzvlərinə təqdim edildilər: Sənubar Babayeva, Bəhrüz Şabılı, Anar Bəndiyev, Fariz Pirmatov, Nurane Şabılı, Tamerlan Abdullayev, Tuqay Abdullazadə, Zeynal Mərdanlı (Təbiət elmləri və mühəndislik fakültəsi), Şücaət Şahidli, Fuad Quliyev (İqtisadiyyat və menecment fakültəsi), Nərimin Abbaslı, İsmayıl Adıgözəlov (Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsi). Onlar Xəzər Universitetinin təsisçisi, Direktorlar və Qəyyumlar Şurasının sədri professor, akademik Hamlet İsaخانlı və rektor İradə Xəlilova tərəfindən sertifikatla təltif olundular.

Sonra sədr tərəfindən uzun illər universitetdə çalışmış professor Fuat Rəsulovun təqaüdə çıxması qeyd olundu və ona universitet tərəfindən səmərəli fəaliyyətinə görə təşəkkürnamə təqdim edildi.

Gündəlikdəki üçüncü məsələ - Dillər və ədəbiyyatlar departamentinin müdiri Dilbər Zeynalovanın yubileyi ilə bağlı rektor məlumat verdikdən sonra yubilyara mükafat təqdim olundu.

İclasın rəsmi hissəsində məzunlarla bağlı məsələləri İqtisadiyyat və menecment fakültəsinin dekanı Ceyhun Məmmədov, Təbiət elmləri və mühəndislik fakültəsinin dekanı Fəxrəndə Əlimərdanova, Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin dekanı Elza Səmədova, Təbiət elmləri, sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin dekanı Səidə Şərifova və İqtisadiyyat və biznes yüksək təhsil fakültəsinin dekanı İncilab Əhmədov təqdim etdilər. Universitetin məzun olan bakalavriatura və magistratura tələbələri, onların qiymətləri, ixtisasları və s. haqqında ətraflı məlumat dinləndi və məsələlər barədə müzakirələr aparıldı.

Sonra Təbiət elmləri, sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin magistratura tələbələrinin tezis mövzuları və elmi rəhbərləri barədə şura üzvlərinə məlumat verildi. Təbiət elmləri, sənət və texnologiya yüksək təhsil fakültəsinin və İqtisadiyyat və biznes yüksək təhsil fakültəsinin doktorantura tələbələrinin tezis və dissertasiyalarının mövzuları və elmi rəhbərlərinin təsdiqi ilə bağlı məsələ də fakültə dekanları tərəfindən elmi şura üzvlərinə çatdırıldı, mövzularla bağlı rəylər dinləndi. Elmi şuranın gündəliyindəki məsələlər barədə müsbət qərarlar qəbul edildi.

On July 6, the next meeting of the Scientific Council of Khazar University was held.

The meeting was opened by the rector of the university, associate professor Irada Khalilova, who brought the issues on the agenda to the attention of the members of the scientific council. It was reported that in the 2021-2022 academic year, students studying at the bachelor's and master's level of the university participated in many extracurricular competitions and achieved success. Those students were invited to the council to be awarded. The students were presented to the council members with information about their achievements: Sanubar Babayeva, Bahruz Shabali, Anar Bandiyev, Fariz Pirmatov, Nurane Shabali, Tamerlan Abdullayev, Tugay Abdullazade, Zeynal Mardani (School of Science and Engineering), Shujaat Shahidli, Fuad Guliyev (School of Economics and Management), Narmin Abbasli, Ismayil Adigozalov (School of Humanities, Education and Social Sciences). They were awarded with a certificate by the founder of Khazar University, chairman of the Board of Directors and Trustees, professor, academician Hamlet Isakhanli and rector Irada Khalilova.

Then, the chairman informed about the retirement of professor Fuat Rasulov, who worked at the university for many years, and he was presented with a letter of appreciation on behalf of the university for his efficient work.

After the rector gave information about the third issue on the agenda - the jubilee of Dilbar Zeynalova, head of the Department of Languages and Literatures, an award was presented to Dilbar Zeynalova.

In the official part of the meeting, the Dean of the School of Economics and Management Jeyhun Mammadov, the Dean of the School of Science and Engineering Fakhranda Alimardanova, the Dean of the School of Humanities, Education and Social Sciences Elsa Samadova, the Dean of the Graduate School of Science, Art and Technology Saida Sharifova and the Dean of the Graduate School of Economics and Business Ingilab Ahmadov presented detailed information about the graduating undergraduate and graduate students of the university. Discussions were held on their grades, qualifications etc.

Then the members of the council were informed about the thesis topics and scientific supervisors of the master's students of the Graduate School of Science, Art and Technology. The issue regarding the approval of the topics and scientific supervisors of theses and dissertations of doctoral students of the Graduate School of Science, Art and Technology and the Graduate School of Economics and Business was also brought to the attention of the members of the scientific council by the deans of the Schools, and opinions on the topics were heard.

Positive decisions were made on the issues on the agenda of the scientific council.

“DATA, İQTİSADİYYAT VƏ İNKİŞAF SİYASƏTİ” MİKROMASTER PROQRAMI ÇƏRÇİVƏSİNDƏ RİYAZİYYATDAN TEST İMTAHANI KEÇİRİLDİ

Xəzər Universiteti İqtisadiyyat və Biznes yüksək təhsil fakültəsi MIT-nin “Data, İqtisadiyyat və İnkişaf Siyasəti” MikroMaster programına tələbə seçimi çərçivəsində iyulun 9-da universitetdə riyaziyyatdan test imtahanı keçirdi. İmtahanda müraciətçilər arasında seçilmiş 128 nəfər iştirak etdi.

Seçim prosesinin sonunda hər iki imtahandan (ingilis dili və riyaziyyat) yüksək nəticə əldə etmiş namizədlərlə müsahibə keçiriləcək.

Hər üç mərhələni uğurla keçmiş tələbələr avqust-sentyabr aylarında Xəzər Universitetində riyaziyyat üzrə hazırlıq dərsləri alacaq və bundan sonra MIT-nin müvafiq kurslarına qatılacaq.

CALCULUS EXAM WAS HELD FOR THE SELECTION TO THE MICROMASTERS PROGRAM IN “DATA, ECONOMICS AND DEVELOPMENT POLICY”

On 9th of July, Graduate School of Economics and Business has organized Calculus exam within the selection process of students to the MIT's MicroMasters program in “Data, Economics and Development Policy”. 128 applicants participated at the exam.

As a last selection stage, interviews will be held with the candidates who successfully passed both English and Calculus test exams.

The selected students will take preparatory classes on calculus at Khazar University during the months August – September, after which they will join the MIT's relevant courses.

“XƏZƏR”İN DEPARTAMENT MÜDİRİ YENİDƏN MEP ÜZVÜ SEÇİLMİŞDİR

İyulun 1-9-da Almaniyanın Bonn şəhərində İPBES-in (International Panel on Biodiversity and Ecosystem Services) 9-cu plenumu keçirilmişdir.

Plenumda Xəzər Universiteti Coğrafiya və ətraf mühit departamentinin müdiri Rövşən Abbasov iştirak etmişdir.

BMT təşkilatı olan İPBES bu plenumda çoxsaylı vacib qərar və hesabatların qəbulu ilə yadda qalmışdır.

Plenumda Rövşən Abbasov İPBES-in Fənlərarası Ekspert Panelinə (Multidisciplinary Expert Panel -MEP) ikinci dönmə üçün yenidən üzv seçilmişdir və o bu vəzifədə 2025-ci ilə kimi qalacaq.

Qeyd edək ki, Rövşən Abbasov bu panelə birinci dəfə 2018-ci ildə üzv seçilmişdir. İPBES qaydalarına görə bir nəfər bu paneldə iki dönmədən artıq təmsil oluna bilməz.

MEP üzvü kimi Rövşən Abbasov İPBES sənədlərinin daxili təftişi, Qiymətləndirmə prosesinin effektivliyinin yoxlanılması, qiymətləndirmə ekspertlərinin seçilməsi kimi vəzifələri həyata keçirir.

KHAZAR UNIVERSITY DEPARTMENT HEAD RE-ELECTED AS MEP MEMBER

On July 1-9, the 9th IPBES (International Panel on Biodiversity and Ecosystem Services) plenum was held in Bonn, Germany. Head of Khazar University Geography and Environment Department Rovshan Abbasov participated in the plenum.

IPBES, a UN organization, was remembered for the adoption of numerous important decisions and reports at this plenum.

In the plenum, Rovshan Abbasov was re-elected as a member of the Multidisciplinary Expert Panel -MEP of IPBES for the second term, and he will remain in this position until 2025.

It should be noted that Rovshan Abbasov was elected a member of this panel for the first time in 2018. According to IPBES rules, one person cannot be represented on this panel for more than two terms.

As a MEP member, Rovshan Abbasov carries out tasks such as internal review of IPBES documents, verification of the effectiveness of the evaluation process, selection of evaluation experts.

ƏCNƏBİ TƏLƏBƏLƏRİN "QOBUSTAN DÖVLƏT TARIXI-BƏDİİ QORUĞU"NA EKSKURSIYASI

İyulun 13-də Xəzər Universitetinin Beynəlxalq əlaqələr ofisinin təşkilatçılığı ilə əcnəbi tələbələrin "Qobustan dövlət tarixi-bədii qoruğu"na səfəri baş tutmuşdur.

Ekskursiyada tələbələr, Türkiyənin Manisa Celal Bayar Universitetindən 2 ay müddətində Erasmus+ Tələbə Mübadiləsi proqramı çərçivəsində Xəzər Universitetində təcrübə proqramında iştirak edən tələbə İrem Öztürk və Beynəlxalq əlaqələr ofisinin koordinatoru Fatimə Vəliyeva iştirak ediblər. Səfərin əsas məqsədi ölkənin zəngin mədəni irsinin təbliği və tanıtılması olub.

Tələbələrə muzeyin bələdçi əməkdaşı tərəfindən Azərbaycanın mədəniyyət irsi və Qobustan abidəsi haqqında ətraflı məlumatlar verilib.

EXCURSION OF INTERNATIONAL STUDENTS TO "GOBUSTAN STATE HISTORICAL-ARTISTIC RESERVE"

On July 13, a visit of international students to the "Gobustan State Historical-Artistic Reserve" was organized by the International Relations Office of Khazar University.

Students, Irem Öztürk, a student from Turkey's Manisa Celal Bayar University who participated in the internship program at Khazar University within the Erasmus+ Student Exchange program for 2 months, and Fatima Valiyeva, coordinator of the international relations office, participated in the excursion. The main purpose of the visit was to promote and introduce the country's rich cultural heritage.

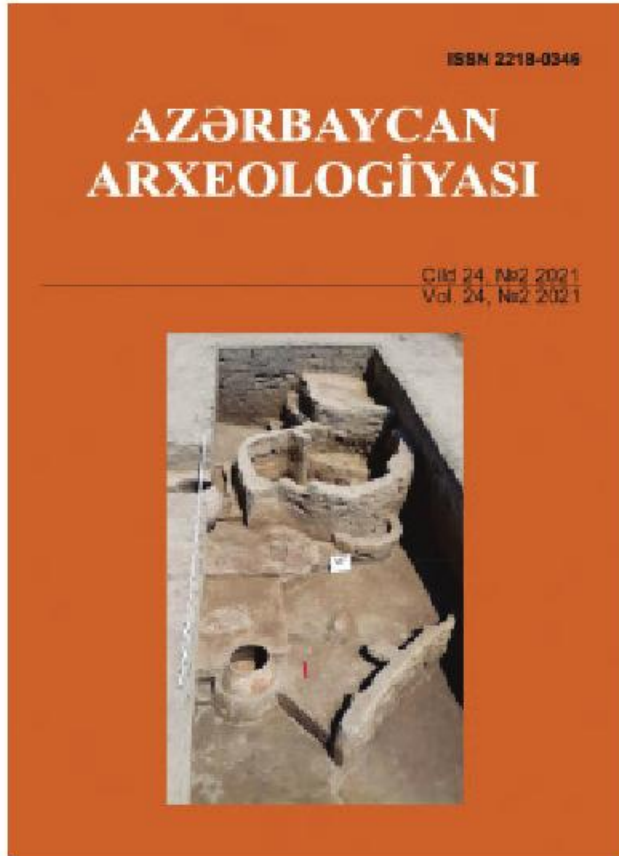
The students were given detailed information about the cultural heritage of Azerbaijan and the Gobustan monument by the museum guide.

“AZƏRBAYCAN ARXEOLÖGİYASI” JURNALININ NÖVBƏTİ NÖMRƏSİ ÇAPDAN ÇIXIB

Xəzər Universitetinin nəşri olan “Azərbaycan arxeologiyası” jurnalının növbəti nömrəsi (cild 24, №2, 2021) Xəzər Universitetinin Nəşriyyatında çapdan çıxıb.

Jurnal Nəcəf Müseyiblinin Moskvada yaşaya-raq fəaliyyət göstərmiş, iyul ayında 93 yaşında vəfat etmiş həmyelimiz, dünya şöhrətli arxeoloq Rauf Maqomedoviç Minçayevin xatirəsinə həsr olunmuş məqaləsi ilə açılır.

Jurnalın bu nömrəsində Firuzə muradovanın “Qobustanda “Leylatəpə” mədəniyyəti, Roza Arazovanın “Qarabağın erkən əkinçi-maldar tayfalarının daş məmulatları”, Bəhlul İbrahimli, Elvin Əliyev və Günay Bayramovanın “Göbəkli-təpədən Plovdağa”, Allahverdi Əlimirzayevin “Naxçıvan bölgəsinin iki şəhəri Aşşur mətn-

lərində”, Elnur İmanovun “Sim petroqlifləri”, Rəhman Abdullayev və Sevinc Şirinlinin “Misilsiz abidənin sorağında”, Tarix Dostiyevin “Nizami Gəncəvi dövründə Şəmkir şəhərində mədəni həyat” və Afaq Quluzadənin “Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyində nümayiş etdirilən mis sərpuşun kitabələri” məqalələri dərc olunmuşdur.

NEXT ISSUE OF “AZERBAIJAN ARCHAEOLOGY” JOURNAL PUBLISHED

The next issue (Volume 24, Issue 1, 2021) of “Azerbaijan Archaeology” journal has been published by Khazar University Press.

The journal opens with Najaf Mouseibli’s article dedicated to the memory of our compatriot, world-famous archaeologist Rauf Magomedovich Mouchayev, who lived and worked in Moscow and died in July at the age of 93.

In this issue of the journal, Firuzə Mouradova’s “Leylatepe” culture in Gobustan, Roza Arazova’s “Lithic assemblages of the early farming communities of Karabakh”, Bakhloul Ibrahimli, Elvin Aliyev and Gunay Bayramova’s “From Gobekli-tepe to Plovdag”, Allahverdi Alimirzayev’s “Assyrian texts about two cities of the Nakhchivan region”, Elnour Imanov’s “Sympetroglyphs”, Rahman Abdullayev, Sevinj Shirinlis “In search of a unique monument”, Tarikh Dostiyev’s “Cultural life of Shamkir city in the epoch of Nizami Ganjavi” and Afaq Goulouzadeh’s “Inscriptions on copper pots (serpush) preserved in the State History Museum in Nakhchivan” were published.

All articles in the magazine are accompanied by relevant images, photos, tables and diagrams.

“XƏZƏR”İN DEKANININ KİTABI “NƏŞR MƏHSULLARININ SATINALINMASI” MÜSABİQƏSİNDƏ

Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən tabeliyindəki kitabxanaların kitab fondlarını yeni nəşrlərlə zənginləşdirmək və komplektləşdirmək məqsədilə 2022-ci ilin aprel ayında elan olunmuş “Nəşrlərin satın alınması müsabiqəsi”nin nəticələri müəyyənləşib.

Məlumat üçün bildiririk ki, “Nəşrlərin satın alınması müsabiqəsi”nin təşkilində şəffaflığı, səmərəliliyi və obyektivliyi təmin etmək məqsədilə müsabiqəni nazirlik tərəfindən yaradılan Nəşr Planının Tərtibi və Nəşriyyat Məhsullarının Satın alınması üzrə Komissiya həyata keçirib.

Müəlliflər və müəlliflik hüququ sahibləri tərəfindən müsabiqəyə təqdim olunan kitablar Komissiya tərəfindən qiymətləndirilmiş, eyni zamanda nəşrlərin dəyərləndirilməsi zamanı kitabxanaların təqdim etdiyi oxucuların sorğu kitabçasına əsasən hazırlanmış statistik məlumatlar da nəzərə alınmışdır.

Müsabiqədə Xəzər Universiteti Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin dekani Elza Səmədovanın 2021-ci ildə universitetin Elmi Şurasının qərarı ilə “Köhlən” nəşriyyatında çap olunmuş “Türkologiyaya giriş” adlı kitabı da satın alınmış kitablar arasında yer almışdır.

Mədəniyyət nazirliyinin saytında müsabiqə haqqında geniş xəbər yayımlanmışdır:
<https://culture.gov.az/az/umumi-xeberler/14517>

KHAZAR UNIVERSITY DEAN'S BOOK IN THE “PUBLICATION PROCUREMENT COMPETITION”

The results of the “Publication Procurement Competition” announced in April 2022 in order to enrich and complete the book collections of the libraries under the Ministry of Culture with new publications have been determined.

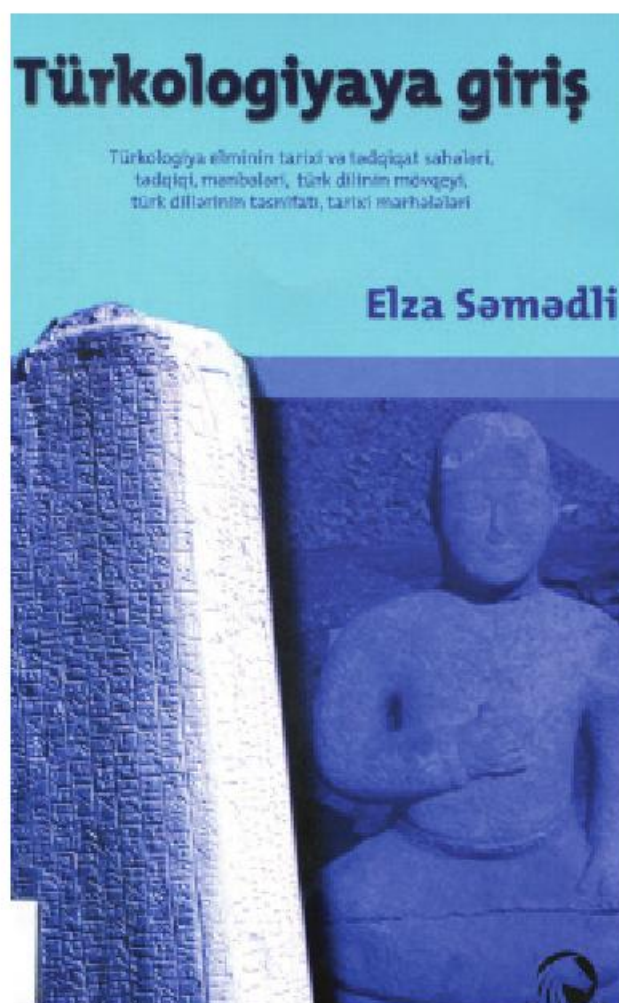
Note that, in order to ensure transparency, efficiency and objectivity in the organization of the competition, it will be implemented by the Commission for the Development of the Publication Plan and the Procurement of Publishing Products established by the Ministry.

The books submitted to the competition by the authors and copyright holders were evaluated by the Commission, and at the same time, statistical data prepared based on the readers' questionnaire provided by the libraries were also taken into account during the evaluation of the publications.

In the competition, the book “Introduction to Turkology” by Elsa Samadova, Dean of the Faculty of Humanities, Education and Social Sciences of Khazar University, published in 2021 by “Kohlen” publishing house by the decision of the Scientific Council of the university, was among the purchased books.

Extensive news about the competition is published on the website of the Ministry of Culture:

<https://culture.gov.az/az/umumi-xeberler/14517>

TERMEZ DÖVLƏT UNIVERSİTETİ İLƏ ONLAYN GÖRÜŞ ONLINE MEETING WITH TERMEZ STATE UNIVERSITY

İyulun 14-də Xəzər Universitetinin tərəfdaş universitetlərindən biri olan Termez Dövlət Universiteti ilə onlayn görüş keçirilmişdir.

Görüşdə Xəzər Universitetindən Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor Vlad Vernygora, İngilis dili və ədəbiyyatı departamentinin koordinatoru Milana Abbasova, Neft mühəndisliyi departamentinin müdiri Elşən Abdullayev, Kimya mühəndisliyi departamentinin müdiri Rasoul Moradi, Mexanika mühəndisliyi departamentinin koordinatoru Mehdi Kiyasatfar və Beynəlxalq əlaqələr ofisinin koordinatoru Fatimə Vəliyeva, Termez Dövlət Universitetindən isə Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor Möhrux Müzəffərova, Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin rəhbəri Ümidjon Əşmurov, Kimya fakültəsinin dekanı Hayit Turayev, fəlsəfə doktoru Şerzod Kasimov və Qeyri-üzvi analitik kimya kafedrasının dosenti, fəlsəfə doktoru Xursid Əşmurov iştirak etmişdir.

Görüşdə universitetlərarası əlaqələrin genişləndirilməsi, işçi heyəti və tələbələrin mübadiləsi və bir sıra digər vacib məsələlər müzakirə olunmuşdur. Hər iki universitet görüşdə universitetin daha yaxından tanınması məqsədilə təqdimat keçirmişdir.

Qeyd edək ki, Termez Dövlət Universiteti Özbəkistanın Termez şəhərində yerləşir və ölkənin ən böyük universitetlərindən biridir.

On July 14, an online meeting was held with Termez State University, one of Khazar University's partner universities.

Vlad Vernygora, vice-rector for International Relations, Milana Abbasova, coordinator of English language and literature department, Elshan Abdullayev, head of the Petroleum Engineering department, Rasoul Moradi, head of the Chemical Engineering department, Mehdi Kiyasatfar, coordinator of the Mechanical Engineering department, and Fatima Valiyeva, coordinator of the International Relations office, from Khazar University and Vice-Rector for International Relations Mohruh Muzaffarova, Head of International Relations Department Umidjon Eshmuratov, Dean of the Faculty of Chemistry Hayit Turayev, Doctor of Philosophy Sherzod Kasimov and Associate Professor of the Department of Inorganic Analytical Chemistry, Doctor of Philosophy Khurshid Eshmuratov from Termez University participated in the meeting.

Expansion of inter-university relations, exchange of staff and students and a number of other important issues were discussed at the meeting. Both universities made a presentation at the meeting in order to introduce the university more closely. Note that Termez State University is located in Termez, Uzbekistan and is one of the largest universities in the country.

ABAY UNIVERSİTETİ İLƏ ƏMƏKDAŞLIQ MÜZAKİRƏSİ COOPERATION DISCUSSION WITH ABAY UNIVERSITY

İyulun 19-da Xəzər Universiteti Abay Universiteti ilə onlayn görüş keçirmişdir.

Görüşdə Xəzər Universitetindən Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor Vlad Vernygora, İctimai əlaqələr və media üzrə direktor Ələvsət Əmirbəyli və Beynəlxalq əlaqələr ofisinin koordinatoru Fatimə Vəliyeva, Abay Universitetindən isə Pedaqoji Təkmilləşdirmə Mərkəzinin rəhbəri R.J.Turmaqambetov, Pedaqogika və Psixologiya İnstitutunun direktoru G.A.Abayeva, "Pedaqogika və psixologiya" elmi-metodiki jurnalının redaktor müavini və məsul katibi A.A.Mombek və S.T. İsalıyeva iştirak edirdilər. Görüşdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nümayəndələri də iştirak etmişlər.

Görüşdə universitetlərarası əməkdaşlıqların yaradılması, birgə ixtisasartırma kursları, professor-müəllim heyəti və tələbələr üçün yay məktəbləri və bir sıra digər vacib məsələlər müzakirə olunmuşdur.

Qeyd edək ki, Abay Universiteti Qazaxıstanın ən böyük və aparıcı universitetlərindən biridir.

On July 19, 2022, Khazar University held an online meeting with Abay University.

From Khazar University Vlad Vernygora, vice-rector for International Relations, Alovzat Amirbeyli, director of Public Relations and Media, and Fatima Valiyeva, coordinator of the International Relations office and from Abay University the head of the Pedagogical Improvement Center R.J.Turmaqambetov, director of the Institute of Pedagogy and Psychology G.A.Abayeva, deputy editor and responsible secretary of the "Pedagogy and Psychology" scientific-methodical journal A.A.Mombek and S.T.Isaliyev attended the meeting. Representatives of Azerbaijan State Pedagogical University also participated in the meeting.

The meeting discussed the establishment of inter-university cooperation, joint professional development courses, summer schools for faculty members and students, and a number of other important issues.

Note that Abay University is one of the largest and leading universities in Kazakhstan.

XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN ƏMƏKDAŞLARI TÜRKİYƏNİN SABANCI UNIVERSİTETİNDƏ

KHAZAR UNIVERSITY STAFF MEMBERS AT SABANCI UNIVERSITY IN TÜRKİYE

Xəzər Universiteti İqtisadiyyat və biznes yüksək təhsil fakültəsinin dekanı professor İncilab Əhmədov və Təhsil departamentinin koordinatoru Cavid Cəfərov Erasmus+ layihəsi çərçivəsində iyulun 18-22-də Türkiyənin Sabancı Universitetində səfərdə olublar.

Program çərçivəsində 9 ölkənin 10 universitetinin təmsilçiləri ilə birgə Sabancı Universitetinin təqdimatları dinlənilib, mövzular ətrafında müzakirələr aparılıb, qonaqlar universitet ilə yaxından tanış olublar.

Xəzər Universiteti təmsilçiləri tədbirdə universitet haqqında təqdimat edib, Sabancı Universiteti tərəfindən təşkil edilmiş bilik yarışmasında 1-ci yeri turub və xüsusi hədiyyə ilə təltif olunub.

Səfər çərçivəsində Sabancı Universitetinin müvafiq qurum rəhbərləri, habelə digər universitet nümayəndələri ilə əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilib, perspektiv istiqamətlər müəyyənləşdirilib.

Professor İncilab Əhmədov, Dean of Khazar University Graduate School of Economics and Business, and Javid Jafarov, Coordinator of Education Department, visited Türkiye's Sabancı University on July 18-22, 2022 as part of the Erasmus+ project.

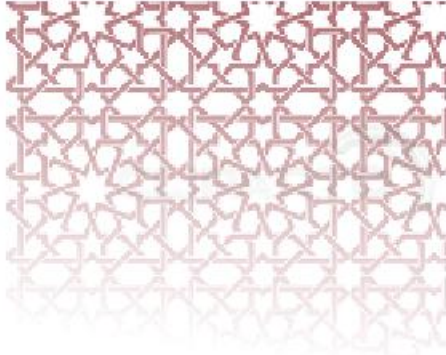
Within the framework of the program, together with the representatives of 10 universities of 9 countries, Sabancı University's presentations were heard, discussions were held, and the guests got to know Sabancı University closely.

Khazar University representatives made a presentation about the university at the event, took first place in the knowledge contest organized by Sabancı University and were awarded with a special prize.

Within the framework of the visit, issues of cooperation were discussed with the heads of relevant institutions of Sabancı University, as well as representatives of other universities, and prospective directions were outlined.

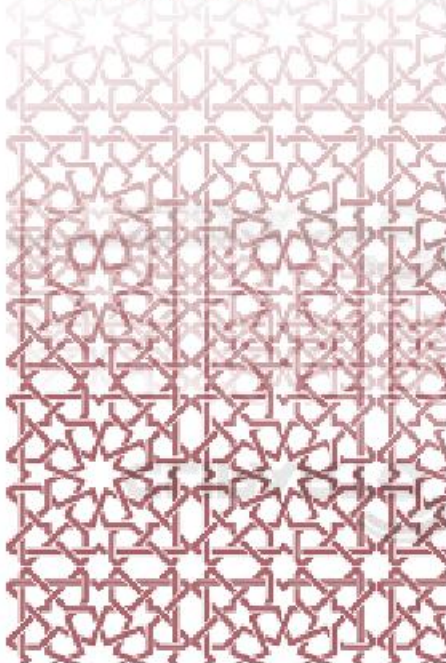

"XƏZƏR XƏBƏR"İN AMEA NİZAMI

ADINA ƏDƏBİYYAT İNSTITUTUNDA BÜROSU

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ ELMİNƏ YENİ TÖHFƏ

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun baş elmi işçisi, filologiya elmləri doktoru, AMEA-nın professoru, Rusiya Təbiət Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü Salidə Şərifovanın "Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında Qarabağ mövzusunun əks etdirən əsərlərin janr xüsusiyyəti, problematikası, obrazları və bədii dili" monoqrafiyası AMEA-nın Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunub.

Monoqrafiyanın elmi redaktoru, ön sözün müəllifi AMEA-nın həqiqi üzvü İsa Həbibbəyli, rəyçiləri isə Əməkdar Elm Xadimi, filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayev və filologiya elmləri doktoru Elçin Mehraliyevdir.

Monoqrafiya giriş, dörd fəsil, nəticə və ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Monoqrafiyada XX əsrin 90-cı illərindən XXI əsrin bizim günlərə qədərki zaman axarında Qarabağ mübarizəsini əks etdirən bədii ədəbiyyat Birinci Qarabağ müharibəsi və Vətən müharibəsi dövrlərinin ədəbiyyatı kimi tədqiq edilir. 2016-cı il dördgünlük Qarabağ müharibəsinin (Aprel döyüşləri) bu iki müharibə arasında keçid rolunu oynaması xüsusi olaraq vurğulanır.

PROFESSOR MƏMMƏD ƏLİYEVİN “BÖYÜK YOLUN DAVAMI” KİTABI IŞIĞ ÜZÜ GÖRÜB

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Türk xalqları ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor Məmməd Əliyevin “Böyük yolun davamı” (II kitab) kitabı işıq üzü görüb.

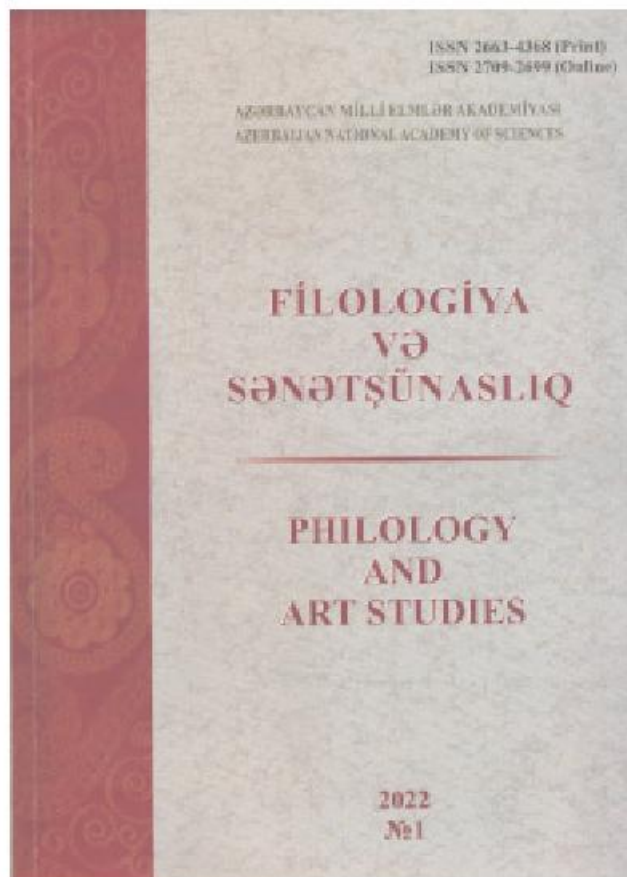
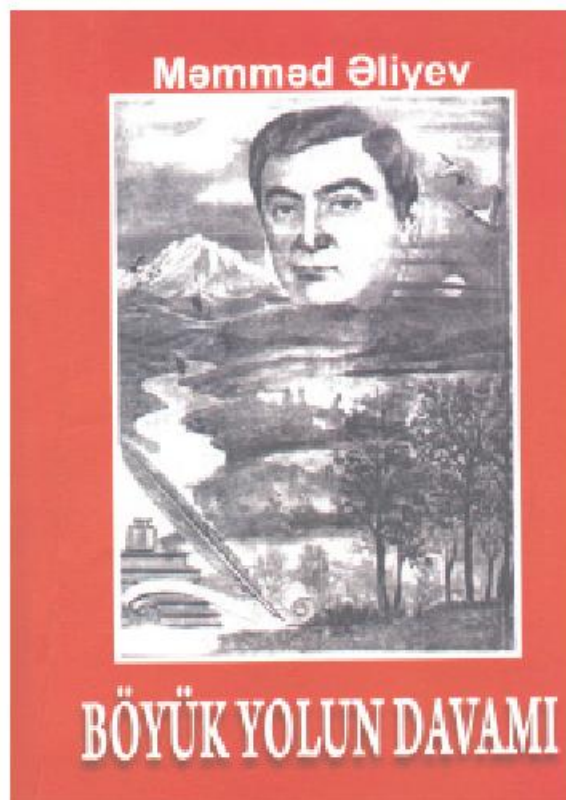
Kitabın elmi redaktoru akademik İsa Həbibbəylidir. “Böyük yolun davamı” (II kitab) toplusu ədəbiyyatşünaslıq müstəvisində” adlı ön sözün müəllifi filologiya elmləri doktoru Salidə Şərifovadır. Rəyçiləri filologiya elmləri doktorları, professorlar Əsgər Rəsulov və Sənən İbrahimovdur. Məsul redaktor filologiya elmləri doktoru, dosent Qurban Bayramov, redaktoru elmi işçi Sima Şəfizadədir.

532 səhifəlik kitab “Elm və təhsil” nəşriyyatında çap olunub.

“Böyük yolun davamı” (II kitab) (Türk xalqlarına dair araşdırmalar) kitabında müəllifin 1970-1980-ci illərdə və son dövrlərdə çap olunmuş məqalələri toplanıb. Kitabdakı bir çox məqalələr tarixi-ədəbi faktlar əsasında işlənmiş və ədəbiyyat tarixçiliyimiz üçün yenidir.

Kitabda dünyasını vaxtsız dəyişmiş N.Əliyevanın bir neçə məqaləsi “Gələcəyə ümidlə” başlığı ilə çap olunub.

Müəllifin 1970-1980-ci illər mətbuatımızda çap olunmuş bir neçə məqaləsi “Keçmişlərdən gələn yazı” başlığı ilə kitabın ikinci fəslində verilib.

“FİLOLOGİYA VƏ SƏNƏTŞÜNASLIQ” JURNALININ NÖVBƏTİ SAYI ÇAP OLUNUB

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin elmi jurnalı olan “Filologiya və sənətşünaslıq” dərgisinin 2022-ci ilə aid birinci sayı nəşr olunub. Jurnalın təsisçisi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasıdır. Baş redaktoru AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun baş direktoru, akademik İsa Həbibbəylidir.

“Elm” nəşriyyatında çap olunan jurnalın bu sayı “Ədəbiyyatşünaslıq”, “Dilçilik”, “Sənətşünaslıq”, “Re-senziya” və “Yubileylər” bölmələrindən ibarətdir. “Bələdçi” Azərbaycan, ingilis və rus dillərindədir.

“Filologiya və sənətşünaslıq” jurnalının beynəlxalq redaksiya heyətinə Türkiyə, Rusiya, Belarus, Polşa və Gürcüstanın alimləri daxildir.

Jurnalda humanitar elmlər istiqaməti üzrə ədəbiyyatşünaslıq, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, folklorşünaslıq, dilçilik, sənətşünaslıq, mətbuat tarixi və publisistika sahələri üzrə elmi-tədqiqat əsərləri nəşr olunur.

KOREYA- AZƏRBAYCAN III HUMANİTAR FORUMU KEÇİRİLİB

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Cənubi Koreya Respublikasının Azərbaycandakı Səfirliyi və Koreya Donqduk Qadınlar Univer-

sitetinin Avrasiya Türk Araşdırmalar İnstitutunun birgə təşkilatçılığı ilə Koreya-Azərbaycan III Humanitar Forumunun "Dördüncü Sənaye inqilabı; Koreya və Azərbaycanda yeni humanitar çağırışlar" Beynəlxalq Simpoziumu keçirilib.

Forum Ədəbiyyat İnstitutunun elmi katibi Aygün Bağırılı və Avrasiya Türk Araşdırmalar İnstitutunun əməkdaşı Sunah Choinin moderatorluğu ilə baş tutub.

AMEA-nın vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun baş direktoru, millət vəkili, akademik İsa Həbibbəyli açılış nitqində forum iştirakçılarını salamlayaraq, bu cür tədbirlərin iki ölkə arasındakı ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafına bir töhfə olduğunu ifadə edib:

"Diplomatik münasibətlərimizin 30 illiyi dövründə görülmüş işlərə yekun vurarkən çox böyük və əhəmiyyətli tədbirlərin həyata keçirildiyini xüsusilə qeyd etməliyik. Koreya Azərbaycana dost, qardaş və tərəfdaş ölkədir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutu, Şərqsünəşliq İnstitutu, Ədəbiyyat İnstitutu, Fəlsəfə İnstitutu, İqtisadiyyat İnstitutu Cənubi Koreya ilə hər biri öz profilinə uyğun olaraq əlaqələr yaratmışdır. Ədəbiyyat İnstitutunda Koreya Mərkəzi fəaliyyət göstərir. Azərbaycan-Asiya ədəbi əlaqələri şöbəsinin müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor Bədirxan Əhmədli və həmin şöbənin əməkdaşı Leyla Həsənzadə Cənubi Koreya Mərkəzinin inkişaf etdirilməsi üçün səy göstərirlər. Artıq Cənubi Koreya ədəbiyyatı da tədqiq olunur.

Mən cənab səfirin burada olmağından istifadə edərək, demək istəyirəm ki, bundan sonrakı yeni mərhələdə qarşılıqlı şəkildə Koreya ilə Azərbaycanın elm və ədəbiyyat sahəsindəki əlaqələrinin daha da inkişaf etməsi üçün səy göstərəcəyik. Üçüncü dəfə birgə humanitar forumun təşkili bu inkişafın real göstəricilərindən biridir. Şəxsən sizin iştirakınızla keçirilən bu forum bundan sonrakı əlaqələrimizin hərəkətverici bir qüvvəsinə çevriləcək. Bu əlaqələrin inkişafında bizim tərəfdaşımız Bunkyung Oh xanımın və onun rəhbərlik etdiyi institutun rolu və münasibətlərin inkişafında SEBA-nın ayrıca xidmətini qeyd etməyi də özümə borc bilirəm. SEBA (Seul-Baki) Azərbaycan-Koreya Mədəniyyət Mübadiləsi Assosiasiyasının sədri Rühəngiz Heydərovaya da iştirakı üçün minnətdarıq. Forumun işinə uğurlar arzulayıram".

Sonra Koreya Respublikasının Azərbaycandakı səfiri Bun-Yong Lee çıxışında qeyd edib ki, "Koreya-Azərbaycan Humanitar Forumu iki ölkə arasında diplomatik əlaqələrin qurul-

masının 30 illiyinə həsr olunub və üçüncü dəfə gerçəkləşib. Humanitar elmlər sahəsində mübadilə uğurla davam edir. Qeyd etmək istəyirəm ki, Koreya-Azərbaycan Humanitar Forumunun keçirildiyi ilk il çox mənalı il idi. İkinci dəfə təşkili onu göstərdi ki, bu forum bir dəfə keçirilib bitən deyil, davamlı olaraq keçirilmə imkanı vardır. Avrasiya Türk Araşdırmalar İnstitutu və Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu mərkəzində olmaqla hər iki institutun rəhbərliyi ilə humanitar forum sahəsində gələcəkdə əməkdaşlığımız daha da inkişaf edəcəkdir”.

Forumda Avrasiya-Türk Araşdırmaları İnstitutunun rəhbəri, koreyalı professor Eunkyung Oh çıxış edib. O vurğulayıb ki, “Azərbaycan Koreyanın mühüm iqtisadi əməkdaşlıq strategiyasının mərkəzində duran tərəfdaş ölkədir. Azərbaycan Koreya ilə dil, mədəniyyət və tarix baxımından sıx əlaqələri olan türk dövlətlərindən biridir. Mən türk dövlətləri içərisində ən son Azərbaycana gəlmişəm. Koreyada bizim İnstitutumuzda Azərbaycan haqqında və Nizami Gəncəviyə həsr olunmuş jurnalın xüsusi buraxılışı çıxıb. Koreya yarımadası ilə Qafqazı birləşdirən mübadilə və tərəfdaşlığa töhfə verən Humanitar Elmlər Bölməsində keçirilən keçən ilki forumdan başa düşdüm ki, bu davamlı olmalıdır. Tədbirin keçirilməsində əməyi olan Bədirxan Əhmədliyə və Ədəbiyyat İnstitutunun digər əməkdaşlarına, səfirimizə və dəstəyini əsirgəməyən hər kəsə təşəkkürlərimi bildirirəm”.

Açılış mərasimində Koreya Ətraf Mühitin Tədqiqi və Qiymətləndirilməsi İnstitutunun direktoru Lim Sam Jin “Humanitar elmlər ilə açılan Koreya və Azərbaycanın gələcəyi” adlı geniş məruzə ilə çıxış edib.

Humanitar forum “Dil-Ədəbiyyat” və “Tarix-Mədəniyyət” olmaqla iki sessiyada keçirilib, hər bir sahə üzrə müxtəlif mövzular təqdim və müzakirə edilib.

Gülzar Səma

*Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,
İctimaiyyətlə əlaqələr şöbəsi*

NİZAMİ GƏNCƏVİ. KİMLİYİ VƏ İDEYALAR ALƏMİ

Hamlet İhsanlı

Giriş

Böyük şəxsin geniş mənada kimliyi nədir, nədən ibarətdir? Sadə kimlik şəxsin bioqrafiyası, qısa həyat tarixçəsi ilə müəyyən olunur. Sadə kimlik böyük şəxs haqqında çox şey söyləmir. Geniş mənada kimlik isə "Nədir böyük şəxsi böyük edən?" sualının cavabı ətrafında cərəyan edir. Şəxsin yaşadığı mühiti zənginləşdirmə gücü, onun dünyaya, elmə və ya mədəniyyətə, siyasət və ya iqtisadiyyata, gələcəyin qurulmasına verdiyi töhfələrdir onun əsl və ya geniş mənada kimliyi. İ. Newton'un ümumi bioqrafiyası onun haqqında çox az şey deyir. Newton'un əsl kimliyi onun yaradıcılığı ilə, onun mexanika və astronomiyanın, optika və riyaziyyatın inkişafında oynadığı fəvqəladə rolla müəyyən olunur.

Böyüklüyün meyarı, ölçüləri varmı? Böyük insan haqqında nələri bilmək maraqlıdır? Birinci növbədə, yaqın ki, onu böyük edən işi, onun əməlini, yaradıcılığını duymaq, anlamaq lazımdır. Sonra, təbii olaraq, onun həyat tarixçəsini, yəni sadə kimliyini, həmçinin dövrünü və mühitini başa düşmək zəruriyyətə çevrilir. Elm sahəsi olsun, texnologiya, ədəbiyyat ya zərif sənətlər olsun və ya quruculuq işi olsun - hər birində böyük, dahi sayılan şəxsin özündən əvvəlkilərdən nə ilə fərqləndiyi, özündən əvvəlkilərə nisbətə hansı böyük yeniliklərə imza atdığı aydın görünməlidir. Tərəqqinin əsasında əvvəlki zamana görə irəliləmə amili dayanır. Maraq doğuran məsələlərdən biri də böyük insanın öz dövründəki digər böyüklərlə müqayisəsidir. Eyni sahədə fəaliyyət göstərən görkəmli şəxslərin bir-birinə bənzər və bir-birindən fərqli işləri, yaradıcılıqları barədə nə demək olar? Bəlkə kimsə daha vacib və ya daha maraqlı işlər görmüşdür?! Böyük şəxs tək öz dövrünə deyil, gələcəyə də böyük təsir göstərir. Əslində isə gələcəyə təsir dərəcəsidir böyüklüyün əsas göstəricisi! Eyni dövrdə yaşayan və eyni sahə ilə məşğul olan istedadlı insanların qiyməti bir sıra hallarda həmin dövrdə deyil, sonrakı dövrlərdə aydın olur. Kimin kim olduğunu zaman göstərir!

Beləliklə, böyüklüyü 1) keçmişə, keçmişdəkilərə nəzərən atılan addımın mühümlüyü, 2) öz müasirləri arasında tutduğu yer və 3) adının və əməlinin gələcəkdə xüsusi yer tutması kimi üçlü meyarla qiymətləndirmək mümkündür.

Riyaziyyat və təbiət elmlərində irəliləyiş var, daima yeni, daha güclü, daha ümumi nəticələr əldə edilir. Təbiət elmləri, həmçinin, riyaziyyat yığıcılığa, kumulyativliyə malikdir,

yeni əldə olan biliklər köhnəlir və durmadan yeni biliklər meydana çıxır; köhnələr ya yenilərin xüsusi halına çevrilir, ya da təkzib olunub sıradan çıxır. Bu, elmin yaradıcı gücünü nümayiş etdirməklə yanaşı, onun müəyyən mənada bitmədiyini, güclənmək, daha təkmil olmaq zərurətini göstərir. Kumulyativlik biliklərin üst-üstə gəlməsi, yeni metodların yaranması, yeni biliklərin əhatə və ya tətbiq dairəsinin genişlənməsi, əvvəlkilərdən daha dəqiq və daha ümumi olmasıdır.

Kumulyativlik nəticəsində keçmişdəki kəşflərin mahiyyəti açılır, yeni daha yüksək səviyyəyə keçilir, yəni, tərəqqi baş verir. Kepler və Galiley'in açdıqları qanunlar fizika və astronomiyanı yeni səviyyəyə qaldırdı. Onlardan sonra gələn İ. Newton ümumdünya cazibə qanunu və digər tamamilə yeni qanun və metodlar kəşf etdi. Bu kəşflər Kepler və Galiley'in elmi nəticələrinin mahiyyətini dərinlən anlamağa kömək etdi və yeni, daha

Nizami Ganjavi

ümumi qanunları, yeni elmi anlayış, metod və nəticələri meydana çıxardı. İ. Newton'un fizika və riyaziyyatda əldə etdiyi elmi məsələlər üzərində onun müasirləri Huygens, Hooke və Leibniz kimi məşhurlar da çalışdılar; "kim daha doğrudur?", "kim birincidir?" kimi suallar geniş müzakirə və mübahisəyə səbəb oldu. Digər tərəfdən, zaman keçdikcə, elmin inkişafında Newton'un əlahiddə rol oynadığı, dahilər dahisi olduğu görüldü.

Müasir oxucu Kepler, Galiley, İ. Newton, Leibniz kimi böyük alimlərin, eləcə də sonrakı əsrlərdə fəaliyyət göstərmiş böyük fizik və riyaziyyatçıların əsərlərini oxumur (elm tarixi üzrə çalışanlar istisna olmaqla), çünki elmi tərəqqi, yəni, elmin kumulyativliyi həmin qanunların izahını sadələşdirmiş, orta məktəb və ya ali məktəbin ilk illərinin proqramına daxil etmişdir. Ədəbiyyat və incəsənətdə kumulyativlik yoxdur. Firdovsi'nin "Şahnamə"si Homer'in "İliada"sını, Victor Hugo'nun "Səfillər"i Nizami'nin "Xosrov və Şirin"ini, Rembrandt və Ü. Hacıbəyov'un əsərləri uyğun olaraq Leonardo da Vinci və Mozart'ın əsərlərini lazımsız etmir. Hər məşhur bədii əsər, təsviri incəsənət və ya musiqi əsəri bütün zamanlarda uyğun olaraq oxunur, baxılır və ya dinlənir.

Riyaziyyat və təbiət elmlərinə xas olan tərəqqi, kumulyativlik, sonrakının əvvəlkindən bəhrələnməsi "elmin inkişafına kim daha çox töhfə verdi" sualını təbii edir. Bu suala cavab üçün sözü gedən alimin özündən əvvəlkilərdən nə dərəcədə güclü elmi məhsul verdiyini, öz müasirlərindən nə ilə fərqləndiyini, elmin sonrakı inkişafına nə dərəcədə təsir etdiyini qiymətləndirmək lazım gəlir. Zənnimcə bədii ədəbiyyat, incəsənət və musiqi kimi yaradıcı sahələrin böyük, dahi şəxsiyyəti haqqında söhbət açanda da onun özündən əvvəlkilər və öz müasirləri ilə müqayisə etmək, həmçinin, sonrakı gedişə təsir gücünü bilmək, riyaziyyat və təbiət elmlərindəki qədər olmasa da, mühümdür.

Nizami Gəncəvi'nin geniş mənada kimliyi və düşüncə dünyası haqqında, yaradıcılığının aparıcı xətləri barədə danışmaq, yolüstü Nizami Gəncəvi'ni böyük mütəfəkkir şair kimi tanıdan, məşhurlaşdıran amillərdən söhbət açmaq istəyirəm.

Nizami'nin şəxsi kimliyi

Nizami'nin həyatı barədə inanılmaz dərəcədə az məlumat var. Nizami Gəncədə doğulmuş, orada yaşamış və vəfat etmişdir, doğum və ölüm tarixləri dəqiq bilinmir, uyğun olaraq 1141 və 1209 (bəzən 1201/2) şərti qəbul edilmiş tarixlərdir. Nizami'nin həyatı barədə bildiklərimiz, əsasən, onun öz əsərlərində aradabir verdiyi məlumatlara əsaslanır. Nizami'nin əsl adı – İlyas, atası – Yusif, ata babası – Zəki ibn Müəyyəd'dir, anası haqqında *Rəisəyi-kürd* (kübar kürd deməkmi ya Rəisə adını?!) sözü işlətmişdir. Uşaq ikən atasını, sonra anasını itirmiş, balaca İlyasın tərbiyəsi və qayğısını dayısı Xacə Ömər öz üzərinə götürmüşdür.

Hacıkənd qəsəbəsində "Nizami Gəncəvi: sələflər və xələflər" parkında Qivami Gəncəvi'nin heykəli

Nizami farsca lirik şeirlər və məsnəvi şəklində yazılmış beş roman-poema (yazılma ardıcılığı ilə: "Məxzən-ül-əsrar / Sirlər Xəzinəsi", "Xosrov və Şirin", "Leyli və Məcnun", "Həft Peykər / Yeddi gözəl və ya Yeddi çöhrə" və nəhayət, "Şərəfnamə" və "İqbalnamə" adlı iki hissədən ibarət "İsgəndərnamə") müəllifidir. Təzkirəçilər bu beş əsəri ərəbcə "Beşlik" demək olan "Xəmsə" adı altında birləşdirmişlər, Nizami özü isə farsca "Pənc-gənc", yəni, "Beş xəzinə" sözü işlətmişdir.

Nizami Dərbənd hökmdarının göndərdiyi kəniş - qıpçaq türkü Afaq (Apağ?!)) ilə evlənmiş, bu evlilikdən bir və tək oğlu - Məhəmməd dünyaya gəlmişdir. "Xosrov və Şirin" üzərində işləyərkən Afaq ölmüş, "Leyli və Məcnun"u yazarkən ikinci arvadı,

"İsgəndərnamə" üzərində çalışarkən üçüncü arvadı vəfat etmişdir. Nizami təkarvadhılığı doğru saymışdır:

*Sən təksən, sənə tay olan birisi sənə bəsdir
Çoxlarına meyl edən kimsəsiz qalar.* ("İqbalnamə"- 645).

Təzkirəçilərin yazdıqlarına görə, şair Qivami Mütərrizi Nizaminin qardaşıdır (bəlkə də əmisi və ya xalası oğludur?). Nizami mömin şəxs olmuş, deyilənə görə, qarşılıqlı yardım və gücsüzlərə yardım kimi mənəvi dəyərlərə və əxlaq prinsiplərinə söykənən Əxi (Qardaş) birliyinin üzvü olmuşdur. Əslində xoylu, Azərbaycan türkü Əxi Evren'lə bağlı anılan Əxilik hərəkatının təşkilatlanması Nizami'dən sonrakı dövrə, 13-cü əsrə təsadüf edir. Əxilik ideyası, görünür ki, daha əvvəl yayılmış sənətkar-işçilər birliyi olan Fütüvvət'dən bəhrələnmişdir. Nizami hər şair kimi meydən çox yazsa da, heç mey içmədiyini deyir:

*...Tanrıya and olsun, ömrümdə heç vaxt
Dodağımın ucunu da şəraba bulamamışam
Əgər mənim dodağıma cam dəyibsə
Qoy Tanrının halalı mənə haram olsun.* ("Şərəfnamə", 375 - 376.)

Müxtəlif təzkirələrdə rast gəlinən yanlış və bəzən də uydurma məlumatlar, müxtəlif əlyaz-

ma nüsxələri arasındakı fərqlər, katiblərin istəyi və ya siyasi-ideoloji səbəblər üzündən əlyazmalara sonradan edilən artırmalar bu əsərlərdən dəqiq məlumat alma işini xeyli çətinləşdirir.

Nizami az hallarda güc-qüdrət sahiblərinin qonağı olmuş və ya onlar Nizamini öz evində ziyarət etmişlər. Nizami sarayda deyil, öz evində yaşamağı üstün tutmuş, öz müasiri Xaqani'dən fərqli olaraq, əsasən sakit və oturaq həyat sürmüşdür.

İpdən azad bir boynum var ("Yeddi gözəl", 641)

.....
Baş əymək mənim işim deyil
Şir ona görə böyüklük rütbesini qazanmışdır ki

Öz başını xaltaya salmaqdan baş qaçırmışdır ("Yeddi gözəl", 643-4)

Nizami də ondan əvvəl və sonra yaşamış, həmçinin müasirləri olan digər şairlər kimi əsərlərini hökmdarlara ithaf edir və ya hökmdarların sifarişi ilə yazır, onlardan öz əməyinə görə mükafat umurdu. Lakin, Nizami öz ölməz poemalarını böyük eşqlə yazırdı, əsərləri meydana gətirən əsas qüvvə onun içindən gələn yaradıcılıq ehtirası idi. Buna aid "Xəmsə"dən çox misal gətirmək mümkündür, "Şərəfnamə"nin son – "Sultan Nüsrətəddin'ə mədh" fəslindəki iki misra ilə kifayətlənirəm:

*Məqsədim səndən fil yükü qızıl almaq deyil, (6828)
Yox! Mənim eşqim məni bu işə cəlb etdi. (6831)*

Daha əvvəl "Xosrov və Şirin"də də ("Toğrul şahın Nizami'ni tələb etməsi" fəslində) Nizami bu məsələyə toxunmuşdu:

*Mən bu əkilli tacın yaqutunu
Əvvəldən pul üçün bağlamamışam. (6075)*

Nizami'nin milli-mədəni kimliyi

Nizami Azərbaycan şairidir, ya İran-fars şairi? Nizami'nin milli-mədəni kimliyi haqqında nə demək olar? Azərbaycan, İran və Dünya bu barədə nə deyir?

Nizami və onun kimliyi Azərbaycan və İran arasında anlaşılmazlıq yaradan amillərdən biridir. Digər xalqların bir sıra mütəxəssisləri də bu anlaşılmazlığı qızıqdırmaqla, onu soyuq savaşa döndərməklə məşğul olmuşlar. Bu savaş dünyanın ən böyük virtual ensiklopediyası olan Wikipedia'da öz əksini tapıb. Açıq ensiklopediya olan Wikipedia'da rusca və ingiliscədəki "Nizami" məqalələri qapalıdır. Ora birbaşa müdaxilə etmək, bir fikir yazmaq mümkün deyil. Bir fikriniz varsa, onu əsaslandırıb, məqalənin redaksiyasına göndərməlisiniz. Bir zaman mən bu işlə bir qədər məşğul olmuşam. Yadımdadır ki, rusca Wi-

Xaqani Şirvani

kipedia`da "Nizami" məqaləsində bir fikir, bir cümlə yazmaq istəyirsinizsə, Qərbi Avropa, Şimali Amerika və ya Yaponiya mütəxəssislərinin o ölkələrdə dərc olunmuş əsərlərinə əsaslanmalısınız. Redaksiya iddianızı qəbul etsə və yalnız bu halda, sizin fikriniz məqalənin uyğun hissəsinə əlavə edilir.

Rusca və ingiliscə Wikipedia`da Nizami haqqında ilkin fikrə, məlumata baxaq (Wikipedia - tez-tez dəyişən ensiklopediyadır. Bu alıntılar yaxın zamana aiddir, bir müddət keçdikdən sonra həmin ifadələrdə dəyişiklik ola bilər).

Rusca Wikipedia`dan:

Nizami—"Классик персидской поэзии, один из крупнейших поэтов средневекового Востока, крупнейший поэт-романтик в персидской эпической литературе, привнесший в персидскую эпическую поэзию разговорную речь и реалистический стиль" (Nizami - fars ədəbiyyatının klassikidir, orta əsrlər Şərfinin ən böyük şairlərindən biridir, fars epik ədəbiyyatının ən böyük romantik şairidir; o, fars epik poeziyasına danışıq dili və realist üslub daxil etmişdir).

İngiliscə Wikipedia`dan:

"Nizami was a 12th-century Persian Sunni Muslim poet. Nezāmi is considered the greatest romantic epic poet in Persian literature" (Nizami 12-ci əsr sünni, müsəlman Fars şairidir. Nizami Fars ədəbiyyatında ən böyük romantik epik şair sayılır).

Çoxsaylı tədqiqatçıların əsərlərinə istinad edən bu iki Wikipedia məqaləsi Nizami dövründə Arran və Şirvan (yəni, indiki Azərbaycan Respublikası) əhalisinin əsasən farslardan və bir qədər də xristianlardan ibarət olduğunu, ölkədə türklərin yaşamadığını irəli sürür. Məsələn, semit və İran dilləri üzrə mütəxəssis olan müasirimiz François De Blois`nın (UCL Department of Hebrew and Jewish Studies) sözü əsas götürülür:

"Ganja... then still a country with an Iranian population"¹ (Gəncə - o zaman hələ də İran əhalisinə malik olan ölkə...)

Digər əsas qaynaq olaraq 13-cü əsrdə yaşamış (?1200-1271) və Nizami`nin yerlisi olan erməni əsilli tarixçi Kirakots Qandzaketsi`nin fikri götürülür:

"Этот многолюдный город [Гандзак] был полон персов, а христиан там было мало"² (Bu izdihamlı şəhər (Gəncə) perslərlə dolu idi, xristianlar isə orada az idi).

Gəncənin milli tərkibi haqqında yuxarıda gətirilmiş ifadə 21-ci fəslin birinci cümləsini təşkil edir.

Beləliklə, həm rusca, həm də ingiliscə Wikipedia`da ilkin maddə olaraq "Gəncə və Nizami`nin türk-Azərbaycan dünyası ilə əlaqəsi yoxdur" fikri yürüdülmür və təlqin edilir. Məsələni kökündən həll etmək üçün o dövr (hətta tək 12-ci əsr deyil, 13-cü əsrdə də) Gəncə əhalisinin əsasən perslərdən (farslardan) ibarət olduğu və deməli, orada türklərin yaşamadığı və ya ən

yaxşı halda, onların gözədəyməz dərəcədə az olduğu iddia edilir.

* * *

Mən bir vaxtlar rusca Wikipedia`da "Nizami`nin Azərbaycana heç bir dəxli yoxdur" fikri ilə razı olmadığımı bildirmiş, oradamüxtəlifsuallarqoymuşdum. Məsələn, sual verirdim: Barklay de Tolli (Barclay de Tolly, 1761–1818, rusca: Барклай-де-Толли) kimdir? Cavab: Rus sərkərdəsi, 1812-ci ildə Napoleona qarşı savaşa qəhrəman. Sual: O, məgər alman-şotland əsilli deyilmi? Cavab: Nə olsun? O, Rusiyada yaşamış, xidmət etmişdir... Sual: Nizami də Gəncədə yaşamış, xidmət etmişdir. Cavab: O zamankı Gəncə İrana bağlı idi, Azərbaycana deyil. Sual: O zaman İran deyil, Səlcuq və Atabəylər vardı, onlar türk sülaləsi idi; bugünkü Azərbaycan onların davamı deyilmi? Cavab: Nizami`nin Azərbaycana dəxli olması barədə Qərb elmi fikrindən misal gətirin. Və mən Tadeuş Svetoxovski (Tadeusz Swietochowski) və Audrey Altstadt`ın əsərlərinə istinad etdim. Nəticədə, "Nizami" məqaləsinə aşağıdakı cümlənin daxil edilməsinə nail oldum:

Tadeuş Svetoxovski

Audrey Altstadt

"Ряд американских специалистов по новейшей истории считает, что Низами - пример синтеза тюркской и персидской культур и пример вклада Азербайджана в такой синтез" (Ən yeni tarix üzrə mütəxəssis olan bir sıra amerikalı mütəxəssis hesab edir ki, Nizami türk və fars mədəniyyətlərinin sintezinə və Azərbaycanın bu sintezə töhfə verdiyinə misaldır).

Амма, vergüldən sonra qəmiş qoymağı unutmadılar:

"Эта точка зрения подвергается критике как следующая советским идеологическим воззрениям" (Bu baxış sovet ideoloji görüşlərini izləyir deyə tənqiddə məruz qalır).

* * *

Arranda türklərin daha əvvəl məskunlaşmasına aid tarixçilərə yaxşı məlum olan iki qaynaq (İbn əl-Əzrak və ən-Nəşəvi) göstərsəm də, bu qaynaqlar yuxarıda gətirilmiş və əks fikri ifadə edən iki qaynaqdan daha tutarlı olsa da, rus Wikipedia`sı buna məhəl qoymadı və Nizami məqaləsinin uyğun yerinə daxil etmədi.

1) “...Султан Алп-Арслан страну Баб ал-абваб и Арран отдал в надел самому старшему из своих военачальников и самому видному из своих слуг Савтекину. И этот направился туда вместе с войском, состоящим из тюрок, в 468/1075 году. Фадлун отказался сдать ему страну, тогда Савтекин двинулся против него. Узнав о своем бессилии в деле сражения и отпора, Фадлун сдал столицу Джанзу и другие части страны Аррана наместникам султана. И обосновались тюрки в стране Аррана — на ее равнинах и горах, во всех ее провинциях и крепостях (kursiv – Н.І.). И с этого времени прекратило свое существование государство паддадидов. В руки тюрок попали все их сокровища и казнохранилища”. (“...Sultan Alp-Arslan Bab-əl-Əbvab və Arran toprağını ayırıb Savtekinə - sərkərdələrinin ən böyüyünə və növçələrinin ən görkəmlisinə verdi. Və o (Savtekin) 468/1075-ci ildə türklərdən ibarət ordu ilə birlikdə oraya yollandı. Fazlun ölkəni ona verməkdən imtina etdi, belə olduqda Savtekin ona qarşı hərəkət etdi. Döyüş və müqavimət məsələsində öz acizliyini başa düşən Fazlun paytaxt Cəncəni və Arran ölkəsinin digər yerlərini sultanın sərdarlarına təslim etdi. Və türklər Arran ölkəsində - onun [222] düzlərində və dağlarında, bütün əyalət və qalalarında məskunlaşdılar (kursiv - Н.І.). Və o vaxtdan Şəddadilər dövləti yox oldu. Onların bütün xəzinələri və qiymətli anbarları türklərin əlinə keçdi”)³.

2) В Арране (в 12-м веке) «имеется столько туркмен, что если они соберутся, то будут как скопища муравьев или тучи саранчи» (Arranda, 12-ci əsrdə “türkmənlər o qədər çoxdur ki, bir yerə yığılsalar qarışqa sürüsü və ya çəyirtkə buludları kimi olurlar”⁴. Arrana aid bu məlumatın monqolların gəlməsindən öncəki zamana, yəni böyük türkləşmə dövründən öncəyə aid olmasını xüsusi qeyd etmək lazımdır!

Və ümumiyyətlə, türk hökmdarları, Səlcuqlar, Atabəylər, qırçaqlar,... onların ətrafındakı soylar, tayfalar və ordunu, köçəri türkləri hesaba almamaq olarmı?! Nizami və Xaqani`nin əsərlərində rast gəlinən türk-azərbaycan kəlmələri çoxsaylı və güc sahibi türklər olmayan yerdə necə yarana bilərdi?!

* * *

Wikipedia`da ingiliscə və rusca iki xüsusi məqalə tərtib olunmuşdur: “Campaign on granting Nizami the status of the national poet of Azerbaijan”, “Кампания по приданию Низами статуса национального азербайджанского поэта” (Nizamiyə Azərbaycan milli şairi statusu vermə kampaniyası). Bu məqalələr Sovet Azərbaycanında, Nizaminin 800 illik yubileyinə hazırlaşma zamanından başlayaraq Nizamini süni surətdə Azərbaycan milli şairi kimi qələmə vermək fəaliyyəti olduğunu iddia edirlər. İran, daha doğrusu bir sıra iranlı Nizami`ni Azərbaycana qışqırır. Bu, əlbəttə, başa düşüləndir...

Ad və məzmunlarından da göründüyü kimi, rusca və ingiliscə Wikipedia`nın Nizami barədə çalışmaları, demək olar ki, üst-üstə düşür. Bu, təəccüblü deyil. Rusca Wikipedia məqalələri əksər hallarda ingiliscə Wikipedia məqalələrindən köçürmədir və ya o məqalələrin zəif kölgəsidir. Yeri gəlmişkən, obyektivlik naminə, qeyd etmək lazımdır ki, azərbaycanca Wikipedia çox zəifdir, əyalətçi mahiyyət daşıyır, bir çox hallarda biabırçdır.

Təbii ki, İranda da “azərbaycanlılar fars şairi Nizami`ni özününküləşdirirlər” fikrinə qarşı çıxan fəallar var, onların “Fars şairi Nizami Gəncəvi`nin çağdaş siyasətləşdirilməsi haqqında” adlı geniş bir yazısı ingiliscə Ermənistanda işıq üzü görüb.⁵

Ümumiyyətlə, Wikipedia`da ingilis, rus və fars dillərində Nizami ilə bağlı həqiqətlə birlikdə, Azərbaycan və Sovet ədəbiyyatşünaslığının bəzi məsələlərə münasibətdə haqlı tənqidi ilə yanaşı, açıq-aşkar anti-Azərbaycan siyasəti də yürüdü. Nizami`nin Wikipedia`da siyasətləşdirilməsi (Politization of Nizami by Wikipedia) başlığı altında məqalə tərtib etmək mümkündür...

* * *

Nizami`nin ikili kimliyini danmaq çətindir. Azərbaycan da, İran da Nizamini öz şairi hesab edir. Qoy olsun! Bunun heç kimə zərəri yoxdur. Nizami əslində bütün bəşəriyyətin mütəfəkkir romantik şairidir. Farsca yazmışdır, gəncəlidir, əsərlərində Azərbaycanı və türkləri vəsf etmişdir. A.E. Krımskiyə söz verirəm:

“Низами, конечно, есть родной Азербайджанский поэт, которым Азербайджан может по праву гордиться, но он же есть гордость и украшение также иранской литературы, которая ни в коем случае не может исключить его из своих рядов, из числа своих светил, несмотря на его «азербайджанизм» и «тюркообразность»⁶ (Nizami, təbii ki, Azərbaycanın haqlı olaraq fəxr edə biləcəyi doğma Azərbaycan şairidir, lakin o, həm də İran ədəbiyyatının iftixarı və yaraşığıdır ki, onu heç bir halda öz sıralarından, parlaq simaları arasından kənarlaşdırma bilməz, onun “azərbaycançılığı” və “türksayağılığı”na baxmayaraq).

Aqafangel Krımski

Lakin, Krımski, eyni zamanda, Nizami`nin guya türkçə yazması barədə çoxsaylı uydurma və ümidlərə də biganə qalmı, təpənilir:

“Всякого рода небывлицы вокруг предполагаемых тюркских-азербайджанских стихов Низами продолжают создаваться и в наши дни.” (Nizaminin guya türk-azərbaycanca şeirləri olub kimi hər cür yalan-palanlar günümüzdə də yaradılmaqda davam edir).

Əlbəttə, Azərbaycan ədəbiyyatşünasları arasında Nizami`nin geniş mənada kimliyi barədə ifrata varanların az olmadığını da söyləmək lazımdır. Aşağıda indiki dövrə, 2021-ci ilə

aid misallar gətirilir.

Azərbaycanlı araşdırmaçı (N) ingiliscə yazdığı və Nizami'nin milli kimliyinə həsr olunmuş məqaləsində Nizami'nin Məhəmməd peyğəmbəri öydüyü bir qəsidəsindən alıntı edir:

*He is a Turk in an Arab body,
He hunts thousands of hearts every day
He has a black mole from an amber in his white face
(Ərəb əndamlı bir türkdür (gözəldir), ürəklər ovlamaq üçün
Ağ üzündə ənbərdən bir qara xal vardır.)⁸*

Mübariz Əlizadə

Məqalə müəllifi qəsidənin bu parçasından çox qəribə, əcaib bir nəticə çıxarır:

“... the poet names prophet Mohammad as a Turk in an Arab body, he uses this word several times and in doing so, informs about his own national identity” (?) (... şair Məhəmməd peyğəmbəri ərəb əndamlı türk adlandırır, bu sözü bir neçə dəfə işlədir və bununla o, öz milli kimliyindən xəbər verir).

İş burasındadır ki, türk sözü Nizami'də (və bir sıra digər şərq şairlərində) güc, cəsarət, gözəllik, ağ kimi mənaları bəyan etmək üçün istifadə olunan metafordur. Nizami milliyyətçə (vücudu!) ərəb olan Məhəmməd peyğəmbərin güc və gözəlliyini “Türk” (ərəb əndamlı türk) metaforu ilə ifadə edir. Göründüyü kimi, kitabı şərh edən mü-təxəssis (Mübariz Əlizadə) “türkdür” sözünün arxasınca mötərizədə onunla eyni-güclü saydığı “gözəldir” kəlməsini yazır.

Beytın ikinci mısrası da bu tərifin davamıdır –

“ağ üzündə qara xal” əlavə olunur. Məqalə müəllifinin Bu metaforu işlətməklə Nizami öz milli kimliyindən xəbər verir fikri isə heç bir məntiqə sığmur.

Həmin araşdırmaçının gəldiyi daha bir qəribə nəticə:

“...Nizami's mother is a daughter of one of the Kurdish races; traditionally, those races were Turks, in other words their nationality was Turkish”. (...Nizaminin anası kürd irqindən birinin qızıdır; ənənəvi olaraq o irqlər türk olublar, başqa sözlə desək, onların milliyyəti türk olub).

“Kürd irqindən olan ənənəvi olaraq türkdür” fikri kürd deyilən xalqın mövcud olmadığı anlamına gəlir, yəni, kökündən yanlışdır.

Eyni 2021-ci ildə digər bir azərbaycanlı araşdırmaçı (A) Nizami'nin Azərbaycan-türk epik folklorundan istifadə etməsinə aid misallar gətirir:

"In his first poem "Treasury of Secrets," many Azerbaijani folk legends and traditions are creatively used. An example is "Solomon and the Plowman," "Conversations of Nushiravan with owls," "Sultan Senjer and the Old Woman," "The Tale of Fridun and the Deer," and "The Tale of Harun ar Rashid and the Beaver." (Onun "Sirlər xəzinəsi" adlı ilk poemasında bir çox Azərbaycan xalq əfsanələri və adət-ənənələrindən yaradıcı surətdə istifadə olunub. Buna misal olaraq "Süleyman və cütçü", "Nuşirəvanın bayquşlarla söhbəti", "Sultan Səncər və qarı", "Fridun və maral rəvayəti", "Harun ər Rəşid və Qunduz rəvayəti"ni göstərmək olar).

Bu misaldakı Süleyman semit, Nuşirəvan və Fridun İran-fars, Harun ər Rəşid - ərəb və yalnız Sultan Səncər türkdür. Nizami'nin "Sirlər Xəzinəsi"ndə gətirdiyi bu rəvayətləri, ən yaxşı halda ümumşərq mədəniyyətinə aid etmək olar, onları xalis Azərbaycan əfsanələri saymaq və bununla "Nizami Azərbaycan əfsanələrindən istifadə etmişdir" demək doğru deyil.

* * *

Nizami'nin mədəni kimliyini müzakirə edərkən bu məsələ ilə birbaşa bağlı, amma daha geniş suallar yaranır; zənnimcə, bu suallara birqiymətli cavab vermək çətinidir.

Azərbaycan ədəbiyyatı nədir? Kimə Azərbaycan yazıçısı deyilir?

İlk şeirlər kitabı 1931-ci ildə dərc olunan Şəhriyar (1906-1988) farsca yazırdı və İranın böyük şairi sayılırdı. Əgər o, 1954-cü ildə Azərbaycan türkcəsində məşhur "Heydər-babaya salam" əsərini yazmasaydı, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə daxil ediləcəkdimi? Şəhriyara böyük Azərbaycan şairi demək mümkün olacaqdımı?

Milli ədəbiyyat nədir? Məzmun (ruh, mövzu) əsasdır, ya forma (dil)? Milli ədəbiyyat bir ölkə vətəndaşlarının yaratdığı ədəbi əsərlər küllisidirmi? Bəs başqa ölkə vətəndaşlığı olub yaradıcılığı və dili bu ölkə ilə bağlı olan müəlliflərin (məsələn, İran, Gürcüstan, Avropa,... vətəndaşlığı olan Azərbaycan türklərinin) əsərləri bu milli ədəbiyyatın

məhsulu deyilmi? Almaniyada almanca yazılmış "Əli və Nino" Azərbaycan ədəbiyyatının məhsuludurmu? Çingiz Abdullayev'in Azərbaycanda rusca yazılmış və qəhrəmanlarının Azərbaycanla bağlılığı olmayan əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatı nümunəsidirmi? Ancaq farsca yazmış Azərbaycan türkü olan Pərvin Etisami İran-fars şairi kimi yaxşı tanınmışdır. Onu həm də Azərbaycan şairi saymaq olarmı? (Wikipedia'da Azərbaycan dilindəki məqalədə Azərbaycan şairəsi, bütün digər dillərdə İran şairi yazılıb).

Dil, ərazi və etnik mənsubiyyətlə milli ədəbiyyat arasında əlaqə sadə deyil. Bertels'in bu məsələyə yanaşması maraqlıdır. O, ədəbiyyatın yazıldığı dili ən mühüm əlamət sayır.

Yevgeni Bertels

Под “персидской” литературой мы будем в дальнейшем понимать все литературные произведения, написанные на так называемом „новоперсидском языке”, независимо от этнической принадлежности их авторов и того географического пункта, где эти произведения возникли... (Bu andan sonra “Fars” ədəbiyyatı dedikdə, müəlliflərinin etnik mənsubiyyətindən və bu əsərlərin yarandığı coğrafi məntəqədən asılı olmayaraq, “yeni fars dili” adlanan dildə yazılmış bütün ədəbi əsərləri nəzərdə tutacağıq...)

Sonra müəllif bu fikri dəqiqləşdirir:

... Литература, созданная совместными усилиями многих народов от берегов Средиземного моря до Индии¹⁰. (Aralıq dənizi sahillərindən Hindistana qədər bir cox xalqların birgə səyi ilə yaradılmış ədəbiyyat).

Əlişir Nəvai

Bununla yanaşı, Bertels coğrafi, mədəni və etnik mühitin rolunu da xüsusi qeyd edir (dili yeganə əsas götürənlər ikinci amili – mühiti unutmamağa meyillidirlər (bax: İngiliscə və rusca Wikipedia`da “Nizami”). Haqani haqqında danışıarkən «Азербайджанский поэт Хакани» (Azərbaycan şairi Haqani, s. 201) deyir və ümumiyyətlə, etnik-mədəni-coğrafi mühitin roluna ayrıca diqqət yetirir:

Совершенно очевидно, что специфические черты творчества Хакани или Низами могли развиваться только в Закавказье. На это указывают и пейзаж этих поэтов, и бытовые детали, и выбор тематики, и даже некоторые особенности языка.¹¹ (Tamamilə aydındır ki, Haqani və ya Nizami yaradıcılığının özünə xas xüsusiyyətləri yalnız Zaqafqaziyada inkişaf edə bilərdi. Həmin şairlərin mənzərə və məişət təfərrüatları, mövzu seçimi, hətta dilin bəzi xüsusiyyətləri bunu göstərir...)

Farsdilli poeziyada , adətən, Azərbaycan məktəbi, Qafqaz məktəbi, Türkünstan məktəbi, Hind məktəbi kimi fərqli üsluba

malik ədəbi cərəyanlardan və ya məktəblərdən danışirlar.

* * *

Azərbaycan azadlıq və istiqlal hərəkatının baş ideoloq və rəhbərlərindən biri – Məhəməd Əmin Rəsulzadə (1884-1955) həm də ədəbiyyatşünas və jurnalist idi. Onun 1951-ci

ildə Ankara'da nəşr etdirdiyi "Azərbaycan şairi Nizami" kitabının əsas ideyası və məzmunu kitabın adında öz əksini tapmışdır. Müəllif Nizami və onun yaradıcılığı barədə ümumi məlumatla yanaşı, Nizami'nin Azərbaycanla çox sıx, çox yaxından bağlılığı məsələsinin sübutuna girişmişdi. Kitabdan bir neçə alıntı ilə kifayətlənirəm.

"Fars ənənəsini farsca olaraq canlandıran Firdovsi milli bir şəxsiyyətdir. O, İran nasyonalizminin ideoloqu və fars oğlu farsdır... Mir Əlişir Nəvai də ədəbi türk nasyonalizminin dədəsi və türk oğlu türkdür"¹². "Yabancı dilde yazılmış bir əsər daşdığı mənə və ruha görə müəyyən şərtlər içində bir millət üçün milli ola bilər"¹³. "Konuları araşdırılınca Nizaminin fars nasyonalizmindən uzaq, türk sevgisiylə dolğun, Qafqasya mühit və şərtlərinə bağlı, yurdunun tarixi müqəddərat və geopolitikindən doğan dəmi qayğılarla ilgili olduğu görülür ki, bu surətlə o, əlbəttə bir Azərbaycan şairidir"¹⁴. "Dilinin farsca olmasına rəğmən, heç bir şairdə türklük Nizamidə olduğu qədər ideallaşdırılmış deyildir"¹⁵.

Məhəmməd Əmin Rəsulzadə

M.Ə. Rəsulzadənin öz hərtərəfli təhlilindən gəldiyi nəticə: "İran adı altında anılan Yaxın Doğu ədəbiyyatına hakim böyük şair Nizami'nin azərbaycanlı bir türk dahisi olduğuna artıq, şübhəsiz, hökm edə bilərik"¹⁶.

Azərbaycan xalqının Nizami'ni sevməsinə heç kim, heç bir qüvvə mane ola bilməz. Nizaminin ən çox sevildiyi, Nizami'nin ən çox anıldığı, Nizami xatirəsinin ən çox yad edildiyi və vəsf edildiyi ölkənin Azərbaycan olduğu şübhəsizdir. Azərbaycanda Nizami mövzusu ədəbi əsərlərdə, rəsm və tətbiqi sənətdə, heykəltəraşlıq və memarlıqda, teatr və filmə, musiqinin müxtəlif janrlarında (opera, balet, simfoniya, romanslar...) parlaq əksini tapmışdır. Bu barədə cildlərlə əsər yazıla bilər. M.Ə. Rəsulzadə Nizaminin başladığı, digər böyük Azərbaycan şairi Füzulinin davam etdirdiyi "Leyli və Məcnun" poema-romanı və Üzeyir Hacıbəyovun bəstələdiyi məşhur "Leyli və Məcnun" operasını nəzərdə tutaraq gözəl demişdir: "Bugünkü haliylə Leyli-Məcnun bir ərəb hekayəsi olmaqdan ziyadə, bir Azərbaycan operasıdır"¹⁷.

(Davamı var)

XƏZƏR UNIVERSİTETİNİN DEKANLARI ERASMUS+ ECAR LAYİHƏSİ ÇƏRÇİVƏSİNDƏ POLŞADA

KHAZAR UNIVERSITY DEANS IN POLAND WITHIN ERASMUS+ ECAR PROJECT

İyunun 26-30-da Erasmus+ ECAR “Azərbaycanda Rektorlar Konfransının yaradılması” layihəsi çərçivəsində Bakı Biznes Universitetinin rəhbərliyi ilə Azərbaycan təhsil işçilərindən ibarət bir qrup Polşada işgüzar səfərdə olmuşdur. Xəzər Universitetini Təbiət elmləri və mühəndislik fakültəsinin dekanı Fəxrəndə Əlimərdanova və Humanitar, təhsil və sosial elmlər fakültəsinin dekanı Elza Səmədova təmsil etmişlər.

Səfər iyunun 26-da Varşava Universitetində başlayıb. Universitetin rektoru A. Novak giriş nitqi və təqdimatla, Polşanın Akademik Məktəbləri Rektorları Konfransının (CRASP) vitse-prezidenti, rektor M. Zasada Polşa ali təhsil sisteminin idarə olunması və Polşa təhsil sisteminə CRASP-ın rolu haqqında çıxış etmişlər. Sonra CRASP-ın prezidenti, rektor A. Mezyk ali təhsil haqqında qanunda CRASP və CRASP-nin hüquqi forması, Katibliyinin rolu və 2020-2024-cü illər üçün prioritet fəaliyyət istiqamətləri barədə danışıb.

İyunun 27-də konfransın birinci günü təqdim olunan mövzularla bağlı sual-cavab sessiyasından sonra Varşava Universitetinin Muzeyinin direktoru H. Kowalski ziyarətçilər üçün kampusla tanışlıq turu keçirib.

İyunun 28-də rektor, CRASP-ın vitse-prezidenti M. Zasada və CRASP prezidenti, Avropa Universitetlər Şəbəkələri Qrupunun nümayəndəsi, EUA İdarə Heyətinin üzvü və Milli Elm Şurasının prezidenti professor M. Palys CRASP - Avropa

On June 26-30, 2022, the team of Azerbaijani educators made a business trip to Poland within the Erasmus+ ECAR “Establishment of Rectors’ Conference in Azerbaijan” project lead by Bakı Business University. Khazar University was represented by Fakhranda Alimardanova, Dean of the School of Science and Engineering, and Elza Samadova, Dean of the School of Humanities, Education and Social Sciences.

The visit started on June 26, 2022, at University of Warsaw. Rector of University of Warsaw, A. Nowak delivered a welcoming speech and presentation. Then, rector M. Zasada, Vice-President of Conference of Rectors of Academic Schools in Poland (CRASP), delivered speech about governance of Polish higher education system and the role of CRASP within Polish education system. After that, rector A. Mezyk, Crasp President, spoke about legal form of CRASP and CRASP in law on higher education, the role of its Secretariat and priority areas of its activity for 2020-2024.

On June 27, 2022, after Q&A session related to the topics presented on the previous day/the first day of the conference, Prof H. Kowalski, Director of the University of Warsaw Museum organized campus study visit for the visitors.

On June 28, 2022, rector and CRASP Vice-President M. Zasada and Prof. M. Palys CRASP President representative European Networks of Universities

əlaqələrindən danışdılar.

İyunun 29-da tədbir iştirakçıları AGH Elm və Texnologiya Universitetində görüşdülər. Universitetin rektoru J.Lisin giriş nitqindən sonra beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor Rafai Wisniowski AGH-nin Azərbaycanın ali məktəbləri ilə əməkdaşlığı haqqında danışdı. Konfrans təqdim olunan mövzularda müzakirə, kampusla tanışlıq turu və sual-cavab sessiyası ilə davam etdi.

İyunun 30-da konfrans Macarıstan Rektorlar Konfransının hüquq katibi Dr. Orsolya Heuer`in Macarıstan Rektorları Konfransı və onların Macarıstanda ali təhsil müəssisələrinin inkişafındakı rolu haqqında məlumatı və müvafiq müzakirələrlə başa çatıb.

“XƏZƏR”İN MÜƏLLİMİ FULBRAYT MƏZUNLARI SERTİFİKATI İLƏ TƏLTİF EDİLİB

Xəzər Universitetinin Psixologiya departamentinin müəllimi və doktorantı Nilufər Əlizadə ABŞ Dövlət Departamentinin Fulbrayt Xarici Təqaüd Şurası və Təhsil və Mədəniyyət Məsələləri Bürosu tərəfindən Fulbrayt Məzunları Sertifikatı ilə təltif edilib.

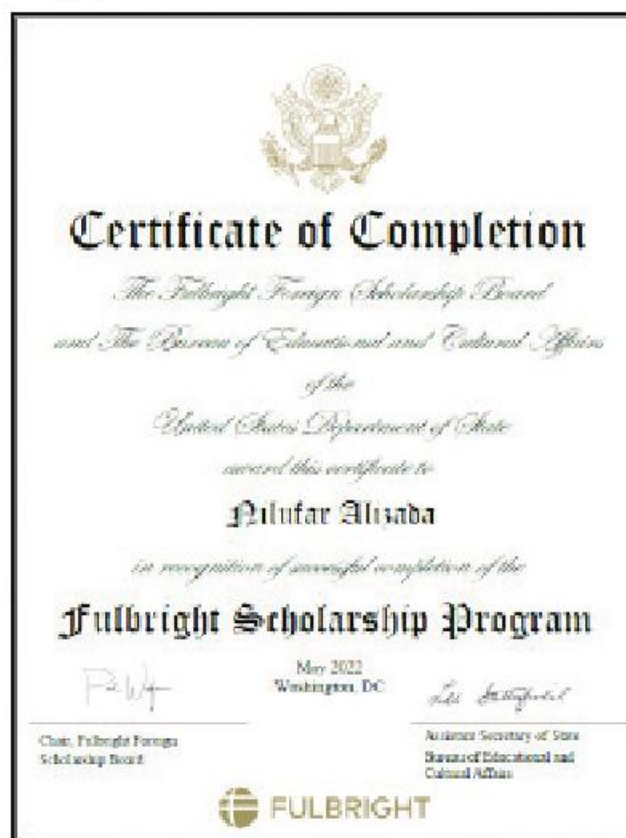
Bu sertifikat onun Birləşmiş Ştatlardan və təxminən 160 ölkədən 400.000-dən çox Fulbrayt alimi, müəllimi və tələbələrindən ibarət canlı global şəbəkəyə qoşulmasını təmin edir.

Qeyd edək ki, Nilufər Əlizadə bu yaxınlarda ABŞ-in Arkanzas Universitetində qonaq tədqiqatçı programını bitirib. Onun tədqiqat sahəsi alim-təcrübəçi modelinə uyğun olaraq klinik psixologiyanın tədrisi metodlarına əsaslanırdı.

Group, EUA Board member and President of the National Council for Science and HE talked about CRASP European relations.

On June 29, 2022, visitors met at AGH University of Science and Technology. After welcome speech of the rector of the host university Prof.J.Lis, Vice-Rector for Cooperation prof. RafaiWisniowski delivered presentation of cooperation of AGH with Azerbaijani HEIs. Conference continued with the Q&A session related to the presented topics and campus study visits.

On the last day of the conference, on June 30, 2022, Dr. OrsolyaHeuer, legal secretary Hungarian Rectors' Conference, spoke about Hungarian Rectors Conference and their role in development of HEIs in Hungary.

KHAZAR UNIVERSITY FACULTY MEMBER AWARDED FULBRIGHT ALUMNI CERTIFICATE

Nilufar Alizada, the lecturer and a PhD student of Khazar University, Psychology Department has been awarded with a Fulbright Alumni Certificate by The Fulbright Foreign Scholarship Board and the Bureau of Educational and Cultural Affairs of the United States Department of State.

This certificate recognizes her incorporation into a vibrant global network of over 400,000 Fulbright scholars, teachers, and students from the United States and some 160 countries. I

t needs to be mentioned that Nilufar Alizada has finished the visiting researcher program at University of Arkansas, in the Unites States, recently. Her research field was based on teaching methods of Clinical Psychology in according to the scientist-practitioner model.

İKİNCİ TÜRK DİLİ QURULTAYINDA ATATÜRK İLƏ ƏHMƏD CƏFƏROĞLU ARASINDAKI FİKİR AYRILIĞI HAQQINDA

(Çapa hazırlanan monoqrafiyadan parça)

Altuntac Balayeva

*“Dünya” məktəbinin müəllimi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

Əhməd Cəfəroğlunun türkoloq kimi elmi bioqrafiyası üçün mühüm əhəmiyyəti olan, əslində, onun bir şəxsiyyət kimi türkoloq obrazını tamamlamağa xidmət edən və buna görə də zəruri hesab elədiyimiz bir faktın üzərində ətraflı dayanmağı lazım bilirik. Türk tədqiqatçıları, o cümlədən Ayşə Hür (1, s. 2), Leyla Karahan (2, s. 846) həmin faktı yalnız qeyd etməklə kifayətlənərək, fərziyyə şəklində də olsa, izahını verə bilməmişlər. Alimin azərbaycanlı tədqiqatçıları isə, bu barədə ümumiyyətlə məlumatlı olmadıqlarına görə, bu faktdan bəhs etməmişlər.

Məlum olduğu kimi, Türkiyədə 1929-cu ilin sentyabr ayından etibarən osmanlı türk dilinin sadələşdirilməsi sahəsində islahatlar proqramı həyata keçirilməyə başlanmış, 1932-ci ilin ortalarında Türk Dili Tədqiq Cəmiyyəti (TDTC) yaradıldıqdan sonra bu proses daha da genişlənmiş, türk dili qurultaylarında böyük vüsət almışdı. İslahatların təşəbbüskarı, ilhamvericisi və hətta müvafiq tədbirlərin təşkilatçısı da Türkiyə Cümhuriyyətinin Prezidenti Mustafa Kamal Atatürk idi. Sadələşdirmə proqramı ən əvvəl türk dilinin ərəb və fars sözlərindən qətiyyətlə təmizlənməsini (“arabca və farsca sözcüklerin türkcedən tasfiyesi”) və onların söz yaradıcılığı yolu ilə əvəzlənməsini nəzərdə tuturdu. İlk nümunəni də Atatürk vermişdi. “Er”, “subay”, “kürmay”, “genel”, “özel”, “evrensel”, “kutsal”, “ısı”, “ergenlik”, “kıvanç” və s. kimi sözlərin yaradıcısı da özü idi. TDTC öz orqanı kimi İstanbulda nəşr etdiyi “Öz Dilimize Doğru” dərgisində müvafiq təbliğat işi aparırdı. Yeni yaradılmış “Öz türkçə” istilahı dəbdə olan söz idi.

Atatürk bu inamında o qədər qətiyyətli və dönməz idi ki, ən kiçik etiraza belə böyük dözümsüzlük göstərirdi. 1932-ci il sentyabrın 12-də Dolmabahçe (Dolmabağça) sarayında işə başlayan Birinci Türk Dili Qurultayının ilk iclasında Hüseyn Cahit dil islahatı məsələsindən əlavə, ümumiyyətlə dövlətin dilə müdaxiləsinə qarşı çıxanda, Mustafa Kamal ona cavab verilməsindən ötrü qurultayın keçirildiyi binadakı otaqların birində xəstə yatan TDTC sədri, maarif naziri Samih Rifatı yatağından qaldırtdıraraq qurultaya gətirmişdi. Samih Rifat Hüseyn Cahitin əleyhinə çıxış edəndən sonra Hasan Ali Yücel, Ali Canip, Fazil Ahmet və Fuat Köprülü kimi məşhur simalar da xitabət kürsüsünə qalxaraq, dövlətin yeritdiyi xətti müdafiə etmişdilər (3, s. 1). Qeyd edək ki, Atatürk sağlığında keçirilmiş üç türk dili qurultayının bütün iclaslarında əvvəldən axıradək nəinki iştirak etmiş, eyni zamanda, onların

işini istiqamətləndirmiş, sənədlərinin hazırlanmasına da fəal təsir göstərmişdi.

Ə. Cəfəroğlu da birinci qurultayın iştirakçısı (4, s. 846) idi və 1931-ci ildə Türkiyə vətəndaşlığına qəbul edildiyinə baxmayaraq, "Azərbaycan nümayəndəsi" ("Azerbaycan delegesi") kimi təqdim olunmuşdu. Ümumiyyətlə, türk dili qurultaylarında, bir qayda olaraq, Türkiyə hökumətinin dəvəti ilə dünyanın müxtəlif ölkələrindən türkoloqlar iştirak edirdilər.

Ə. Cəfəroğlu ilə bağlı hadisə 1934-cü il avqustun 18-dən 24-dək yenə də Dolmabahçe sarayında keçirilmiş İkinci Türk Dili Qurultayında baş vermişdi. Ə. Cəfəroğlu müstəsna əhəmiyyətli tədbir kimi təsisçisi və baş redaktoru olduğu "Azerbaycan Yurt Bilgisi" jurnalının 1934-cü il iyul-avqust nömrəsini qurultaya həsr etmişdi. Həmin qurultayda da o, Azərbaycanı təmsil edirdi və 35 yaşlı gənc alimin Ali Canip, Hasan Ali, Rəqib Hülusi, SSRİ EA -nın akademiki Aleksandr Nikolayeviç Samoyloviç (Александр Николаевич Самойлович) və polyak alimi Ananias Zayaçkovski (Ananiasz Zajaczkowski) kimi məşhur türkoloq və şərqşünaslarla birlikdə qurultayın Filoloji komissiyasının üzvü seçilməsi elmi dairələrdə onun artıq nüfuza malik olduğuna dəlalət edirdi. Qurultayda Ə. Cəfəroğlunun müəllimi Fridrix Gize (Friedrich Giese) də iştirak edirdi. Alim Almaniyanın Breslau Universitetində onun rəhbərliyi altında fəlsəfə doktorluğu (Ph.D) dissertasiyası müdafiə etmişdi.

Qurultayın üçüncü iclasında Ə. Cəfəroğlu "Rus dilində ilk türk dili yadigarları" ("Rus dilində ilk türk dili yadigarları") mövzusunda məruzə ilə çıxış edir. İclasa, qurultayın bütün iclaslarında olduğu kimi, Türkiyə Böyük Millət Məclisinin (TBMM) Başkanı Kazım Özalp Paşa sədrlik (Qurultay Başkanı) edirdi. Qurultayın protokolunda bütün məruzələrin tezisləri verildiyi halda (qurultayın iş qaydasına əsasən), Ə. Cəfəroğlunun məruzəsinin tezisi verilməmişdir. Əvəzində protokolda belə qeyd vardır: "Kürsliyə gələn Cəfəroğlu Əhməd "Rus dilində ilk türk dili yadigarları" mövzusunda məruzəsini oxumağa başladı isə də, sözlərinə dil mövzusu və dil tədqiqləri ilə əlaqəsi olmayan və qeyri-müvafiq bəyanat əlavə etdiyinə görə müzakirələri izləyən Rəisi-Cümhur Həzrətləri salonu tərk etmişlər və qurultay sədri natiqin sözünü kəsərək, onu kürsünü tərk etməyə çağırılmışdır" (5, s. 54). Dörd səhifə sonra protokolda fərqli qeyd edilmişdir: Protokol xülasəsinin sonunda "Cəfəroğlu Əhməd bəyin məruzəsinin dil ilə əlaqəsi olmadığından sözünə son verildiyi yazılmışdır" (6, s. 58). Göründüyü kimi, protokolun tərtibində bir dolaşıqlıq, bəlkə də qərəz var. Yuxarıda məruzəsinə əlavə etdiyi bəyanatın, burada isə məruzəsinin dil ilə əlaqəsi olmadığından bəhs edilir. Ə. Cəfəroğlu kimi zəka sahibinin dil qurultayında qeyri-müvafiq bəyanat verə bilməsi fikri inandırıcı görünür. "Rus dilində ilk türk dili yadigarları" mövzusunda məruzənin dil ilə əlaqədar olmadığını iddia etmək isə qeyri-ciddi təsir bağışlayır. Hadisənin obyektiv təsviri Atatürkün həyat və fəaliyyət salnaməsində verilmişdir: "Qazi avqustun 19-da günortadan sonra saat 14-00-da II qurultayın toplantı sarayına təşrif gətirərək, axşama qədər oxunan məruzələri dinlədilər. Ahmet Cavad (Emre), Prof. Dr. Saim Ali (Dilemre) və Dos. Əhməd Cəfəroğlunun məruzələrini diqqətlə dinlədilər. Dos. Əhməd Cəfəroğlu "Rus dilində ilk türk dili yadigarları" başlıqlı məruzəsini oxuyarkən, mövzudan kənara çıxan sözlər söyləyəncə, Qazi salonu tərk etdilər. Bunun üzərinə qurultay sədri, TBMM sədri Kazım F. (Özalp) natiqin sözünü kəsərək, onu kürsüdən endirdi" (7).

Qeyd edək ki, Atatürk Ə. Cəfəroğlunun yaradıcılığı ilə, çox ehtimal ki, tanış idi; şəxsi kitabxanasında Ə. Cəfəroğlunun "XIX əsr azəri şairi Siraci", Berlində çap olunmuş "75 Azarbaiğanische Lieder "Bayaty" in der Mundart von Ganğa nebst einer sprachlichen Erklärung" ("Gəncə şivəsində 75 azəri bayatısı və lisana aid bir müqəddimə") adlı kitabçaları və türkologiyaya aid digər əsərləri də vardı (8, kataloqda № 367; 368; 369; 370). Xatirələrdə Atatürkün dilə aid əsərləri diqqətlə mütaliə etdiyi göstərilir. Eyni zamanda, 1932-ci ildən Atatürkün göstərişi ilə nəşrə başlanan və hər nömrəsini diqqətlə oxuduğu "Öz dilimize doğru" dərgisinin ilk üç nömrəsində dil islahatı prosesinin müzakirəsinə fəal qoşulan Ə. Cəfəroğlunun məqalələri çap olunmuşdu: "Öz türkçə dövrü" ["Öz türkçə devri"] (9), "Öz türkçə böhranı" ["Öz türkçə buhranı"] (10) və "Öz türkçə araşdırılması yolunda" ["Öz türkçə araşdırılması yolunda"] (11). Həmçinin, Ə. Cəfəroğlu Atatürkün tövsiyəsi ilə 18 ay ərzində Otto Böhrlinqin (Otto Böhrling) 1851-ci ildə Sankt-Peterburqda çapdan çıxmış "Über die Sprache der Jakuten" ("Yakutların dili haqqında") kitabının bir qismini türkçəyə çevirmişdi (12).

Yuxarıda göstərdiyimiz kimi, türk tədqiqatçıları faktı yalnız qeyd etməklə kifayətlənmişlər. Ayşe Hür ilə elektron yazışmalarımız zamanı da o, türk elmi dairələrində bu faktın izahına aid heç bir konkret fikrin, yaxud fərziyyənin olmadığını bildirdi.

Lakin faktlara cəm halda əlaqəli nəzər yetirdikdə, Ə. Cəfəroğlunun dil islahatı əleyhinə bəyanat verdiyini həqiqətə ən uyğun fərziyyə kimi irəli sürmək mümkündür. Bunun üçün birinci əsas Ə. Cəfəroğlunun öz əsərləridir. Əsərlərinin dilinə diqqət yetirsək, dil islahatının əsas müddəasını – türk dilinin ərəb və fars sözlərindən təmizlənməsi ideyasını qətiyyətlə qəbul etmədiyi bəlli olur. O, 1932-ci ilədək yazdığı, ərəb sözləri ilə zəngin (fars dili sözlərini nadir hallarda işlədirdi) türk dilində yazmaqda davam edirdi. İki qurultay arasında çap etdirdiyi məqalələrin dilinə diqqət yetirsək, məsələ tam aydınlaşar. Həmin məqalələrdə “təhsis”, “məzku”, “zəvat”, “məda”, “istirdad”, “müəxxər”, “müsaid”, “təsrif”, “təvəccüh”, “təhəvvül”, “məvad”, “mühib”, “fasih”, “isabət”, “cəladət”, “tənvi”, “müəssir” və s. ərəb sözləri onlarla yox, yüzlərlədir. (Qeyd etməliyik ki, alimin öz əsərlərində dövrünün türk dilində istifadə edildiyindən də xeyli çox ərəb sözlərini işlətməsi, bu gün onların yalnız lüğət vasitəsilə anlaşılmasına gətirib çıxarmışdır). Alim yaradıcılığının sonunadək bu prinsipindən dönməmiş, məhz belə türk dilində yazıb yaratmışdır. Əsərləri buna canlı misaldır. Eyni zamanda, Ə. Cəfəroğlu II qurultaydan əvvəl çap etdirdiyi “Öz türkcə böhranı” adlı məqaləsində türk dilinin ərəb və fars sözlərindən ucdantutma təmizlənməsinə mənfi münasibətini bildirmiş, prosesin böhran həddinə gəlib çatacağı barədə xəbərdarlıq etmişdi. Alim yazırdı: “Öz türkcəni canlandırmaq bəhanəsi ilə müxtəlif mühərrirlər tərəfindən hər gün meydana atılan yeni kəlmə və terminlər, öncədən deyə bilərəm ki, diqqət və səylə saf-çürük edilməyə, onlar Öz türkcəyə çox baha başa gələcəklər”(13, s. 21).

Fərziyyəmiz üçün ikinci əsas odur ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, türk dilinin ərəb və fars sözlərindən təmizlənməsi həmin dövrdə Atatürkün qayəsi idi və qurultayı tərk etmək kimi sərt reaksiyasını məhz əks fikrin doğura biləcəyini ehtimal etmək olar. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, Ə. Cəfəroğlunun bəyanatı məhz dil islahatı sahəsindəki əyintilərin əleyhinə olmuşdur. Dilin inkişaf qanunauyğunluqlarına müdaxilənin yolverilməz olduğu haqqındakı qəti mövqeyini dil qurultayı kimi mötəbər, eyni zamanda bu ideyanın müəllifinin – Prezidentin də iştirak etdiyi məclisdə deməyədi, nə zaman və harada söyləyəcəkdi? Doğrudur, bu zaman sərt elmi mövqedən əlavə vətəndaş cəsarəti də tələb olunurdu ki, Ə. Cəfəroğluda, xatirələrdə yazıldığına görə, bu da kifayət qədər idi. 1932-1934-cü illərdə dilin təmizlənməsi (təsfiyəsi) prosesinin ifrat həddə çatdığını türk dilçi alimləri sonrakı illərdə qeyd etmiş və hazırda da bu barədə yazırlar. Lakin o zaman bunu hiss edən və etirazını bildirən tək Ə. Cəfəroğlu olmuşdu.

Cəfəroğlunun bəyanatı III dil qurultayınadək keçən tam iki il ərzində də unudulmamışdı. 1936-cı il avqustun 24-də işə başlayan Üçüncü Türk Dili Qurultayında o yalnız iştirakçı olmuşdu (14, s. 846). Qurultayın heç bir orqanına seçilməmiş, məruzə ilə də çıxış etməmişdi. Yalnız Atatürkün vəfatından sonra 1942-ci il avqustun 10-13-də keçirilmiş IV Türk Dili Qurultayında Linqvistik-Etimoloji komissiyanın üzvü seçilmişdi. Ə. Cəfəroğlu sonrakı dil qurultaylarında da fəal iştirak etmişdi.

Xatirələrdə yazıldığına görə, Atatürk həyatının son illərində dil islahatlarının düzgün aparılmadığı, təsfiyəçiliyin doğru olmadığı qənaətinə gəlmişdi. Fatih Rifki Ataya “dili bir çıxılmaz vəziyyətə salmışıq”, Əhməd Cavad Emrəyə isə “iki şeydə inqilab olmaz: dildə və musiqidə” – demişdi (15, s. 3). Həyatının son illərində artıq yeni yaradılmış “kamutay”, “saylav”, “ulus”, “ulusal”, “siyasa”, “siyasal”, “tecim”, “ajun”, “genelik” kimi sözlərin əvəzinə müvafiq olaraq “Millet Məclisi”, “millət vəkili”, “millət”, “milli”, “siyasət”, “siyasi”, “ticarət”, “dünya”, “rifah” sözlərini işlədirdi. (16, s.4). Beləliklə də, Ə. Cəfəroğlunun mövqeyinin doğruluğu isbat olunmuşdu. Təsfiyəçiliyin sonu, Leyla Karahanın yazdığı kimi, bu oldu ki, “türkcənin sadələşdirilməsində yol verilmiş ifratçılıq nəticəsində türk dünyası ilə dil müştərəkliyimizin nə qədər azaldığı məlumdur” (17, s. 850).

ƏDƏBİYYAT

1. Hür A. Güneş dil teorisinin icadı ve türkce. http://haksozhaber.net/news_detail/php?id=18862, 4 s.
2. Karahan L. Atatürk dönemi dil kurultaylarında türk dünyası // Türk dili, 1999, № 574, Ekim, s. 845-853
3. Hür A. Güneş dil teorisinin icadı ve türkce. http://haksozhaber.net/news_detail/php?id=18862, 4 s.
4. Karahan L. Atatürk dönemi dil kurultaylarında türk dünyası // Türk dili, 1999, № 574, Ekim, s. 845-853
5. İkinci türk dili kurultayı zabıtları // Türk dili, 1934, № 8, s. 8-113; <http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultaylar.asz>, 106 s.
6. Yenə orada
7. Atatürk ve türk dili. www.turk.metu.edu.tr/ata.html
8. Atatürk kütüphanesi. <http://www.tsk.tr/anitkabir/kutup/c.html>
9. Caferoğlu A. Öz türkce devri // Öz dilimize doğru, 1932, № 1, s. 8-11
10. Caferoğlu A. Öz türkce buhranı // Öz dilimize doğru, 1932, № 2, s. 19-21
11. Caferoğlu A. Öz türkce araştırılması yolunda // Öz dilimize doğru, 1932, № 3, s. 35-37
12. Sertkaya O. F. Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Dili. http://www.edebiyatfakultesi.com/ataturk_ve_turk_dili_1.htm
13. Caferoğlu A. Öz türkce buhranı // Öz dilimize doğru, 1932, № 2, s. 19-21
14. Karahan L. Atatürk dönemi dil kurultaylarında türk dünyası // Türk dili, 1999, № 574, Ekim, s. 845-853
15. Hür A. Güneş dil teorisinin icadı ve türkce. http://haksozhaber.net/news_detail/php?id=18862, 4 s.
16. Sertkaya O. F. Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Dili. http://www.edebiyatfakultesi.com/ataturk_ve_turk_dili_1.htm
17. Karahan L. Atatürk dönemi dil kurultaylarında türk dünyası // Türk dili, 1999, № 574, Ekim, s. 845-853

Altuntaj Balayeva

*Teacher of "Dunya" school
Doctor of Philosophy in Philology*

SUMMARY

On the Incident Between Ataturk and Ahmad Jafaroghlu at the Second Turkish Language Congress

The article is about the incident that happened between Ataturk and Ahmad Jafaroghlu at the Second Turkish Language Congress on August 19th, 1934. This is the first time the incident has been investigated in Turkology in both Azerbaijan and in Türkiye. Essentially, A. Jafaroghlu made a speech against the initiative of Ataturk in Türkiye

up until 1929 to clean Arabic and Persian words out of the Turkish language. He considered this an inappropriate step to interfere with the development of the state language. Hearing this, Ataturk became angry and left the congress, and A. Jafaroghlu was asked to leave the podium. A. Jafaroghlu remained faithful to his idea and continued to use Arabic and Persian words richly in his own writings in Turkish.

" GEODEZIYA VƏ XƏRİTƏÇƏKMƏ MÜHƏNDİSLİYİ" İXTİSASINDA TƏHSİL ALAN TƏLƏBƏLƏRİN İSTEHSALAT TƏCRÜBƏSİ BAŞA ÇATIB

Naxçıvan Muxtar Respublikası Daşınmaz Əmlak və Torpaq Məsələləri üzrə Dövlət Xidmətində Naxçıvan Dövlət Universitetinin Geodeziya və xəritəçəkmə mühəndisliyi ixtisasında təhsil alan tələbələr üçün Xidmətin bazasında təşkil olunan istehsalat təcrübəsi başa çatıb.

Yekun tədbirdə Xidmətin rəisi Müslüm Cabbarzadə Ali Məclis Sədrinin müvafiq sərəncamları ilə müəyyənləşdirilmiş vəzifələrin icrası, hamiliyə verilməmiş ixtisaslarda təhsil alan tələbələrin bacarıqlı mütəxəssis kimi formalaşması istiqamətində

görülmüş işlərdən bəhs edib. Xidmətin tabeliyində olan "Yerquruluşu və Kartografiya" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin direktoru Cəfər Əliyevin, NDU-nun Meliorasiya və Geodeziya kafedrasının müəllimi Akim Axundovun və "Geodeziya və xəritəçilik mühəndisliyi" ixtisasının IV kurs tələbəsi Kamil Cəfərlinin çıxışları dinlənilib. Sonda təcrübə keçən tələbələrə sertifikatlar təqdim olunub.

Qeyd edək ki, istehsalat təcrübəsi zamanı tələbələrə Xidmətin fəaliyyəti ilə bağlı geniş məlumat verilib, peşəkar mütəxəssislər tərəfindən ArcGIS proqramından istifadə etməklə müxtəlif məzmunlu və təyinatlı xəritələrin hazırlanması, kameral şəraitdə kosmik şəkillərdən, ortofotolardan və digər məlumatlardan istifadə qaydaları, müasir geodeziya avadanlıqları vasitəsilə obyektlərinin və torpaq sahələrinin ölçülməsi, sxematik planların hazırlanması ilə bağlı praktiki məsələlərin həlli öyrədilib.

NDU İLƏ ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİ ARASINDA ONLAYN GÖRÜŞ

NDU ilə Muxtar respublikanın 100-ə yaxın orta məktəbləri arasında keçirilən onlayn görüş zamanı rektor Elbrus İsayev şagirdləri salamlayıb, universitetin maddi-texniki bazası, müasir tədris üsulları haqda məlumat verib. Bildirilib ki, klassik universitet modelinə malik NDU-da 8000-ə yaxın tələbə təhsil alır. Rektor ali təhsil ocağında müasir dövrün tələblərinə uyğun və bu il ilk dəfə tələbə qəbulu aparılan Kompüter mühəndisliyi, Elektrik və elektronika mühəndisliyi ixtisaslarının üstünlüklərindən danışdı. Rektor bildirdi ki, yeni yaradılan ixtisasların fəaliyyəti onu deməyə əsas verir ki, bu ixtisasları bitirən tələbələrin gələcəkdə Texnoparkda fəaliyyət göstərmələri üçün əsaslı zəmin yaranacaq.

Universitetdə ingilis dilli İqtisadiyyat ixtisasının uğurlu fəaliyyəti haqda məlumat verən Elbrus İsayev diqqətə çatdırıb ki, bu il ali təhsil ocağında ingilis dilində Beynəlxalq münasibətlər ixtisası üzrə tələbə qəbulu aparılacaq.

.Rektor universitetdə yeni yaradılan IELTS

qeydiyyat və imtahan mərkəzinin fəaliyyətə başlamasını Azərbaycan ali təhsil məkanında bir ilk olaraq dəyərləndirib. Vurğulanıb ki, bir neçə aydır ki, öz işini uğurla davam etdirən mərkəzə artıq ilk imtahan keçirilib və uğurla yekunlaşıb.

Elbrus İsayev universitetdə İqtisadiyyat, Kompüter mühəndisliyi, Tarix, Coğrafiya ixtisasları üzrə ikili diplom proqramlarının fəaliyyətindən danışdı. Qeyd edilib ki, bu proqramlar üzrə təhsil alan tələbələr həm NDU, həm də xarici ölkələrlə bağlanmış müqavilələrə əsasən digər universitetin diplomunu əldə etmə imkanına malik olurlar.

Rektor tələbələrin dərindən kənar məşğuliyyətlərinin, dünyagörüşlərinin, sosial bacarıqlarının qiymətləndirilməsi məqsədilə ali təhsil ocağında tələbə təşkilatlarının bu sahədəki rolunu qeyd edib. Vurğulanıb ki, tələbələr həmçinin bu məqsədlə müxtəlif könnüllülük proqramlarına qoşulur, öz bacarıqlarını daha da zənginləşdirirlər. Elbrus İsayev şagirdlərə uğurlar arzulayıb.

NDU İLƏ İ. M. SEÇENOV ADINA I MOSKVA DÖVLƏT TİBB UNİVERSİTETİNİN BAKI FİLİALİ ARASINDA ƏMƏKDAŞLIĞA DAİR PROTOKOL İMZALANIB

NDU-nun rektoru Elbrus İsayev ikitərəfli görüşdə İ. M. Seçenov adına I Moskva Dövlət Tibb Universitetinin Bakı filialının rektoru, professor Əziz Əliyevi və nümayəndə heyətini salamlayıb, onları universitetdə görməkdən məmnunluğunu bildirib. Qeyd edilib ki, artıq 55 illiyi qeyd edilən universitetə ilk dəfə Ulu Öndər Heydər Əliyevin 12 iyun 2002-ci il tarixli Sərəncamı ilə yüksək özünüidarə statusu, muxtariyyət hüququ verilib. Rektor qonaqları salamlayaraq ali təhsil ocağının malik olduğu imkanlar, fakültələr, tədris olunan ixtisaslar və beynəlxalq əlaqələr haqqında geniş məlumat verib. Xarici universitetlərlə ikili diplom layihəsi, tələbə-müəllim mobilliyinin ali təhsil ocağının beynəlxalq əlaqələr sistemində mühüm rol oynadığı diqqətə çəkilib. Rektor ali təhsil ocağının Web of science indeks bazalarına malik jurnallarla əməkdaşlığa başladığını qeyd edib. Vurğulanıb ki, bu cür əlaqələrin qurulması gələcəkdə professor-müəllim heyətinin öz elmi məqalələrinin nüfuzlu jurnallarda nəşri üçün əhəmiyyətli rol oynayacaq. Elbrus İsayev qeyd edib ki, Tibb fakültəsində təhsil alan tələbələr universitet xəstəxanasında təcrübə keçməklə bərabər muxtar respublika xəstəxanalarından klinik baza kimi istifadə edirlər. Rektor həmçinin bildirib ki, gələcəyin həkimləri Türkiyə universitetləri ilə bağladığımız müqavilələrə əsasən orada təcrübə keçir, qardaş ölkə universitetlərinin təcrübəsindən yararlanırlar.

NDU-da olmaqdan məmnunluğunu bildiren İ. M. Seçenov adına I Moskva Dövlət Tibb Universitetinin Bakı filialının rektoru, professor Əziz Əliyev bu cür mötəbər foruma ev sahibliyi etdiyi üçün ali təhsil

ocağının kollektivini təbrik edib, I Beynəlxalq Tibbi Forumunun yüksək səviyyədə təşkilindən danışib. Rektor rəhbəri olduğu universitetin əsasının 15 may 2015-ci ildə qoyulduğunu qeyd edib. Vurğulanıb ki, filialın yaradılması haqqında qərar Prezident İlham Əliyevin imzaladığı müvafiq sərəncam əsasında qəbul edilib və ilk tədris ilində filialda dövlət sifarişə əsasında 100 tələbə Müalicə işi ixtisası üzrə təhsil almağa başlayıb. Bildirilib ki, filialda tədris fəaliyyəti İ. M. Seçenov adına I Moskva Dövlət Tibb Universitetinin tədris plan və proqramları əsasında həmin ali məktəbin professor-müəllim heyəti tərəfindən həyata keçirilir. Rektor gələcək həkimlərin praktiki vərdişlərinin yaxşılaşdırılması və mütəxəssislərin təkmilləşdirilməsi məqsədilə filialın bazasında yaradılmış Simulyasiya Mərkəzinin fəaliyyətindən danışib.

Professor muxtar respublika xəstəxanalarında apardığı müayinə üsullarından danışaraq Naxçıvan səhiyyə sistemi üçün mövcud avadanlıqların yüksək səviyyədə olduğunu diqqətə çatdırıb, həkimlərin də yüksək səy və həvəslə öyrənməyə meyilli olduqları vurğulanıb.

Görüşdə birgə əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olunub və protokol imzalanıb.

Protokolda birgə layihələrin həyata keçirilməsinə dəstək, məlumatın təqdim edilməsi və mübadiləsi, elmi-təcrübə konfransların, forumların, seminarların təşkili və onlarla birgə iştirak, ictimai təşkilatlarla və ekspert cəmiyyəti ilə qarşılıqlı əlaqə, təcrübəyə və ya təcrübəyə göndərilmə və qəbul, digər əməkdaşlıq növləri üzrə məsələlər öz əksini tapıb.

I BEYNƏLXALQ TİBBİ FORUM ÇƏRÇİVƏSİNDƏ NDU İLƏ QARADƏNİZ TEXNİK UNİVERSİTETİ ARASINDA BİRGƏ ƏMƏKDAŞLIĞA DAİR MEMORONDUM İMZALANIB

Muxtar respublikada ilk dəfə olaraq fəaliyyətə başlayan I Beynəlxalq Tibbi Forum çərçivəsində NDU yeni bir əməkdaşlığa başlayıb. Ali təhsil ocağının Diplomatiya kabinetində keçirilən görüşdə NDU-nun rektoru Elbrus İsayev Qaradəniz Texnik Universitetinin rektoru, professor Hamdullah Çuvalcı və nümayəndə heyətini salamlayıb.

Elbrus İsayev rəhbərlik etdiyi ali təhsil ocağının artıq 55 ildir fəaliyyət göstərdiyini diqqətə çatdırıb. Rektor universitetdə 12 fakültə və mövcud ixtisaslar barədə məlumat verib. Bildirilib ki, ali təhsil ocağında 8000-ə yaxın tələbənin tədrisi ilə 1000-ə yaxın akademik heyət məşğul olur. Vurğulanıb ki, ali təhsil ocağında bakalavr üzrə 70, magistraturada 80-dən çox, doktorantura pilləsi üzrə 40 və rezidentura mərhələsi üzrə 32 ixtisaslar üzrə kadr hazırlığı aparılır. Türkiyə universitetləri ilə əməkdaşlıq məsələlərini diqqətə çatdıran rektor ali təhsil ocağının beynəlxalq əməkdaşlığında qardaş ölkə universitetlərinin xüsusi payı olduğunu diqqətə çatdırıb. Vurğulanıb ki, universitetdə qurulan Texnoparkda məhz Türkiyə universitetlərinin təcrübəsindən istifadə olunacaq, bu sahədə təcrübə mübadiləsi həyata

keçiriləcək.

Qaradəniz Texnik Universitetinin rektoru Hamdullah Çuvalcı qeyd edib ki, rəhbərlik etdiyi ali təhsil ocağı Türkiyənin ən qədim universitetlərindən biri olmaqla texniki sahədə kadr hazırlığı həyata keçirilən universitetlər sırasındadır. Bildirilib ki, 30 minə yaxın tələbə sayı ilə Türkiyənin ən önəmli universitetləri sırasında olan Qaradəniz Texnik Universiteti Türkiyədə İstanbuldan sonra mühəndislik sahəsində təhsilin verildiyi ilk universitetlərdəndir.

Sonra hər iki universitet arasında birgə əməkdaşlığa dair protokol imzalanıb. Xatirə hədiyyələri təqdim edildikdən sonra professor Hamdullah Çuvalcı universitetin xatirə kitabına öz ürək sözlərini yazıb, xatirə şəkli çəkdiriblər.

Qeyd edək ki, protokolda müəllim, tələbə mübadiləsi, birgə tədqiqat layihələri, distant təhsil, əyani təhsil və tədrisin təkmilləşdirilməsi üçün təlimlər, elmi nəşrlərin mübadiləsi, seminarlar və elmi tədbirlərdə iştirak, qısa müddətli kurs proqramları, müəllimlərin akademik inkişafı üçün təlimlərin təşkili öz əksini tapıb.

NDU-DA "ENERGETİKA MÜHƏNDİSLİYİ" İXTİSASINDA TƏHSİL ALAN TƏLƏBƏLƏR İTALİYADA TƏCRÜBƏDƏ OLUBLAR

"Ali və orta ixtisas müəssisələrində ixtisasların müvafiq təşkilatlara hamiliyə verilməsi haqqında" imzalanan müvafiq sərəncama əsasən universitetin "Memarlıq və Mühəndislik" fakültəsinin "Energetika mühəndisliyi" ixtisası Naxçıvan Dövlət Energetika Xidmətinin hamiliyinə verilib. Qarşıya qoyulan tapşırıqların icrası ilə bağlı hamiliyə verilən ixtisasın tələbələrini təyin olunan proqram çərçivəsində enerji istehsal prosesləri, yeni texnologiyaların tətbiqi, alternativ və bərpaolunan enerji sahəsində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsi, praktiki biliklərin artırılması üçün xarici dövlətlərin təcrübələrindən istifadə edilməsi həyata keçirilir.

olaraq, yeni texnologiyalardan biri olan invertorlar haqqında mühazirə dinləyiblər. Mühazirədə invertorların quruluşu, iş prinsipi, daxilində gedən enerji dəyişmələri, tətbiq sahələri və digər vacib məlumatlar diqqətə çatdırılıb. Qarşılıqlı sual-cavab əsasında təşkil edilən mühazirədə tələbələrin sualları ətrafi şəkildə cavablandırılıb. Sonra həmin şirkətin ərazisində yerləşən Günəş Elektrik Stansiyasına baxış zamanı tələbələr ərazidə quraşdırılan invertorlarla, günəş panelləri və yarımstansiyalarla tanış olublar.

Səfərin üçüncü günündə Roma şəhərindən dəvət olunmuş professor tərəfindən Günəş və külək enerji qurğularının iş prinsipi, quruluşu, quraşdırılması,

Görülən işlərin davamı olaraq bu məqsədlə Naxçıvan Dövlət Energetika Xidmətindən 3 nəfər mühəndis və universitetin Elektroenergetika kafedrasında təhsil alan 6 tələbə və müəllim heyətinin İtaliya Respublikasına səfəri təşkil edilib. İtaliyadan təyin edilən heyətin başçılığı ilə əvvəlcədən planlaşdırılan proqrama uyğun olaraq səfərin ilk günü Florensiya şəhəri ilə tanışlıq olub. Şəhərin tarixi yerləri, meydanları, abidələri ilə birlikdə Florensiyanın incəsənət əsərlərindən ibarət olan məşhur incəsənət muzeyinə baxış olub. Burada tələbələr Donatello, Mikelancelo, Leonardo da Vinçi, Sandro Botçelli kimi dünyaca görkəmli rəssamların əsərləri ilə tanış olublar.

Səfərin növbəti günündə tələbələr Florensiya şəhərində yerləşən Fimer şirkətinin təlim mərkəzində

onlar arasındakı məsafələr, panellərin günəşə nəzərən istiqamətləri, külək enerji qurğularının küləyin istiqamətindən və sürətindən asılı olaraq yerləşdirilməsi və digər məlumatlar təlim mərkəzində olan heyətə çatdırılıb. Sonra tələbələr həmin şirkətə məxsus olan invertor istehsal edən müəssisədə təcrübədə olan zaman invertorların necə istehsal edildiyinin, onların hissələrinin necə quraşdırılaraq sonda hazır hala gəlməyinin əyani şahidi olublar.

Tələbələr üçün mühüm təcrübə olan səfərin son iki günündə Romada olan heyət burada İtaliyanın tarixini əks etdirən tarixi abidələr, mərkəzi meydanlar və incəsənət muzeyləri ilə tanış olublar.

NDU-nun Televiziya, mətbuat və ictimaiyyətlə əlaqələr bölməsi

**MULTIMEDIA MƏRKƏZİ DƏ
DƏRS İLİNİ BAŞA VURDU.
"XƏZƏR"İN DAHA BİR İLLİK
SALNAMƏSİNİ YARATDI.**

**THE MULTIMEDIA CENTER
ALSO COMPLETED THE
ACADEMIC YEAR AND
CREATED ANOTHER ANNUAL
CHRONICLE OF KHAZAR
UNIVERSITY.**

ORLYA

(Hekayə)

Gi de Mopassan

1850-1893

Fransa

8 may. Əcəb gözəl gündür! Səhər saatlarını nəhəng bir çınarın altındakı çəmənlikdə uzanaraq keçirdim. Evimin önündə bitən həmin çınar öz böyük çətiriylə evə sərinlik bəxş edir. Buraları çox sevirəm, sinədolusu nəfəs alıram, həm də axı mənim dədə-baba köklərim möhkəm şəkildə bu diyarla bağlıdır, əcdadların burada doğulub və dünyadan köçüblər, mən buranın şivəsinə, ağız dadına, yerli kəndlilərin danışığına, bu kəndlərə, bu torpağa, bu havaya alışdığımdan burada daha rahat fikrə dalır, daha yaxşı düşünürəm.

Uşaqlıq illərimin keçdiyi bu evi də sevirəm. Pəncərələrimizdən görünən Sena çayı ilə evimizin arasında bağ çəpəri boyunca uzanan piyada yolu var. Suları Ruandan Havra doğru axan bu geniş və böyük çayda daim gəmilər üzür.

Uzaqda, sol tərəfdə böyük şəhər olan Ruan gözə dəyir. Onun mavi rəngli damlarının fonunda qotik üslubda, şişuclu kilsə qüllələri nəzərə çarpır. Şəffaf göylərə car çəkən bu çoxsaylı və böyüklü-küçüklü kilsələrin hamısının başında çuqundan tökülən sivri qüllələr görünür. Kilsələrin zəng qüllələri səhər saatlarında göz oxşayır, onların tuncdan tökülmüş zənglərindən qopan cingiltili səsləri eşən meh qulaqlarımda çınqıldadır: bu səs gah azalır, gah artır.

Bu səhər hər şey necə də gözəl idi!

Saat on birə doğru bağın o biri üzündən upuzun bir gəmi karvanı keçdi; ticarət gəmilərindən ibarət karvanı ardınca dartıb aparən yedəkçi gəmi balaca milçəyə bənzəyirdi, möhkəm tırıldayırdı və qatı tüstüsüylə havanı korlayırdı. Al-qırmızı bayraqları mavi səmada yellənən bir cüt ingilis şxununun ardınca Braziliyaya məxsus üç dor ağaclı bir yelkənli gəmi peyda oldu. Onun göz qamaşdıracaq qədər bəyaz yelkənləri günəşdə bərq vururdu. Öz görünüşüylə bu gəmi gözümü-könlümü necə oxşadısa, özümdən xəbərsiz ona təzim də elədim.

11 may. Son günlər qızdırmam var, tabım-taqətim kəsilib, bəlkə də, bu, qüssədəndir.

Sonsuz sevinci məyusluğa, özünəgüvəni isə könül təlaşına çevirən o gözəgörünməz dalğalar haradan zühur edir axı? Sanki, ətrafımızda var olsa da, havada anlaşılmaz, gözə görünməyən qüvvələr mövcuddur və biz daim onlarla sirli qonşuluq şəraitində yaşayırıq. Yuxudan oyandığım zaman misilsiz əhvali-ruhiyyəmə olduğundan var səsimlə oxumaq keçir içimdən. Görən niyə? Çay kənarında dolaşmağa yollanır və elə həmin dəqiqə də qəfil geri dönüb, nədənsə, evimə tələsirəm,

məni hansısa acı xəbər gözlədiyindən sinəm daralır. Amma niyə? Bəlkə, əsən soyuq külək dərimə və əsəblərimə təsir göstərməklə içimi sıxıntıyla doldurub? Bəlkə, hava şəraiti və ya buludların biçimi, bəlkə, bu daim dəyişikliklərə məruz qalan əşyalar dünyası gözlərimdə əks olunmaqla, içimi zülmətə qərq edib? Bütün bu sualları, görəsən, kim cavablandıracaq? Bəlkə, çevrəməzdə qərarlaşan hər şey nəzər salmadan, toxunmadan, ciddiyyə almada da varlığını duyduğumuz hər şey ruhumuza, duyğularımıza, onlar vasitəsiylə beynimizə anı, anlaşılma və sarsıdıcı təsir göstərir?! Gözə görünməz dünyanın sirləri necə də dərinmiş! Nə çox yaxını, nə də çox uzağı, nə çox xırdanı, nə də çox irini, hətta tükü tükəndən zorla seçən gözlərimiz, yetərinə kamil olmayan duyğularımız, nə uzaq ulduzlarda, nə də birçə damla suda məskunlaşan varlıqları sezmə bilir nəzərlərimiz... Qulaqlarımız da bizi aldadır, çünki hava axınları «səs» adı altında bizim duyacağımız dalğaları - eynilə sehrbazlar kimi dəyişdirir, onları fərqli yüksəkliyə malik notlara çevirir və bununla da lal təbiətin canlanmasını şirin bir nəغمə kimi bizlərə təqdim edir... Halbuki bizim qoxu duyğumuz bir itinkindən xeyli zəifdir... Dadına baxdığımız şərabın yaşını da biz çətinliklə təyin edirik! Əgər bizim hiss orqanlarımız bir qədər fərqli olsaydılar, bu sayədə biz çevrəməzdə nə qədər fərqli, möcüzələrlə dolu bir dünya kəşf edə bilerdik!

16 may. Gerçəkdən xəstə imişəm! Halbuki ötən ay özümü necə də yaxşı hiss eləyirdim! Qızdırma, keçib-gətmək bilməyən qızdırma, daha doğrusu, qızdırmanın doğurduğu oyanıqlıq tək-cə bədənimə deyil, ruhumu da əldən salmaqdadır. Başımın üstünü alan çəkilməz təhlükə qorxusundan heç cür qurtula bilmirəm, bilmək olmur: bu, qaçılmaz bir faciədir, mənə yaxınlaşan əcəldir, yoxsa ki, bir bəlanın signalı. Amma onun qarımada, varlığının lap dərinliyində kök salan, hələlik dəqiqləşməmiş bir xəstəliyin nişanəsi olduğuna zərrəcə şübhəm yoxdur.

18 may. İndicə həkimimin yanından gəlirəm: yuxumun ərsə çəkildiyindən ona şikayətləndim. O, nəbzimin sürətlə vurduğunu, gözlərimin bəraldiyini, əsəblərimin isə tarım çəkildiyini dilə gətirsə də, hər hansı təhlükəli simptom görmədiyini bildirdi. Duş və bromlu kalium qəbulunu məsləhət gördü.

25 may. Heç bir yaxşılaşma sezilmir! Mənə nə olduğunu isə anlamıram. Bir azca hava qaralan kimi içimi anlaşılma təlaş bürüyür, sanki, düşən gecə özüylə qorxunc təhlükələr də gətirir. Əlüstü şam yeməyi yeyib, tez əlimə bir kitab alıram, amma baxışlarım önündə hərflər atılıb-düşdüyündən heç nə anlamıram. Belə olanda qonaq otağında var-gəl edirəm, çünki yatmaqdan, yatağa uzanmaqdan son dərəcə qorxuram və bu duyğudan ürəyim sıxılır.

Saat onda yataq otağına yollanıram. İçəri keçən kimi qapıdakı açarı iki kərə burur, bütün cəftələri keçirirəm: mən qorxuram... Amma nədən?.. İndiyədək heç bir qorxunu yaxınıma buraxmamışam... Şkaf qapılarını bir-bir açır, çarpayımın altına baxıram... qulaqlarımı şəkəlib... ətrafa qulaq kəsilirəm... Amma niyə? Qərribə olan da burasıdır ki, bu xəfif halsızlıq, qan dövranımın pozulması və ya qarımın müəyyən orqanlarda toplanması, hansısa sinir lifinin qıcıqlanması kimi canlı orqanizminizdəki xırda-para rahatsızlıqlar mənim kimi şən birisini qaradimməzə, cəsur birisini ağciyəyə çevirməyə qadirmiş. Ən nahayət, yatağa uzanır və edam olunacaq suçlu cəllad gözləyən kimi, mən də yuxumun gəlişini gözləyirəm. Gözlədikcə də dəhşətdən əsirəm, ürəyim quş kimi çırpınır, ayaqlarım, sanki, qıc olur, halbuki üşümürəm və mələfələr tərdən tamam su olur; sonra dibsiz, su ilə dolu bir quyuya düşmüş kimi huşsuzluğa əsir oluram, ondan qurtulmam imkansızlaşır. Ona qədər böyür- başımda pusquda duran, məni izləyən o hiyləgər yuxumun gəlişini hiss edə bilmirəm, durub gözləyirəm ki, nə vaxt üstümə atılıb, gözlərimi qapayacaq və məni bir heçə çevirəcək.

Yatıram... bir xeyli yatıram... bir neçə saat... sonra isə hansısa rəya... yox, rəya yox... bir dəhşət görürəm... Həmin vaxt çarpayıda uzarub yatdığımı yaxşı anlasam da... onu da hiss edirəm ki, biri yaxınlaşıb məni gözdən keçirir, mənə toxunur, çarpayımın çıxır, dizlərini sinəmə dirəyir, boğazımdan ikiəlli yapışdırıb sıxır... var gücüylə sıxır ki... canımı alsın...

Onun əlindən qurtulmağa can atsam da, vahiməyə məğlub olan vücudum bir əsgər kimi boş, halsız olur... nə qışqıra, nə də yerimdən dəbərə bilirəm, nəfəsim daraldığından bir böyrü üstə dönməyə, bu varlığı üzərimdən atmağa çalışıram, çünki nəfəsim kəsilir... amma əlimdən heç nə gəlmir.

Qəflətən diksinib oyanıram, vahimə bürüyən bədənimdən tər gedir. Şam yandırırıram. Otaqda heç kəs yox imiş.

Hər gecə təkrarlanan bu cür sarsıntıdan sonra mən ta səhər açılana qədər rahat uyuyuram.

2 iyun. Durumum fənalaşdı. Doğrudan da, görəsən, mənə nə olub? Brom təsir eləmir. Duş da eləcə. Bu səhər qərara gəldim ki, hər nə qədər tabsız olsam belə, özümü fiziki baxımdan yorub, əldən salım: Rumar meşəsinə gəzintiye yollandım. İlk öncə mənə elə gəldi ki, yüngül, təmiz, şəffaf hava, otların, yarpaqların ətri hopan hava insanın qan dövrənə, könlünə güc və tərəvət bəxş edir. Adətən, ovçuların yararlandığı geniş yolla gedib, sonra La-Buya apararı dar cığıra buruldum. Burada bitən nəhəng ağacların çətirləri o dərəcədə böyük və sıx idi ki, mənimlə göylər arasında, sanki, tünd-yaşıl rəngdə, hətta qaraya çalan bir pərdə var idi.

Həmin an bədənimi əsməcə tutdu: bu, oradakı sərinlikdən deyil, anlaşılmaz təlaşdan qaynaqlanmışdı.

Addımlarımı yeyinlətdim, bu meşədə yalnız olmaqdan ürkdüm, insan hənirtisi olmayan bu guşədə heç nə ilə izah olunmayan bir təlaş bürümüşdü varlığını. Birdən mənə elə gəldi ki, biri arxamca düşüb, qarabaqara məni izləyir, hətta o dərəcədə yaxınlaşıb ki, az sonra mənə toxunacaq. Qəflətən geri qanrıldım. Kimsə yox idi. Sağında-solunda uca ağacların əkildiyi, dübbədüz, enli və kimsəsiz yol uzanırdı arxamda. Tamam boş idi yol. Onun digər tərəfə uzantısı da, eynilə beləcə, yeknəsəq, ucsuz-bucaqsız və qorxunc idi.

Gözlərimi qiydım. Amma niyə? Dabanımla torpağa təmas etməklə, eynilə yelqovan kimi öz oxum ətrafımda sürətlə fırlanmağa başladım. Az qala, yvılacaqdım ki, gözlərimi açdım: ağaclar başıma fırlanırdı, çevrəndəki torpaq ləngər vururdu. Oturmağa məcbur oldum. Özümə gələndə buraya hansı tərəfdən gəlib çıxdığımı heç cür xatırlaya bilmədim. Dəhşətli durum idi bu! Dəhşətli! Dəhşətli! Beynim düşünmək qabiliyyətini itirmişdi. Qarasına sağa üz tutub getdim və təsadüfən məni meşənin dərinliyinə gətirib çıxaran bu yolun lap başlanğıcına çıxdım.

3 iyun. Dəhşətli gecə idi. Bir neçə həftəliyinə buradan gedirəm. Bəlkə də, bu qısa səyahət daxili tarazlığımı bərpa elədi.

2 iyul. Geri döndüm. Tamam sağlamam. Səyahətim çox uğurlu oldu. İlk dəfə Sen-Mişel dağına çıxdım. Günəş qüruba enəndə Avranşda olan birinin qarşısında necə də gözəl mənzərələr açılmış! Şəhər təpə üzərində qərar tutub. Məni şəhərin ətrafındakı bir bağa apardılar, orarı ilk dəfə görəndə heyrətdən bağırdım: sıldırım sahillərin arasındakı körfəzin qarşı tərəfində göz işlədikcə sisli üfüqlər uzanırdı. Sarı rənglə dolub-daşan bu sahilətsiz körfəzdə, qızılı səmanın altındakı qumsal adanın tən ortasında son dərəcə sivri bir zirvə ucalırdı. Günəş təzəcə dənizdə qürub etmişdi, buna görə də odlu səmanın fonunda, haqqında danışıdığım bu qayanın başında əsrarəngiz bir tikili gözə dəyirdi.

Dan yeri ağaran kimi ora üz tutdum. Sular çəkilən vaxt idi, eynilə ötən axşam olduğu kimi, bu gün də mən addım-addım yaxınlaşdığım bu bənzərsiz abbatlıqdan gözümü ayırmırdım. Bir neçə saat getdikdən sonra axır ki, həmin o sıldırım qayaya çatdım. Onun üzərində kiçik bir kənd və iri kilsə qərarlaşmışdı. Dar və dik küçəni keçib, mən Yer kürəsində Tanrının şərəfinə ucaldılan qotik kilsələrin ən gözəli ilə baş-başa qaldım. İçində saysız-hesabsız günbəzlərə malik alçaq məkanlar və incə sütunlar üzərində qərar tutan yüksək qalereyalı olan bu kilsə mənə bütöv bir şəhəri xatırladırdı.

Qranitdən tikilsə də, krujeva kimi xəfif görünən, insan əllərinin möcüzəsi olan bu tikilinin içinə girdim. Onun ən uca nöqtələrindəki zərif zəng qüllələri oyma tağlarla bir-birinə bağhydı, həndəvərlərində isə yuxarıya qalxan yuvarlaq pilləkənlər vardı: sanırdın ki, onlar birbaşa göyə gündüzlər gömgöy, gecələr isə qapqara olan səmaya yüksəlirlər. Qüllələrin üst qismində isə əjdahaların, iblislərin, mifik heyvanların və qorxunc çiçəklərin daş təsvirləri gözə dəyirdi.

Lap zirvəyə çıxıb, mənə bələdçilik edən rahibə dedim:

- Müqəddəs ata, burada, yaqın ki, çox bəxtəvərsiniz?

Cavabında o:

- Buralarda güclü küləklər əsir, cənab, - dedi və biz getdikcə artan, sahilə cuman sulara göz qoyaqoya bir az söhbət elədik.

Bu yerlərlə bağlı həmin rahib qədim rəvayətlər, hər halda, rəvayətlər danışıdı mənə.

Onlardan bircəciyi məndə xüsusilə dərin təəssürat oyatdı. Yerli sakinlər, yəni dağlılar şahidlik edirlər ki, guya, gecələr bu qumluqda əvvəlcə insan səsləri, ardından isə bir cüt keçə mələrtisi

eşidilir. Bunlardan birinin səsi gur, digərininki isə bəmdir. Buna şəkk gətirənlər isə iddia edirlər ki, bu, olsa-olsa, dəniz quşlarının çıxardığı səslərdir, çünki onlar da gah insan fəryadını, gah mələməyi yamsılayırlar. Amma balıqçılar dediklərindən dönmürlər: guya, sahildən gec dönəndə onlar Tanrının da varlığını unuduğu bu, şəhərciyin kənarında, həm də su çəkən saatlarda, qum düyünlərində üzü örtüklü, ahul bir çobanın arxasınca bir cüt keçi apardığına şahid olublar. Keçilərdən birinin üzü kişininkini, digəri isə qadınkını xatırladım, guya uzun və bəyaz tükləri olan bu heyvanlar bir an da susmurlarmış - ya anlaşılmaz bir dildə höcətəşir, ya da var səsləriylə mələyirləmiş.

Rahibdən soruşdum:

- Yəni siz buna inanırsınız ki?

O, pəsdən cavab verdi:

- Heç bilmirəm.

Amma mən dil boğaza qoymadım:

- Əgər Yer kürəsində bizlərdən fərqli hansısa varlıqlar yaşamış olsaydı, bəyəm indiyədək bundan xəbər tutmazdıqımı? Axı necə olub ki, indiyədək o dediklərinizi heç kim, həm də heç vaxt görməyib?

Rahib dilləndi:

-Amma razılaşın ki, biz mövcud varlıqların da yalnız yüz mində bir hissəsini görməkdən məhrumuq. Məsələn, elə küləyi götürək: təbiətin ən güclü ünsürüdür külək, insanları üzüqoylu yuxur, binaları yerlə bir edir, ağacları kökündən qopardır, dənizdəki dalğaları dağ kimi şahə qaldırır, qayaları quma çevirir, nəhəng gəmiləri sahile atır, asır, kəsir, öldürür, vıyıldayır, inləyir. Siz deyin, biz onu görürükümü? Amma onun varlığına şübhə də eləmirik!

Belə sadə sübuta qarşı qalxıb necə etiraz edəydim? Qarşımdakı adam, bəlkə, müdrik, bəlkə də, adi birisiydi. Odur ki nə ona nəyi isə sübut eləməyə səy göstərdim, nə də ona etiraz elədim. Bənzər fikirlər ara-ara mənim də ağıma gəlir.

3 iyul. Pis yatdım: yəqin ki, buraların havası nə isə bir çürüntü qoxuyurmuş və bundan təkcə mən yox, arabaçım da əziyyət çəkirmiş. Axşam evə dönəndə onun saralmış bənizinə diqqət yetirib soruşdum:

- Nə olub sənə, Jak?

- Ağa, gecələr rahatlığım ərsə çəkilir, ona görə də gündüzlər süst düşürəm. Siz o səfərə gedəndən bu azar məni yaxalayıb.

Digər xidmətçilərim özlərini əla hiss edirlər. Qorxuram ki, təkrar o şoqəribin cənginə keçəm.

4 iyul. Yenidən başlanır. Haqlıymışam. Eyni dəhşətli görüntülər təkrarlanır. Bu gecə birisi sinəmə çökmüşdü, dodaqlarını ağzıma dirəyib, bütün həyat şirəmi çəkib aldı. Hə, hə, qırtlağımdan sümürüb çəkdi - eynilə zəli kimi. Şişib dam boyda olunca sinəmdən durdu, yuxudan ayılında özümü o dərəcədə taqətsiz, üzülmüş və içiboş hiss edirdim ki, qolumu qaldıracaq heyim yox idi. Əgər bir-iki gün də beləcə davam eləsə, buralardan gedəcəyəm.

5 iyul. Bəlkə, mən dəli oluram? Dünənki gecə şahidi olduğum olaylar barədə hər nə qədər fikirləşsəm də, onları anlama bilmirəm, başım hərələnir.

Adətim üzrə, axşam qapımı arxadan kilidlədim. Susadığım üçün yarım stəkan su içəndən sonra diqqət yetirdim ki, qrafın elə əvvəlki kimi doludur.

Uzandım və son vaxtlar olduğu kimi, dayanılmaz bir yuxu məni öz girdabına çəkib apardı, aradan iki saat keçmiş böyük vahimə içində oyandım.

Təsəvvürünüze gətirin ki, qabırğalarının arasına bıçaq saplandığını görən biri yuxudan nə halda oyanar: nəfəsi xırıldayır, yuxuda qan gördüyündən tənənfəs olub, öləcəyini, bütün başına gələnləri düşünür və bu zaman acı rüyadan qurtulur.

Özümü ələ alanda təkrar su içmək keçdi könlümdən. Şam yandırılıb, qrafın qoyulan masaya yanaşdım, onun boğazını stəkana tərəf əysəm də, oradan bircə damla da düşmədi. İndi də qrafın boş idi! Tamam boş! Əvvəlcə məsələnin mahiyyətini anlamadım, amma sonra, yəni bunu anlayandan sonra necə sarsıldım, stula çökməli oldum. Sonra yerimdən sıçrayıb ətrafımı süzdüm, təkrar oturdum, qarşımdakı boş qrafın son dərəcə şəffaf olduğundan sonsuz dəhşətə qapıldım. Sırrını anlamaqdan ötrü baxışlarımı ona dikdim. Əllərim titrəməyə başlamışdı. Bəs suyu kim içmişdi? Kim? Yəqin ki, mən? Məndən başqa kim içəcəkdi ki? Belə çıxır ki, mən lunatik imişəm: özümdən

xəbərsiz belə sirlə və ikili bir həyat sürürmüşəm, elə buna görə də durmadan düşünürmüşəm ki, əslində, hər bir insan ikili varlığa sahibdir, yuxuya əsir olduğumuz saatlarda naməlum, gözə görünməz və dərkolunmaz bir varlıq bizim taqətsiz düşən bədənimizi bizim özümüzədən daha artıq dərəcədə idarə etməyə başlayır.

İndi bu iyrənc qorxumdan kimə söz açım axı? Yatdığı müddətdə suyu qeybə çəkilən qrafini dəhşət içində süzən, amma ağı, yaddaşı yerində olan birisinin yaşantılarını kim anlayar, görəni? Ta səhərə qədər o stuldan qalxıb, yatağa getməyə cürətini çatmadı.

6 iyul. Mən getdikcə dəliləşirəm. Bu gecə də kim isə qrafindəki suyu içmişdi. Yəqin ki, o elə özüməm.

Özüm? Eləmi? Başqa kim olacaq? Kim? İlahi pərvərdigara! Yoxsa mən... ağımdan oluram? Elə isə kim mənim dadıma yetəcək?

10 iyul. Ötən günlər ərzində necə də misilsiz təcrübələrə imza atdım!

Dəli olduğuma şübhə ola bilməz! Amma hər halda...

İyulun altısında yatağa uzanmadan masaya şərab, süd, çörək və çiyələk qoydum.

Kimse... suyun hamısını, südün isə müəyyən qədərini içmişdi. Çörəyə, şəraba və çiyələyə toxunulmamışdı.

İyulun yeddində təkrarlanan təcrübəm də eyni nəticəni verdi.

Səkkiz iyul günü su və süddən başqa qalan ərzaqları masaya düzdüm. Bu dəfə heç nəyə toxunulmadı.

Ayın doqquzunda, sadəcə, südlə suyu masaya qoyub, qrafini bəyaz bezlə, onun qapağını isə lentlə sarıdım. Sonra ağızımı, saqqalımı və əllərimi qrafilə qaraldıb, yatağa uzandım.

Həmin dəqiqə şirin yuxuya getdim. İzaholunmaz bir dəhşət içində oyandım. Yəqin ki, möhkəm yatdığımdan heç tərpənməmişdim, əks halda, mələfələrdə əlimin izləri qalardı. Qrafinə sarılan bez bəmbəyaz qalmışdı. Qorxunc intizar içində qapağa sarıyan lenti açdım. Bütün su içilmişdi! Bütün süd də eləcə! İlahi! İlahi pərvərdigara!..

Təcili Parisə yola düşürəm.

12 iyul. Paris. Son günlər qərribə bir bədbinlik dolmaqdadır içimə! Ya mən öz sərhəd tanımayan xəyallarımın əsirinə çevrilmişəm, ya da ki, həqiqətən, yuxudagezənəm. Bəlkə də, bütün bu müddət ərzində mən hamunun etiraf etdiyi, lakin hələ də sirlə qalan o təlqin qüvvəsinin təsiri altındayam?! Hər halda, bu daxili sarsıntılar məni dəlilik həddinə çatdırırdı, amma cəmi birçə gündür ki, Parisdəyəm və artıq sağlam birinə çevrilmişəm.

Dünənki gün dostyana və işgüzar görüşlərlə zəngin keçdiyindən özümdə xeyli canlanma duydum.

Axşam Fransa Komediya Teatrında oğul Dümanın pyesinə baxdım: onun çox iti və möhtəşəm zəkasının məhsulu məni tam mənada sağaltdı. Beyni fasiləsiz iş rejiminə alışmış insanlardan ötrü tənhalıq çox qorxuludur. Biz daim düşünən və öz fikrini sərbəst açıqlayan insanlar arasında yaşamaalıyıq. Uzun müddətə yalqızlığa çəkiləndə boşluğa baxıb, özümüzədən kabuslar uydururuq çünki.

Hotelə döndüyüm zaman kefim yerindəydi. İnsanlar qaynaşan bulvara nəzər saldıqca yaxın keçmişdəki qorxu-ürkümü istehza ilə xatırlayırdım: çünki mənimlə, bəli, bəli, mənimlə bir damın altında gözəgörünməz birinin olduğunu tam ciddiyyətlə qəbul edirdim. İnsan ağı necə də bəsitdir: ən vecəyaramaz, amma anlaşılmaz bir olayla təkbətək qalınca, o, tarazlıqdan çıxır.

Ən adi, məsələn: «Mən səbəbləri bilmədiyimdən nəticəni də anlamıram», - tipli bir qənaətə gəlmək əvəzinə, biz özümüzədən vahimə dolu sirləri, sehrli olayları bir-birinin ardınca uydururuq!

14 iyul. Respublika günüdür. Küçələrdə dolaşdım. Başqalarını və atəşfəşanlığı seyr etməklə, uşaq kimi sevindim. Əslinə qalsa, dövlətin əvvəlcədən və rəsmən təyin etdiyi bir gündə bunca sevinməkdən axmaq heç nə ola bilməz! «Xalq» dediyin başsız-beyinsiz sürüdür, ya həddindən artıq səbrlidir, ya da hədsiz dərəcədə qızgın. Ona: «Sevin!» - əmri verildə sevinir. «Qonşunla qanlı savaşa gir!» - əmrinə eyni şəkildə əməl edir. «İmperatora səs ver!» - buyrulursa, buna da hazırdır. «Respublikaya səs ver!» - deyildə isə respublika quruluşunu dəstəkləyir.

Sürü ilə müqayisədə çobanlar da çox ağıllı deyillər, sadəcə, onlar insanlara deyil, müəyyən prinsiplərə uyurlar. Amma prinsiplər də yanlışsız və hər zaman keçərli sayıldıqlarına görə saxta,

mənasız və vecsizdir, çünki yaşadığımız bu dünyada səs də, işıq da eyni dərəcədə illüziyadır.

16 iyul. Dünən şahidi olduğum hadisədən xeyli həyəcanlandım.

Xalaqızığıldə nahar edirdim. Onun əri Limojdakı 76-cı meşəbəyi alayının komandiridir. Məndən başqa orada iki xanım və onlardan birinin əri - doktor Paran da var idi. Bu adam son vaxtlar hipnoz və təlqin yoluyla aparılan təcrübələr nəticəsində bəlli olan əsəb xəstəlikləri və digər qəribə olaylarla ciddi şəkildə məşğul olur.

O, biza həm ingilis alimlərinin, həm də Nansidəki Tibb İnstitutu həkimlərinin gəldikləri heyratəmiz nəticələrdən söz açdı.

Misal gətirdiyi faktlar o dərəcədə ağılasığmaz idi ki, mən özümü saxlamayıb, onlara qarşı qəti etirazımı bildirdim.

O deyirdi:

- Hazırda biz təbiətin ən böyük sirlərindən birini kəşf etmək ərəfəsindəyik. Bunu deyərəkən mən Yer kürəsinin saysız-hesabsız sirlərindən bizə bəlli olan ən böyük sirlərini nəzərdə tuturam. İnsan düşünməyə başlayandan, öz fikirlərini şifahi və yazılı şəkildə ifadə edəndən bəri yetərinə kamil və həssas olmayan orqanlarının hiss etmədiyi sirli, ələkeçməz aləmin varlığını duyur və bu sahədəki çarəsizliyinin kompensasiyası üçün beynini gərgin çəhşdirir. İbtidai mərhələdə ikən bu şüurun gözəgörünməz aləmlə təmasları ona, sadəcə, qorxu aşılayırdı. Avam xalqın inam bəslədiyi sehrli olaylar, uçan ruhlar, ilahələr, qəbirdən xortlayan varlıqlar və hətta, bir az da cürətlənərək deyirəm, Allah barədə əfsanələri yaradan da bu qorxu hissəsidir. İstənilən dində uca yaradan barədə var olan anlayışlar hədsiz qorxuya qapılan, özünü çarəsiz, küt və vecsiz hiss edən, məhdud insan zəkasının məhsuludur. Bu barədə Volterin kəlamı misilsizdir: «Tanrı insanı özünə bənzər yaratdığı üçün insan da onun borcundan eyni şəkildə çıxıb».

Amma təxminən, yüz ildən də bir az əvvəl insanlar yavaş-yavaş kəmilləşməyə başladılar. Mesmer və digər alimlər bizə indiyədək bəlli olmayan yolları tanıtdılar, bunun sayəsində son beş-altı ildə biz heyratəmiz nəticələrə imza ata bildik.

Bu sözlərə şübhəylə yanaşan xalam qızı gülümsədikdə doktor Paran soruşdu:

- İstəyirsinizsə, indicə sizi yuxuya verim?

- Haydı, cəhd edin görüm.

Gözlərini kresloya oturan bu xanımdan çəkməyən doktor onu hipnoz etməyə girişdi. O ara mən də özümü qəflətən itirməyə başladım, ürəyim çırpındı, dilim-ağzım qurudu. Gözlərimin önündəcə xanım Sablənin göz qapaqları örtülməyə, dodağı səyriməyə, tənəffüsü isə ağırlaşmağa başladı.

On dəqiqə sonra qadın yuxuya daldı.

Doktor üzünü mənə tutdu:

- Keçin, onun arxa tərəfində əyləşin.

Oturdum. Qadının ovcuna bir vizit kartı qoyan doktor dedi:

- Bu, bir güzğüdü. Deyin, orada nə görürsünüz?

- Xalaoğlum, - dedi.

- O neyləyir?

- Bığlarını didişdirir.

- Bəs indi necə?

- Cibindən bir şəkil çıxarır.

- Bu, kimin şəkildir?

- Onun özününkü.

Qadın heç nədə yanılmamışdı! Həm də ki o şəkli mənə bu axşam, hoteldən çıxanda təqdim eləmişdilər.

- Şəkildə o, hansı pozada dayanıb?

- Ayaq üstədir, əlində də şlyapa var.

Bu adi karton parçasından hazırlanmış vizit kartında xalaqızım mənə eynilə aynadakı kimi görürdü!

Bundan heyratlənən digər xanımlar bir ağızdan:

- Yetər! Yetər! Yetər! - deyə çığurdılar.

Amma doktor əmr verdi:

- Sabah saat səkkizdə qonaq evinə gedib, xalaoğlunuzdan beş min frank istəyəcəksiniz: deyin ki, pulu əriniz istəyir və o, növbəti səfərə yollanmazdan öncə bu məbləğ barədə soruşacaq.

Sonra doktor qadını oyandırdı.

Hotelə gedərkən yolda bu qərribə hipnoz seansı barədə düşünür və bu zaman daha çox belə qərara gəlirdim ki, bu iş mənim ta uşaqlıqdan, həm də doğma bacım qədər tanıdığım xalaoğlunuzdan yox, məhz doktordan qaynaqlarur. Bəlkə də, o, yuxuya dalan qadının qarşısında gizlicə bir güzgü tutmuşdu, bizim isə diqqətimizi uyuyan qadının əlindəki vizit kartına yönəlmişdi? Axı gerçək fokusçular bundan qəliz şeylər də bacarırlar!

Nə isə, tutduğum otağa gəlib yatağa uzandım.

Səhər saat doqquzun yarısında xidmətçim məni səslədi:

- Cənab, xanım Sable sizi soruşur, deyəcək vacib sözlü var.

Əlüstü pal-paltarımı geyinəndən sonra qadın otağa girdi. Həyəcanlı görünürdü, üzündəki vual qaldırmaqdan oturdur və üzünə küt ifadə verərək dedi:

- Əziz xalaoğlum! Sizdən vacib bir işdə yardım istəyirəm.

- Hansı işdə, xalaoğlum?

- Bundan ötrü sizə üz tutduğum üçün xəcələt çəksəm də, başqa çarəm yoxdur. Mənə təcili, başa düşürsünüz, təcili beş min frank lazımdır.

- Sizə? Bu, ciddi sözlüdür?

- Hə, daha doğrusu, pul ərimə lazımdır. Mənə bu pulu tapmağı tapşırıb.

Təəccübdən dilim topal vurmağa başlamışdı. Öz-özümədən soruşdum ki, bəlkə, bu qadını mənimlə məzələnmək üçün doktor Paran bura yollayıb? Bəlkə də, bu, əvvəlcədən düşünülmüş və ustalıqla ifa olunan bir məzhəkədir?

Amma xalaoğlunuzun pərişan sifətini diqqətlə süzünce, bunun oyun olmadığını qət elədim. Mənim ayağıma bu xahişlə gələrkən onun nələr keçirdiyini, həyəcandan titrədiyini sezdim. Az qala, hönkürəcəkdi zavallı.

Xanım Sablenin yetərinə zəngin olduğunu bildiyimdən xəbər aldım:

- Bu mümkündürmü? Yəni ərinizin nağd beş min frankı yoxdur ki? Bir özünüz düşünün. Bu tapşırığı sizə ərinizin verdiyindən əminsizsinizmi?

Susan qadın yaddaşını ələk-vələk edəndən sonra dilləndi:

- Hə... hə... əminəm...

- Sizə bu göstərişi yazılı şəkildə verib?

Qadın nəyi isə xatırlayırmış kimi təkrar susdu. Bu anlarda onun necə üzücü gərginliyə qapıldığını fərqləndirdim.

Qadın yadına sala bilmirdi. Təkcə o yadındaydı ki, əri üçün məndən beş min frank borc pul almalıdır. Odur ki yalan söyləməli oldu:

- Hə, yazılı.

- Amma nə vaxt? Axı dünən siz bu barədə mənimlə bircə kəlmə də kəsməmişdiniz.

- Məktubu bu səhər aldım.

- Onu oxuya bilərəm?

- Yox... yox... bu mümkün deyil... məktubu yalnız mən oxuya bilərəm... orada çox özəl məqamlar vardı... Mən... mən... onu yandırdım.

- Onda belə çıxır ki, əriniz borca düşüb?

Qadının cavabı yenə də ləngidi və o, pəsdən:

- Bilmirəm, - cavabını verdi.

Mən sərt tərzdə:

- Xalaoğlum, indi üstümdə beş min frank yoxdur, - dedim. Qadın nalə çəkdi:

- Xahiş edirəm, yalvarıram, mənim xətrimə bu pulu tapın!.. Xanım Sable görünməmiş məyusluq içində idi. Səsi dəyişmişdi, dua edirmiş kimi əllərini üz-üzə tutub ağlayır, içini çəkir, ona verilən qəti və amansız əmrədən çıxmağa cürət eləmədi:

- Yalvarıram sizə!.. Kaş biləydiniz ki, necə ağır durumdayam!.. Günü bu gün həmin məbləği tapmalıyam!

Ona rəhmim gəldi:

- Söz verirəm ki, ən qısa zamanda o məbləği alacaqsınız. Qadın sevincək:
- Təşəkkür edirəm! Təşəkkürlər! Necə də nəcibsiniz!

Bunun ardınca mən:

- Dünənki axşamı yaxşımı xatırlayırsınız? - deyə soruşdum.

- Hə.

- Doktor Paranın sizi yuxuladığını da?

- Hə.

- Elə isə bilin ki, bu səhər gəlib məndən beş min frank istəməyinizi də sizə məhz o aşlamışdı. İndi də siz onun təlqininin altındasınız.

Bir az düşünən qadın etiraz elədi:

- Amma ərimə, doğrudan da, pul lazımdır.

Düz bir saat sərəsər ona anlatsam da, qadın dediyində durdu. Qadın gedən kimi mən də birbaşa doktorun yanına yollandım. Harayasa getməyə hazırlaşsa da, o, mənim hekayətimi üzündə təbəssümlə dinləyib soruşdu:

- Hə, indi necə, danışıqlarıma inandınız?

- İnanmağa məcbur oldum.

- Durun gedək o xanımın yanına.

Xalam qızı şezlonqda uzanıb mürgü döyürdü. Baxışlarını görkəmindən yorğunluq yağan qadına zilləyən doktor bir əliylə onun əlini sıxdı, digər əlini isə pasiyentin gözləri önündə o vaxta qədər tutdu ki, doktorun baxışlarındakı maqnetizmə davam gətirməyən qadın göz qapaqlarını yummalı oldu.

Qadın yuxuya dalan kimi doktor Paran dedi:

- Daha ərinizin beş min franka ehtiyacı yoxdur. Xalaoğlunuzdan bu məbləği istədiyinizi unudun.

Əgər o, sizə bu barədə xatırladarsa, nədən söhbət etdiyini anlamadığınızı deyın.

Sonra doktor qadını oyatdı. Mən cibimdən pulqabımı çıxartdım:

- Əziz xalaqızım, bu səhər istədiyiniz məbləği gətirmişəm.

Qadın bundan necə çaşqınlığa qapılırsa, dediyimi bir daha təkrarlamadım. Amma səhərki söhbətimizi xatırlatmağa cəhd göstərsəm də, o, hər şeyi rədd elədi. Bu sözlərlə onu doladığımı zənn elədiyi üçün hələ bir məndən incidi də.

Yenicə hotələ qayıtmışam. Yaşadıqlarım məni hövsələdən çıxardıği üçün qəhvəaltıdan imtina elədim.

19 iyul. Doktor Paranın təcrübəsi barədə söz etdiyim hər kəs məni lağa qoyur. Nə düşünəcəyimə qərar verə bilmirəm. Vaxtilə bir müdrik deyib: «Bəs əgər...»

21 iyul. Bujivldə nahar elədim, sonra avarçəkənlərin balına yollandım. Gerçəkdən də, fikirlərimizin axarını içində olduğumuz şərait yönləndirir. Məsələn, «Qurbağa yuvası»nda olanda insanın sehrli aləmə inamı çox gülünc görünür... Bəs Sen-Mişel dağının təpəsinə çıxanda necə?.. Və ya Hindistanda olanda?.. Şəraitin və məkanın rolu necə də güclüymüş! Gələn həftə evimə dönəcəyəm.

30 iyul. Dünən evə qayıtdım. Hər şey yolunda gedir.

2 avqust. Yeni bir şey yoxdur. Hava əladır. Günlər uzununu oturub Senanın sularına göz qoyuram.

4 avqust. Xidmətçilərim arasında mübahisə düşüb: guya, onlardan hansısa gecələr mətbəxdəki qab-qacağı sındırır. Qulluqçum aşpaz qadını, aşpaz qadın idarəçi xarımı, idarəçi xanım isə bu iki nəfəri birdən suçlayır. Əsl suçlu kimdir, görən? Çox müşkül tapmacadır bu.

6 avqust. Bu səfər aqlım başımda idi və mən gördüm... hə, hə, öz gözlərimlə gördüm! Daha heç bir şübhə yeri ola bilməz... Hələ üsütmə canımdan çıxmayıb... hələ də qorxudan tüklərim biz-biz dayanır!.. Onu gördüm!..

Gündüz saat ikidə hər tərəf günəş işığında yuyunurdu. Qızılgül bağındaki cığırda, sağında-solunda payız sortu sayılan qızılgül kolları əkilən cığırda gəzişirdim.

«Azman döyüşçü» adlanan qızılgül kolunda üç ədəd gözəl gül açılmışdı. Onları rahat süzmək üçün ayaq saxladım və tam dəqiqliyi ilə gördüm ki, lap yaxınlığımdakı bu güllərdən birinin budağı əyildi, sanki, ona gözəgörünməz bir əl toxundu, sonra isə həmin budaq sındı, sanki, həmin əl bu gülü qopardı! Sonra koldan üzülən gül havada bir əyri xətt cızdı - sanki, kimsə onu qoxulamaq üçün burnuna apardı və gül şəffaf havada dondu: məndən üç addım aralıdakı bu al-qırmızı ləkə,

sanki, bir boşluq fonunda havadan asılı idi. Məni əl-ayaq basdı, özümü gülə tərəf atdım ki, onu yaxalayım! Amma bu cəhd boşa çıxdı: gül qeyb oldu. Normal ağla və səhhətə malik birisinin gözüne bu cür hallüsinasiyaların görünə bilməyəcəyini dərk etdiyimdən içimdə özümə qarşı nifrət aşib-daşdı.

Amma bu, hallüsinasiya idimi? Təkrar həmin qızılgül koluna baxdım və gördüm ki, bayaq gülü dərilən qırıq budaq toxunulmamış bir cüt gülün arasından mənə baxır!

Möhkəm sarsıldığım üçün evə üz tutdum: gündüzün ardınca gecənin gələcəyinə necə əminəmsə, eynilə mən həndəvərində gözəgörünməz birinin olduğunu, onun suyumu, südümü içdiyini, əşyalarıma toxunduğunu, onları əlinə aldığı, hərdən bir yerlərini dəyişdiyini, yəni duyğu orqanlarım üçün əlçatmaz olsa da, haqqında danışıdığım o varlığın tamamilə maddi olduğunu, mənimlə yanaşı, bir damın altında yaşadığını özüm üçün qət elədim.

7 avqust. Gecə sakit keçdi. Yuxuma haram qatmasa da, o varlıq qrafindəki suyun hamısını içmişdi.

Özümün gerçəkdən dəli olub-olmadığımı öyrənməyə çalışıram. İndi qızmar günəşin yaxıbyandırdığı sahilə dolaşarkən öz-özümə bu sualı verdim və bunu əvvəllər etdiyim kimi, yəni ürəkəkəsənə və dumanlı bir şəkildə deyil, sərt və açıq şəkildə etdim. Həyatım boyu çox dəlillər görmüşəm, onların aralarında söz anlayan, dərrakəsi yerində olan və bircə məqamda hər şeyə nüfuz edə bilənlərə də rastlamışam. İstənilən mövzuda sağlam, təməlli və soyuqqanlı mühakimə yürüdən bu adamların düşüncəsi qəflətən sualtı bir maneə kimi maniya ilə rastlaşanda onda çat əmələ gəlir, parçalanma başlayır və zəkaları çalxalanan, təhlükələrlə dolu okeanda qərq olur. Dəli-dolu küləklərin, dumanın və nəhəng dalğaların meydan suladığı bu okeanın adı «dəlilik»dir.

Əgər mən baş verən dəyişiklikləri görməsəydim, onların fərqi varmısaydım, içimdə yaranan təlatümü soyuqqanlıqla təhlil etməsəydim, onda özümü, əlbəttə ki, dəli, həm də zır dəli sayardım. Ona görə də, hallüsinasiyalara məruz qaldığımı etiraf etsəm də, düşünmə qabiliyyətimə hələlik saxlayıram. Beynimdə hansısa anlaşılmaz bir mərzə yaranıb, hazırda fizioloqların çoxu bu cür xəstəliklərin özəllikləri və yaranma səbəblərini araşdırmaqla məşğuldur. Dünyanı dərkimdə, fikirlərimin axarında və ardıcılığında yaranan dərin çətin səbəbkarı da məhz elə bu xəstəlikdir. Bu cür halları biz yuxuda da yaşayırıq, çünki röyamızdakı istənilən xəyaləti tam real bir şey kimi qəbul edirik, çünki həmin vaxt hər şeyin gerçək olub-olmadığına qərar verən reallıq hissimiz yuxuya gedir, xəyalımız isə öz işindən qalmır, daim ayıq-sayıq olur. Bəlkə, beynimdəki hansısa bilmədiyim bir sim qırılıb? Bəzən ağır qəzaya düşən adamlar xüsusi tarixləri, yalnız feilləri və ya ancaq rəqəmləri birdəfəlik unudurlar. Son vaxtlar elm sübuta yetirib ki, insan zəkasının hər bir guşəsinin özünəməxsus, həm də fərqli funksiyası var. Ona görə də, mənim real olayları hallüsinasiyalardan ayırma hissim hərdən bir pozulursa, bunda qərübə nə var axı?

Çay sahilində gəzişərkən mən bütün bunlar barədə düşünürdüm. Torpağa sonsuz cazibə bəxş edən günəş şüaları suları da isindirirdi, içim həyat eşqiylə dolurdu, dəli uçuşlarıyla gözümü oxşayan qaranquşlara, həzin xışiltıları qulağımı oxşayan çəmən otlarına heyran idim.

Amma o ara könlümdə anlaşılmaz bir təlaşın baş qaldırdığını da duyurdum. Sanki, gözəgörünməz aləmə aid nəhs qüvvə üstümə çökür, gah yolunu kəsib məni dayanmağa məcbur edir, gah da mənə geri dönməyi əmr edirdi. Bir an öncə evə dönmək istəyirdim - evdə doğmalarından biri xəstə olanlara bu hissə tanışdır: kandan dıışıarı ayaq qoyduqları andan evdəki xəstənin vəziyyətinin fənalacağı barədə təşvişlər bir an da onları tərk etmir.

Eynilə beləcə, mən də öz iradəm xaricində evə tələsdim və özümü inandırdım ki, orada məni məktub və ya teleqram şəklində bəd xəbər gözləyir. Amma təlaşlarımın heç biri doğru çıxmadı və əgər yenidən heç nə ilə müqayisə olunmayan o sirli görüntü təkrar peyda olsaydı, bəlkə, bu qədər heyrlənməz və narahat olmazdım.

8 avqust. Dünənki gün dəhşətli keçdi. Məni kölgətək izləyən o gözəgörünməz varlıq daha heç nədə özünü büruzə verməsə də, onun burada, böyrümdə olduğunun, məni izlədiyinin fərqindəyəm. Az qala, vücudumun hər hüceyrəsinə hakim kəsilən o varlıq iradəmi öz quluna çevirib. Həm də ki, hər hansı tilsimlə zühur edəndə, gözəgörünməz olanda o, mənə daha çox vahimə aşılayır.

Hər şeyə rəğmən, gecə rahat yatdım.

9 avqust. Bir şey olmasa da, qorxu hissəsinin əsiriyəm.

10 avqust. Bir yenilik yoxdur, amma kim bilir ki, sabah nə olacaq?

11 avqust. Əvvəlki kimi, təzə xəbər yoxdur. Bu qorxu və sonsuz intizar evi başıma dar edib. Gedəcəyəm buradan.

12 avqust. Axşam saat on. Səhər tezdən yola çıxmaq istəsəm də, bunu bacarmadım. Guya ki, öz iradəmi ən bəsit və asan yolla gerçəkləşdirmək istədim: evdən çıxıb, karete oturmaqla sürücüyə mənə Ruana aparmasını buyuracaqdım, amma bacarmadım. Görəsən, niyə?

13 avqust. Elə xəstəliklər var ki, insan varlığının bütün təməllərini sarsıdır, bütün gücümüzü alır, bütün əzələlərimizi boşaldır. Belə olanda sümüklərimiz əti, ətimiz isə suyu xatırladır. Buna bənzər bir xəstəliyə mənəim könlüm yaxalanıb: bununla hesablaşmaq da bunu anlamaq qədər çətindir. Özümü idarə etməyə nə zərrəcə gücüm var, nə cəsəretim, nə də enerjim. İradə sərgiləməyə də hər hansı qabiliyyət qalmayıb məndə, çünki iradəm yox olub, sanki, kimsə iradəmi özününkü ilə əvəz etdiyindən onun dediyi ilə oturub-dururam.

14 avqust. Axırım çatdı! Ruhuma hakim kəsilən biri mənə idarə edir. Bütün hərəkətlərim, fikirlərim və davranışım onun diktəsinə bağlıdır! Sanki, mən daha mövcud deyiləm və öz həyatımın axarını müti bir qul və ya son dərəcə qorxudulmuş seyrçi kimi bir kənardan izləyirəm. Gəzməyə yollanmaq istəyirəm, amma bacarmıram, çünki o, bunu istəmir, ona görə də oturduğum kreslodan qalxa bilmir, qorxudan yarpaq kimi əsirəm. Öz iradəmlə davrandığımı hər vəchlə sübuta yetirməyə çalışıram, ayağa durmağa, hətta kreslodan qalxmağa cəhdlər edirəm - amma bacarmıram. Sanki, mənə kreslodan qopmağa qoymayan qüvvə kreslonu da döşəməyə bərkidib və istənilən qüvvə onu yenməkdə acizdir.

Qəflətən bağa getmək, orada çiylək yığıb yemək istəyi doldu içimə, bu arzumu mütləq gerçəkləşdirmək istəyirəm. Gedirəm də. Çiyələk toplayır, onları yeyirəm! İlahi! İlahi! İlahi, doğrudanmı sən varsan yəni? Əgər varsansa, dadıma yetiş, mənə bu bələdan xilas elə! İlahi, mənə rahimin gəlsin! Mərhəmətini məndən əsirgəmə, xilas elə mənə! Bu necə də çəkilmez əzabdır! Necə isgəncədir! Necə dəhşətdir!

15 avqust. Yaruma gəlib məndən beş min frank istəyəndə xalaqızım da eynilə beləcə, başqasının əsirinə, quluna çevrilibmiş. Başqasının iradəsinə tabe olan o qadının bədənində, sanki başqa, zalım və istismarçı bir ruh məskunlaşmışdı! Bəlkə, artıq məhşər günü yaxınlaşır?

Amma mənə yönləndirən kimdir axı? Gözümə görünməyən, idrakımın qavramadığı, biza, yəni insan cinsinə aid olmayan o varlıq nədir, görən? Bəlkə, gözəgörünməzlər mövcuddur? Bəs elə isə bu dünya var olandan bəri onlar özlərini indi mənə göstərdikləri kimi niyə büruzə verməyiblər? Evimdə baş verənlərə bənzər bir olay barədə heç vaxt heç nə oxumamışam. Bu evdən baş alıb harayasa getsəm, haradasa gizlənsəm və bir də buralara, geriye dönməsəm, bəlkə də, həyatım qurtular! Amma gedə bilmirəm ki, bilmirəm.

16 avqust. Bugünkü gün ikicə saathıya, eynilə yatdığı kamera- nın qapısının bir təsadüf və ya ehtiyatsızlıq nəticəsində açıq olduğunu görən bir məhbussayağı iki saathıya içimdəki nəzarətdən yayındım. Qəflətən hiss elədim ki, azadam və nəzarətçim harayasa qeyb olub. Bircə dəqiqə də itirmədən Ruana yollanmaq üçün karete hazırlanmasını əmr elədim. Tabeçiliyində olan birinə «Sür Ruana!» buyruğunu verə bilmək nə böyük səadət imiş!

Ruana çatan kimi ilk işim kitabxanaya baş çəkmək, keçmişdə və indi dünyada var olan gözəgörünməz varlıqlar barədə doktor German Gereştəusun irihəcmli traktatını sifariş etmək oldu.

Sonra karete oturub «Vağzala sür!» demək istədimsə də, nədənsə uca səslə «Evə gedirik!» buyruğunu verdim. Hə, hə. Hətta bunu adi səslə demədim, elə bağıraraq söylədim ki, yoldan keçənlər də səsimə dönməli oldular. Sonra isə çarəsiz halda özümü oturaçağa yıxdım. Deməli, o, mənə güdərək təkrar dustağa çevirmişdi.

17 avqust. Əcəb gecəydi bu! İlahi, əcəb gecəydi! Amma hər şeyə rəğmə, mən taleyimdən şikayətlənə bilməzdim. Düz gecə saat birə qədər aramsız kitab oxudum. Fəlsəfə və teoqoniya elmləri doktoru olan German Gereştəus öz əsərini gerçəkdə və ya kabus şəklində var olan, ətrafımızda dolayan, bu və ya digər şəkildə öz varlıqlarını bizlərə sezdirən gözəgörünməz varlıqlara həsr edib. Alim bu varlıqların mənşəyindən, təsir dairələrindən və imkanlarından bəhs edir. Amma mənə izləyən o varlıq kitabdakıların heç birinə bənzəmir. Mənə elə gəlir ki, yenicə düşünmə qabiliyyəti

qazanan əcdadımız bu dünyada özündən əvvəl var olan, daha güclü bir varlığın mövcudluğunu hiss etməyə və ondan ürkməyə başlayıbmuş. Bu varlığın aşkar üstünlüyünü duyan əcdadımız bunun səbəbini heç cür izah edə bilmədiyindən dəhşətə qapılıb və gözəgörünməz aləmdə bir sürü qorxunc məxluqun, anlaşılmaz kabusun olduğunu uydurmaqla bu müşkül vəziyyətdən çıxıb.

Deməli belə: saat birə qədər qıraət elədim, sonra açıq pəncərə önündə oturdum, əsən sərin meh həm alımı, həm də düşüncələrimi oxşayırdı.

Hava ihq idi, misilsiz idil Elə əvvəllər də mən bu cür gecələrə valeh idim!

Aydın qeybə çəkildiyi zülmət səma fonunda ulduzlar sayrırdılar. Bunca sonsuz aləmdə kimlər, nələr, hansı varlıqlar, hansı məxluqlar, heyvanlar və bitkilər məskunlaşıb, görün?

Görəsən, onlar da düşünə bilirmi və ya bizə məlum olanlardan xəbərdardırlarmı? Bizə qaranlıq qalanlardan necə, onların xəbəri varmı heç? Görmədiklərimizi görə bilirlərmə? Görəsən, nə vaxtsa, aramızdakı bu uzaq məsafəni qət etməklə onlardan hansı birisə Yer kürəsinə gəlib, onu öz müstəmləkəsinə çevirəcəkmi? Axı normanlar da vaxtilə dənizi keçməklə bu tayda yaşayan daha zəif tayfaları özlərinə qul eləmişdilər.

Bu daim fırlanan, xeyli uzaqlardan bir qətrə su ilə bir topa palçığa bənzəyən planetimizdə bizlər, yəni insanlar nə qədər miskin, bilgisiz, silahsız və arxasız görünürük!

Gecənin rayihəsini sinəmə çəkərək, bu xəyallarla yuxuya getdim.

Qırx dəqiqə sonra bu qəribə və daha öncə heç yaşamadığım bir duyğu ilə rüyadan ayıldım. Yarıyuxulu halda gözlərimi ilk açanda qeyri-adi bir şey dəydi gözümə. Amma qəflətən elə sandım ki, masadakı kitabın vərəqi öz-özünə çevrildi. Həmin vaxt külək yatmışdı.

Bundan heyrətləndim və intizarla gözlərimi kitaba dikdim. Aradan heç dörd dəqiqə keçməmiş gördüm - hə, hə, bunu öz gözlərimlə gördüm - daha bir vərəq qalxdı və əvvəlki səhifənin üstünə yatdı, sanki, onu gözəgörünməz bir əl çevirdi. Məncə, kresloda heç kəs oturmamışdı, amma anladım ki, bu - odur, mənim yerimdə əyləşməklə kitabımı oxuyur! Tələdən qurtulan bir heyvan kimi bir sıçrayışla otağın bu başından digərinə cumdum: yeganə arzum - onu yaxalamaq, boğub öldürmək idi!.. Amma həmin an kreslo aşdı, sanki, kimsə son anda kənara sıçraya bildi!.. masa yırğalandığı üçün döşəməyə düşən lampa söndü, pəncərə zərblə çırpıldı. Sanardın ki, iş başında yaxalanan gecə oğrusu pəncərədən özünü bayıra atarkən hər iki əliylə pəncərə laylarından yapışdı!..

Beləcə, o, əlimdən qaçıb qurtuldu, məndən qorxdu. O, məndən qorxdu!

Onda... onda... belə çıxır ki, sabah da olmasa, birisi gün və ya bir başqa gün... gec və ya tez mən onu yerə yıxıb ayaqlaya biləcəyəm! Bəyəm köpəklərin də öz sahiblərini dişlədiyi, qırtlaqlarını üzdüyü azmı olub?

18 avqust. Bütün günü dünənki olay barədə düşündüm. Əcəb işdir: guya ki, mən qarşısında qəddimi əyməklə onun hər xahişini, şıltaqlığını yerinə yetirməli, hər əmrinə amadə olmalıyamış... Hələlik o, məndən güclüdür, amma vaxt gələcək ki...

19 avqust. Artıq mən hər şeyi... hər şeyi yerli-yataqlı bilirəm! İndicə «Elmi xülasələr»də bu olay barədə oxudum: «Rio-de-Janeyrodan maraqlı bir xəbər alınıb. San-Paulu əyalətində dəlilik epidemiyası tüğyan eləyir və öz əlamətlərinə görə o, orta əsrlərdə Avropada yayılan sürəkli dəlilik formasını xatırladır. Öz ev-əşiklərini atan sakinlər kəndləri tərk edir, əkinləri fələyin ixtiyarına buraxırlar. Deyilənlərə görə, gözlə görünməyən, amma təmasla varlıqları hiss olunan məxluqlar sürüylə onların üzərinə axın edir, onları istədikləri kimi yönləndirirlər. Vampir özəllikli bu məxluqlar yuxuda olan insanların bütün həyat enerjisini sümürür, onların süd və su ehtiyatlarını tükətsələr də, digər ərzaqlarına toxunmur.

Professor don Pedro Enrikes bir qrup tibb alimi ilə birlikdə dəlilik xəstəliyinin bu növünün səbəblərini və əlamətlərini öyrənmək məqsədiylə olay yerinə, San-Pauluya yola düşüb. Araşdırma nəticələri barədə imperatora məruzə edəcək alim dəliliyə tutulan əhalinin ən qısa zamanda daimi məskənlərinə qaytarılması tədbirlərini də açıqlayacaqdır».

Belə, belə! O üçdörlü, yaraşlıq Braziliya gəmisinin səkkiz may tarixində Sena çayı ilə, pəncərələrimin önündən keçdiyini mən yaxşı xatırlayıram! Onun düməğ, heyrətamiz və gözoxşayan görüntüsündən necə böyük həzz almışdım onda. Yəqin, həmin gəmiylə Braziliyada peyda olan biri də buralara gəlibmiş! Əvvəlcə mənə görüb! Sonra isə mənim ağ rəngli evimi görünəcə gəmidən sahilə atıb özünü! İlahi, mənə rəhmən gəlsin!

Hər şeyi anladım, olaylar zəncirini tamamladım. İnsanın dünyaya hakimliyinin sonu yetişib. Artıq o zühur edib: qəbilələr şəklində yaşayan əcdadlarımızın qəlbini bürüyən dəhşətin qaynağı, çarəsiz kahinlərin bəddua və qarğışlarla ürkütdüyü məxluq, cadugərlərin gözdeşən zülmətli gecələrdə səslədikləri, amma onları dinləməyən ruhdur bu. Planetimizin müvəqqəti sahibi sayılan insanların gah dəhşətli, gah da cazibədar ruhlər, mələklər, hal arvadları, cinlər kimi tanışlıqları varlıqdır bu. Daha güclü hissiyyat və sağlam düşüncə sahibi olan insanlar sonradan bu səbəbsiz qorxudan qaynaqlanan avam inancları yerlə yeksan ediblər. Onu əvvəlcə Mesmer təsbit elədi. Dünyanın yeni hakimi insanlara basqı göstərənə qədər, bundan, təxminən, on il öncə işə həkimlər bu basqının nişanələrini qələmə aldılar. Həmin vaxtdan insan oğlu özü kimilərinin könlünə hakim kəsilər, onları əsirə, qula çevirən o gözə görünməz iradə sahibiyə, onun qorxunc silahıyla oynamağa başladı. Bu silah gah «maqnetizm», gah «hipnoz», gah «təlqin» adlandırırıldı... daha hansı terminlər uydurmadılar ki! İnsanların, eynilə ağıh kəsməyən uşaqlar kimi, bu dağıdıcı qüvvə ilə necə məzələndiklərini öz gözlərimlə görmüşəm! Vay halımıza! Vay insanın halına! Artıq o zühur edib... o... o... adını da bilmirəm... o... mənə elə gəlir ki, o, öz adını uca səslə söyləyir, sadəcə, mən bu adı ayırd edə bilmirəm... o... hə, hə, söyləyir... qulaqlarımı şəkəyləyirəm... amma eşitmirəm... təkrar edir... o... Orlyadır! (*hekayənin orijinal adındakı "La Horla" kəlməsinin dilimizdəki qarşılığı "cinlənmə", "dəlişmə"dir - tərcüməçi*) Axır ki, eşidə bildim... hə, hə, bu odur... Orlya... zühur edən də odur!..

Çalağan quşu qumrunun, qurd quzunun, aslan itibuynuzlu öküzün axırına çıxdı. İnsan aslanı oxda, qılıncda, gülləylə yerə yıxdı. Öküzü və ya atı özü üçün vasitəyə, qula, qidaya çevirən insanu Orlya təkcə iradəsinin gücüylə bir heçə döndərməyə qadirmiş. Vay halımıza!

Amma ara-sıra heyvan da öz ağasına qarşı üsyan edir və onu qətlə yetirir... Mən də bunu umuram... və özüm də buna güc tapacağam!.. Buna qədər mən ona toxunmalı, onu görməli və tanımalıyam! Alimlər sübuta yetiriblər ki, heyvanların gözləri bizimkindən fərqlidir, bizim gördüyümüzü onlar görə bilmirlər. Məni öz iradəsinin müti quluna çevirən o sirli hakimi də mənim gözlərim seçmir.

Niyə? Bu yerdə o Sen-Mişel dağında rastlaşdığım rahibin sözləri gəlir ağıma: «Amma razılaşın ki, biz mövcud varlıqların da yalnız yüz mində bir hissəsini görə bilirik. Məsələn, elə küləyi götürək: təbiətin ən güclü ünsürüdür külək, insanları üzüqoylu yıxır, binaları yerlə bir edir, ağacları kökündən qopardır, dənizdəki dalğaları dağ kimi şahə qaldırır, qayaları quma çevirir, vıyıldayır, inləyir - amma deyin, biz onu görürükümü? Onu görməsək belə, varlığına zərrəcə şübhə bəsləmirik!»

Bir şeyi də düşündüm: mənim gözlərim kamillikdən xeyli uzaqdır və zəif yaradıldığından mən sərt, amma şəffaf maddələr - məsələn, şüşəni görə bilmirəm. Əgər mənim yolumun üstə gümüş təbəqəsiz güzgünlük şüşə qoyularsa, onu görmədiyim üçün özümü ona çarpıram, yəqin ki. Eynilə otağa girmək istəyən quş da pəncərə şüşəsinə çırpılır. Bundan başqa, bəyəm dünyada məni yanıldan və yanlış istiqamətləndirən şeylər belə azdır ki?! Bunları nəzərə alsaq, mənim bu yeni zühur edən, həm də şəffaf olan varlığı görə bilməməyim normal sayılmalıdır.

Yeni zühur edən varlıq! Hə, nə olsun axı! Gec-tez o, zühur eləməliydi də! Kim deyib ki, dünyanın əşrəfi bizik, insanlardır? Axı elə biz də bizə qədər var olan digər məxluqlar kimi, o yeni varlığı görməkdən məhrumuq, bu işə onu sübut edir ki, o, yerdə qalan varlıqlardan daha kamildir, onun vücudu bizim bu zəif və uğursuz qurulan, daim yorğunluqdan və gərginlikdən əziyyət çəkən, hər cür orqanlarla təmin olunan bədənimizdən daha üstündür. Daim gərilməmiş yay vəziyyətində bulunan, öz yaşama gücünü havadan, taxıldan və ətdən alan, bir az bitkini, bir az heyvanı, bir az da ruha malik maşını xatırladan bədənimiz elə hey xəstəliklərə, eybəcər dəyişikliklərə, çürüməyə, qırılmaya, nəfəs daralmasına hədəf olur, necə gəldi, son dərəcə kobud, yontanmamış, düşük bir quruluşa sahib bədənimiz həm də çox zəifdir, onu şüurlu və təkrarsız ola biləcək bir varlığın qaralaması da saymaq olar!

Bizlər, yəni dəniz ilbizindən tutmuş insana qədər bütün varlıqlar sayca çox azıq! Əgər ayrı-ayrı növlərin ortaya çıxma ardıcılığındakı fasilə, zaman aralığı hədsiz böyükdürsə, niyə də yeni bir varlıq yaranmasın axı?

Niyə daha bir məxluq meydana çıxmasın? Məsələn, göz qamaşdıracaq qədər parlaq çiçəklərə və bütöv bir əyalətə yayılacaq ətrə malik bir ağac niyə yaranmasın? Və ya, oddan, torpaqdan, havadan və sudan sonra niyə yeni bir ünsür peyda olmasın? Niyə canlı varlıqları təmin edən ünsürlər cəmi dörd cür olmalıymış? Bu çox azdır!

Niyə onların sayı qırxa, dörd yüzə və ya dörd minə çatmasın? Nə üçün biz bu dilənçi payı ilə, bu kasadlıqla hesablaşmalıyıq, hə? Niyə yaradılan hər şeydə belə xəsislik, başdansovduluq və tələm-tələsiklik hiss olunur?! Bəlkə, sizcə, fil və hippopotam - gözəl qədd-qamətin, dəvə isə incəliyin təcəssümüdür?!

Yəqin, etiraz edəcəksiniz ki, kəpənək, bir növ, qanadlı çiçəkdir, eləmi? Mən isə nəhəng, yüzlərlə aləm boyda bir kəpənəyi canlandıraram xəyahmda: onun qanadlarının xəfifliyi, gözəl biçimi və əlvan rənglərinin misli-bərabəri yoxdur... Mən onu görürəm... O, ulduzdan ulduza uçmaqla, öz ətriylə onları tərəvəfləndirir, qanadlarını ehmalca və ahəngdar çırpır... Və həmin aləmlərin sakinləri bu kəpənəyin uçuşunu heyrətlə və könül xoşluğuyla izləyirlər!..

Mənə nə olub, görəsən? Bu, odur, odur, bu həmin Orlyadır, içimə hakim kəsilməklə, mənə axmaq-axmaq fikirlər təlqin edir! İçimdə yaşayan o varlıq mənə çevrilir, deyəsən... Onu öldürəcəyəm!

19 avqust. Onu öldürəcəyəm! Onu görmək imkanı qazandım! Dünən axşam masa arxasında oturub, özümü elə apardım ki, guya, fasiləsiz yazı yazıram. Bu ara o varlığın ətrafımda dolaşacağına heç şübhəm yox idi, bildirdim ki, yavaş-yavaş o, mənə o dərəcədə yaxınlaşacaq, yaxınlaşacaq ki, mən əl atıb ona toxuna biləcəm, onu yaxalaya biləcəyəm... O zaman... çarəsizliyin olan gücümü on qat artıracağına inanırdım, onda mən əllərimi, dizlərimi, sinəmi, başımı, dişlərimi işə salaraq onu boğazlayacaq, əzəcək, dişləyəcək, tikə-para edəcəkdim!..

Onu güdürdüm, bütün varlığımıza hakim kəsilən gərginlik ən yüksək həddə çatmışdı.

Hər iki lampanı, buxarının üstündəki şamdanın səkkiz şamını yandırdım, sanırdım ki, işıqlanma nə qədər güclü olarsa, onu görmək bir o qədər asanlaşacaq!

Qarşı tərəfimdə palıd ağacından hazırlanmış, küncləri sütunlu çarpayım dayanıb, sağ tərəfdə buxarı, solda isə qapı var. Qapını uzun müddət açıq saxladım ki, onu içəri cəlb edim, sonra isə qapını möhkəm bağladım. Arxa tərəfimdəki güzgünün önündə hər gün özümü qırxır və geyinib-kecinirəm, hər dəfə önündən keçəndə bu güzgüdə özümü süzürəm.

Deməli, belə: özümü yazı yazırmuş kimi aparır və bilirəm ki, o, mənə göz qoyur, qəflətən içimdə bir hiss, yox, bir inam yarandı ki, o, burada, böyrümdədir və çiynimin üzərindən, az qala, qulağıma toxunaraq nə yazdığımı oxumağa çalışır.

Yerimdən sıçrayıb, əllərimi irəli uzatmaqla elə cəld geri qarıldım ki, az qaldım yerə sərilim. Və budur... Otaq tamamilə işıqlı olsa da, mən nədənsə güzgüdə öz əksimi görə bilmədim... üzərinə işıq düşən güzgü tam şəffaf, ləkəsiz və təmiz idi... və qarşısında dayansam da, mən onda əks olunmurdum! Onun parlaq səthinin hər qarışını görürdüm, güzgünü dəli kimi süzürdüm və nə yerimdən tərpənə bilir, nə də əlimi qaldıra bilirdim, onun həmişəki kimi yan-yörəmdə olduğunun fərqi deydim, əvvəlki kimi o, məndən ötrü əlçatmaz və gözəgörünməz idi və artıq mənim güzgüdəki əksimin də yoxa çıxmasına nail olmuşdu O!

Əsl dəhşətə qapıldım! Bu ara mən öz əksimin güzgüdə buxar qatı, daha doğrusu, su təbəqəsi arxasındaymiş kimi peyda olduğunu, sonra bu su təbəqəsinin ağır-ağır soldan sağa tərəf axdığını və güzgüdəki əksimin yavaş-yavaş dəqiqləşməyə başladığını sezdim. Sanki, gözümdən qaranlıq çəkilməyə, dağılmağa başladı. Bundan öncə mənimlə güzgü arasında yaygın, yarışəffaf, yarıbulanıq və işığı özündən keçirməyən bir şey durmuşdu, sonradan bu varlıq yavaş-yavaş işığı özündən buraxmağa başladı.

Ən sonda mən əslində olduğum kimi güzgüdə zühur elədim və həmişəki dəqiq biçimimi qazandım.

Mən onu gördüm! O an yaşadığım dəhşətin üşütməsi hələ də canımdadır.

20 avqust. Onu öldürmək lazımdır, amma necə? Heç bilirəm ki, ona necə yol tapım?.. Bəlkə, zəhərləyim? Axı o, suya zəhər qarışdırdığımı görəcək, bir də ki bizim işlətdiyimiz zəhər gözəgörünməzlərə də eyni təsiri göstərirmi ki? Yox... yəqin ki, yox... Onda neyləyim?.. Necə eləyim?..

21 avqust. Ruandan bir çilingər dəvət eləyib, ona, adətən, Parisdəki malikanələrin alt mərtəbələrini pəncərələrinə oğrulardan qorunmaq üçün vurulanlara bənzər dəmir jaluzlər hazırlamağı sifariş elədim. Qapım üçün də bu tip barmaqlıq hazırlatdıracağam. Yəqin ki, o, mənim qorxaq olduğumu zənn edəcək, amma cəhənnəmə ki!..

10 sentyabr. Ruandakı «Kontinental» hotelindəyəm. Mən bunu bacardım... bacardım... Amma o, məhv oldumu? Elə bir şey gördüm ki, ürəyim yerindən oynadı...

Çilingərin evimin pəncərələri üçün hazırladığı dəmir jalüzləri və qapıya vurduğu barmaqığı havalar sərinləsə də, mən gecəyarıya qədər açıq saxlayırdım.

Qəflətən mən onun peyda olduğunu hiss elədim, içimdə sevinc, dəli bir sevinc hissi baş qaldırdı! Oturduğum stuldan qalxdım, onu duyuyq salmamaq üçün otaqda bir xeyli ora-bura dolaşandan sonra başmaqlarımı çıxarıb, çəkələklərimi əliüstü ayaqlarıma taxdım, tənbel addımlarla qapıya sarı üz tutdum, kilidə taxılan açarı iki kərə burdum. Pəncərədəki asma kilidi bağlayandan sonra onun açarını cibimə qoydum.

Bu vaxt hiss elədim ki, o, narahat şəkildə həndəvərimdə dolaşır, məndən qorxdığı üçün onu bayıra buraxmağımı tələb edir. Az qala, bu tələbə riayət edəcəkdim, amma yenə də öz karakterimi göstərdim, qapıya söykənməklə onu azca, çox az araladım, ona çıxış üçün bir siçan dəliyi qədər məsafə saxladım. Mən boyca elə yüksəyəm ki, başım qapının üst tirinə dəyir, ona görə də o varlığın böyrümdən sivişə biləcəyinə heç cür inanmırdım! Onu yataq otağına salıb ağzını kilidlədim, onu həbs elədim! Necə də bəxtəvərəm! Axır ki, yaxalandı. Pillekənlə qaça-qaça etməklə özümü yataq otağının altındakı qonaq otağına saldım, bir cüt lampadakı nöyüti mebelin, xalılarn üstünə, hər yerə tökdüm, onlara od vurandan sonra qəsrimin giriş qapısını arxadan iki kərə kilidləməklə özümü bayıra atdım.

Bağın içərilərindəki dəfnə kollarının arxasında gizləndim. Zaman saqqız kimi uzanırdı! Yaman uzanırdı! Artıq düşünməyə başlamışdım ki, ya alov özü-özünə söntüb, ya da ki o varlıq onu söndürüb. Elə həmin an aşağı mərtəbədəki pəncərələrdən birisi alov dalğasının təsiriylə çilikçilik oldu, narıncı-qırmızı rəngli alov dilləri, nəhəng alov dilləri binanın ağ divarlarını boydan-boya, xəfif və nəvaziqli şəkildə sarıb-sarmaladılar, ta dama qədər uzandılar. Onların işığı ağacların budaqlarında və yarpaqlarında əks olundu və bu, hər şeyə qorxu hissi aşladı! Quşların yuxusu dağıldı, itlər ulaşdı, hətta elə zənn elədim ki, sübh çağıdır. Sonra daha iki pəncərə şüşəsi qırıldı və bütün alt mərtəbə dəhşətli tonqalı xatırlatdı. Bu ara bir qadının ətürpədən, qorxunc və acı naləsi gecənin zülmətini yardı və mansardakı bir cüt pəncərə taybatay açıldı. Mən qulluqçular barədə unutmuşdum! Dəhşətə gəlmiş üzlər, vurnuxan əllər gözlərim önündə zühur elədi... Dəhşətdən nə edəcəyimi bilmədim. «Yangın var! Yangını! Köməyə gəlin! Yardım edin!» - deyə bağıraraq, üzü kəndə doğru qaçdım. Harayıma yetişən adamlarla birlikdə mən evimə dönməli oldum, çünki hər şeyi öz gözlərimlə görmək istəyirdim!

Amma evimin yerində qorxunc və nəhəng bir tonqal göylərə baş çəkirdi, onun şöləsindən bütün yan-yörəsi işıqlanırdı və o, içəridəki neçə-neçə insanla birlikdə mənim rəqibimi də külə döndər-məkdəydi. Onu - mənim əsir etdiyim o yeni Varlıq, dünyanın yeni əşrəfi olan Orlyanı!

Qəflətən evin yanan damı divarların arasındakı boşluğa düşüncə, yaranan alov sütunu göylərə yüksəldi. Açıq pəncərələrdən dışarıya uzanan alov dillərinə baxdıqca düşünürdüm: o da indi oradadır, alovun ağuşunda, yaqin ki, ölübdür...

- Ölübdür? Bəs birdən?.. İnsanları öldürən şeylər onun işığı keçirməyən bədəri üçün ölümcül olmasa necə? Bəs o, sağ qalıbsa?.. Bəlkə, o gözəgörünməz və zəhmli Varlıq üçün yeganə hakim zamandırsa, bəs onda necə? Axı ona bəxş olunan bu şəffaf, gözə görünməyən bədən, onu Ruhlara bərabər qılan bədən ona görə verilməyib ki, o da bizlər kimi xəstəliklərin, yaraların, halsızlığın, vaxtsız ölümün şikarına çevrilsin. Vaxtsız ölüm! Elə insan oğlunun başının üstünü alan dəhşət qaynağı da budur, bu! Buna görə də insarı Orlyə əvəz edəcək! Ən adi səbəblərdən hər gün, hər saat, hər dəqiqə ölməyə məhkum insanın yerini başqa varlıq tutacaq və o, özünə ayrılan tam möhlət bitməyincə, yeni təyin olunmuş gündə, saatda və dəqiqədə öləcək!

Hə də... hə, hə... yaqin ki... o sağdır. Bu isə o... deməkdir ki... yeganə çıxış yolum - özümə qəsd etməkdir!..

Tərcümə: Azad Yaşar

BELARUS MİLLİ KİTABXANASI

1922-ci ildə əsas qoyulmuş kitabxananın yeni 23 mərtəbəli binasının rəsmi açılışı 2006-cı il iyulun 16-da olmuşdur. Bina üçün keçirilmiş müsabiqədə memarlar Viktor Kramarenko və Mixail Vinqradovun "Belarus almazı" modeli birinci yeri tutmuşdur.

2018-ci ilin fevral ayı üçün verilmiş məlumata görə, kitabxananın fondu 9 milyon 800 min vahiddən ibarətdir.

Kitabxana 2013-cü ildə Flavorwire adlı Amerika nəşrinin əfsanəvi memarlıq işləri siyahısında 11-ci yərə layiq görülmüşdür. Belarusun paytaxtı Minsk şəhərinin simvollarından biri sayılır.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Xəzər Universitetinin kollektivi İngilis dili və ədəbiyyatı departamentinin baş müəllimi Firəngiz Nəsirovaya bacısı

Asya Səfərovanın

vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.
Allah rəhmət eləsin!

QƏBUL QAYDALARI

DÜNYA MƏKTƏBİ

Məktəbə qəbul müsabiqə yolu ilə həyata keçirilir. Müsabiqədə iştirak etmək üçün məktəbə gəlməklə, bizə zəng etməklə və ya online qeydiyyatdan keçə bilərsiniz. <http://e.dunyaschool.az/sagirdqebulu>

Müsabiqədə şagirdlərin təhsil aldıkları sinfə uyğun bilik səviyyəsi, sağlamlığı, maraq dairəsi əsas götürülür. Hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün valideynlərlə söhbətlər aparılır.

Qəbul imtahanında ən yüksək nəticə göstərən VIII-XI sinif şagirdləri təqaüd imkanı qazanırlar.

İngilis bölməsində tədris Beynəlxalq Bakalavr Təşkilatının (IB) ibtidai (PYP), orta məktəb (MYP) və Diplom proqramları (DP) əsasında qurulur.

Diplom proqramında təhsil müddəti iki ildir (X, XI siniflər).

Azərbaycan və rus bölmələrinə ingilis dili ikinci dil kimi beynəlxalq standartlara uyğun tədris olunur. Şagirdlərin seçimi ilə fransız, alman və ya çin dili də öyrədilir.

Dünya məktəbində fikirləşməyi öyrətmək prinsipi əsas götürülür və tədris prosesinin təşkili bu yönümdə qurulur. Siniflərdə şagird sayının az olması hər bir şagirdə fərdi yanaşmağa imkan yaradır.

Sağlam əsaslar üzərində qurulmuş ciddi nizam-intizam təlim-tərbiyə prosesinin yüksək səviyyədə təşkilinə kömək edir.

DÜNYA ANA MƏKTƏBİ

Ana məktəbinə qəbul zamanı hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətlərini öyrənmək üçün məktəbin psixoloqu valideynlərlə fərdi söhbətlər aparır. Uşaqlar psixoloji müayinədən və həkim müayinəsindən keçirilir.

Uşaqların sağlamlığı, normal qavrama qabiliyyəti, səliss nitqi və maraq dairəsi əsas götürülür.

Məktəbə qəbul ediləcək şagirdlər "Şagird qəbulu üzrə məktəbdaxili komissiya"nın rəyi əsasında müəyyən edilir və məktəb rəhbərinin əmri ilə rəsmiləşdirilir.

QƏBUL ÜÇÜN TƏLƏB OLUNAN SƏNƏDLƏR:

- Ərizə
- 4 ədəd fotosəkil (3x4, rəngli)
- Doğum haqqında şəhadətnamənin surəti
- Şəxsiyyət vəsiqəsi
- Tibbi arayış
- Yaşayış yeri haqqında arayış
- Valideynin iş yeri haqqında arayış

Ünvan: Binəqədi rayonu,
Əcəmi Naxçıvani 9
Tel: +994 12 563 59 40/47/48

XƏZƏR UNIVERSİTETİ

HƏR GÜN, HƏR SAAT MÜKƏMMƏLLİYƏ DOĞRU!

NIYƏ XƏZƏR UNIVERSİTETİ?

- Diplomların bütün xarici ölkələrdə tanınması
- Dövlət sifarişi əsasında təhsil almaq imkanı
- Eyni vaxtda 2 ixtisas üzrə təhsil almaq imkanı
- Təhsil haqqının Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzinin (keçmiş TQDK) imtahanlarında yığılan ballara uyğun olaraq ödənilməsi
- Təhsil haqqının hissə-hissə ödənilməsi
- Zəngin kitabxana, innovativ laboratoriyalar, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyaları infrastrukturunun varlığı
- Dövlət sifarişi və ya ödənişli təhsil almalarından asılı olmayaraq, təhsildə göstərdikləri nailiyyətlərə görə təqaüd almaq imkanı
- Əlavə ödəniş etmədən təhsilinin bir hissəsini Amerika, Avropa və Asiyanın tanınmış ali məktəblərində davam etdirmə imkanı
- Keyfiyyətli və əhatəli tələbə xidmət sistemi (həkim, psixoloji mərkəz, karyera-işə düzəlmə mərkəzi və s.)
- Yüksək standartlara cavab verən müasir yataqxana

TƏHSİL HAQQININ ÖDƏNİLMƏSİNDƏ GÜZƏŞTLƏR

- 650-700 bal - təhsil haqqından tam azad edilir
- 600-649 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 50% güzəşt edilir
- 550-599 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 40% güzəşt edilir
- 500-549 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 25% güzəşt edilir
- 450-499 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 20% güzəşt edilir
- 400-449 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 15% güzəşt edilir
- 350-399 bal - təhsil haqqının ödənilməsində 10% güzəşt edilir

Uğurlu karyera qurmaq,
təhsildən zövq almaq və
yadda qalan tələbə
həyatı yaşamaq istəyirsən?

**Xəzər Universitetini
seç!**

BAKALAVR SƏVİYYƏSİNDƏ İXTİSASLARIMIZ

- * Kompüter elmləri
- * Kompüter mühəndisliyi
- * Neft-qaz mühəndisliyi
- * İnşaat mühəndisliyi
- * Radiotexnika və telekommunikasiya mühəndisliyi
- * Elektrik və elektronika mühəndisliyi
- * Kimya mühəndisliyi
- * Mexanika mühəndisliyi
- * Riyaziyyat və informasiya müəllimliyi
- * Fizika müəllimliyi

**1
QRUP**

**2
QRUP**

- * Mühasibat
- * Maliyyə
- * İqtisadiyyat
- * Menecment
- * Marketing
- * Biznesin idarə edilməsi
- * Turizm işinin təşkili
- * Regionşünaslıq (Avropa)
- * Beynəlxalq münasibətlər
- * Coğrafiya müəllimliyi

- * İngilis dili və ədəbiyyatı
- * Azərbaycan dili və ədəbiyyatı
- * Tərcümə (ingilis dili)
- * Politologiya
- * İngilis dili müəllimliyi
- * Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi
- * İbtidai sinif müəllimliyi
- * Tarix müəllimliyi
- * Tarix və coğrafiya müəllimliyi

**3
QRUP**

**4
QRUP**

- * Kimya müəllimliyi
- * Biologiya müəllimliyi
- * Kimya və biologiya müəllimliyi
- * Psixologiya
- * Baytarlıq təbabəti

**5
QRUP**

- * Dizayn
- * Təsviri incəsənət müəllimliyi